

ZPRÁVY

KOMISE PRO SOUPIS STAVEBNÍCH, UMĚLECKÝCH A HISTORICKÝCH PAMÁTEK KRÁL. HLAV. MĚSTA PRAHY

POŘADAJÍ

Prof. Dr. K. CHYTIL, Dr. LUBOŠ JEŘÁBEK, Dr. KAREL GUTH
a kan. EDUARD ŠITTLER.

ZA REDAKCI ODPOVÍDAJÍ

Prof. Dr. K. CHYTIL a Dr. LUBOŠ JEŘÁBEK.

SVAZEK ŠESTÝ.

1915.

NÁKLADEM VLASTNÍM. — TISKEM »POLITIKY« V PRAZE.

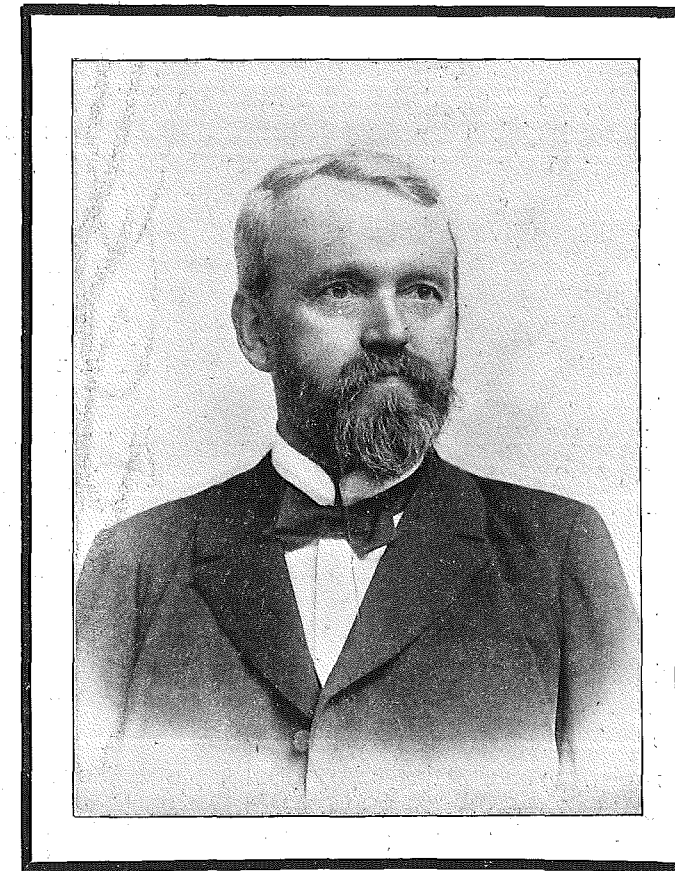
O B S A H:

Jan Herain. Napsal Dr. Fr. Herman	1
Zvonice jižní věže týnské. Napsal Dr. Karel Chytil	6
Dvacet let činnosti »Komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hlav. města Prahy«. Píše magistrátní rada Dr. Fr. Herman . . .	19
Sloup Panny Marie na náměstí Hradčanském. Napsali Dr. Karel Guth a Dr. Václav Vojtíšek	41
Zprávy o sochaři Josefu Malinském. Dodatek ku článku Herainově v V. svazku »Zpráv«. Sděluje Dr. K. Chytil	54
Radnice podskalská. Napsali Dr. Karel Guth a Dr. Václav Vojtíšek	61
Malostranské pobřeží a jeho upravení. Napsal Dr. Luboš Jeřábek	68
Ku článku »Dům Andělské koleje«. Napsal Dr. Karel Chytil (dodatek)	79

* * *

Příloha: Protokoly »Soupisné komise«. Upravil referent Dr. Fr. Herman.

JAN HERAIN.

(ZEMŘEL DNE 11. PROSINCE 1914.)

Herain zemřel! — Odešel téměř přímo od svého pracovního stolu do říše, odkud není návratu, a zanechal po sobě nehynoucí vzpomínku. Jeho jméno spíato bylo s každou snahou, která nám odhalovala stopy dějinné i kulturní doby našich předků, bylo zvláště úzce spojeno s ideou zachování historických a uměleckých památek naší krásné, obdivované Prahy a nebylo žádné vážnější záležitosti historicko-umělecké, ve které by nebylo jeho slovo vyhledáváno, nebo slyšeno a respektováno.

Život Herainův, — o jehož podrobnostech bylo pojednáno v jiných publikacích,*) započal v bouřlivém roce 1848 (narodil se 14. května) a skončil v pátém měsíci světové

*) Dr. V. Vojtíšek a A. B. Černý: Jan Herain, obraz života, působení a vzpomínky. (Čas. Spol. přátel starožitností čes. v Praze, roč. XXII.). — Nekrology: v Času 1914, v Našem Slovu 1914, v Národní politice 1914, ve Zlaté Praze roč. XXXII., v Rozvoji roč. VIII., v Obec. Věstníku města Prahy roč. XXI., v Ilustrovaných listech 1914, v Národních listech 1914, v Osvětě 1915, ve Zvonu 1914, v Technickém obzoru 1915, v Českém časopise historickém roč. XXI., v Památkách archeologických 1914, — mimo starší životopisná data v Ottově Naučném Slovníku atd.

války 1914, a přece byl to život vyplněný tichou, neunavnou prací, život skromný, nesobecký.

Ožívující dnes na tomto místě světlou jeho památku, chceme upozorniti pouze na jednu část obsáhlé jeho činnosti, kterou záslužně a čestně plnil úkol jednatele Komise pro soupis historických a uměleckých památek král. hlav. města Prahy.

Usadiv se roku 1876 trvale v Praze jako stavební inženýr pivovarské firmy Novák & Jahn, začal si účinněji všimati záležitostí staropražských, přistupoval k odborným korporacím a spolkům a psal do různých časopisů. — Ve článku »Slovo o bourání Melantrichovy tiskárny v Praze«, uveřejněném ve Světozoru roku 1893, radil k tomu, aby byl při obci Pražské sestaven sbor znalců za tím účelem, aby byly všechny pražské památky sepsány. Pokynu Herainova použil zvěčnělý městský radní Vladimír Pér, který předložil určitý návrh radě městské a vyvolal tím založení a sestavení Soupisné komise roku 1894.

Tehda byl J. Herain již konservátorem (od roku 1892) pro městský okres Malé Strany a Hradčan a pro okresy hejtmanství Hořovického, Příbramského a Smíchovského a proto založení Soupisné komise zastihlo jeho působení na značném postupu. Byla to hlavně doba našich nezapomenutelných výstav: jubilejní (1891) a národopisné (1895), na kterých pracoval v oddělení retrospektivním a na nichž prakticky budil zájem pro staré památky.

Bylo tedy samozřejmým důsledkem toho všeho, že byl mezi prvními povolán za člena nově založené komise Soupisné, dle stanov jakožto konservátor. A jako zdatná pracovní síla zvolen byl ihned do užšího výboru, který v těch letech začal pracovati na všeobecném seznámení pražských památek.

Roku 1901 zvolen byl do redakčního výboru, jehož úkolem bylo hlavně vydávání »Zpráv« komise Soupisné tiskem, a od roku 1905 byl jednatelem komise. Vedle toho zasedal v odboru komise Soupisné pro posouzení regulačních projektů pro Malou Stranu, Staré Město a Dolejší Nové Město, byl zvolen do komise pro evidenci fresek v Praze a od začátku, co se podařilo Soupisné komisi utvořiti vlastní technickou kancelář pro vyměřování, obkreslování a nanášení stavebních památek, řídil tyto odborné práce a měl osobní dozor.

Jako c. k. konservátor i jako člen sboru obecních starších král. hlav. města Prahy (v třiletí 1901—1903) používal svého vlivu u obce pražské ve všech případech, ve kterých se jednalo o zachování ohrožené památky. Ze sborové síně radniční pak přešel v roce 1904 k bezprostřední činnosti úřední jako stavební archivář města Prahy, kterýžto úřad byl vlastně zřízen hlavně k vůli tomu, aby byl Jan Herain získán zcela pro obec a aby mu byla dána možnost věnovati své zkušenosti, vědomosti a práci oboru, který mu byl nejbližší.

Pro Prahu nebylo bez významu působení jeho i v jiných korporacích a komisích, jako ve »Spolku přátel starožitností českých«, jehož byl předsedou, v klubu »Za starou Prahu«, jehož byl zakladatelem, v »Jednotě pro obnovu kláštera Bl. Anežky české«, v »Jednotě pro dostavění domu sv. Víta«, v zemské komisi umělecko-historické, v kuratoriu městského musea, v archeologické komisi České Akademie atd.

Studium i činnost Herainova prozrazovaly cesty a postup primitivnějšího způsobu, ale prakticky vedly k důkladnosti až do zdánlivě příliš jemných podrobností, které

v celku přece jen podporovaly správnost a jistotu mnohdy obtížně dobytých poznatků. Začal v mladých letech jako zedník a dopracoval se jen svou pílí až k inženýrovi — staviteli a k historickému badateli zvučného jména. Své studium archivální doplnil zkušenostmi z cest doma i po cizině (mimo Rakousko zcestoval země balkánské a Itálii) a všude, i když se jednalo o otázky umělecké, promlouval z něho praktik, který dovedl kdysi stavěti pivovary i uplatňovati se při opravě Karlova Týna.

Z rozsáhlého působení Herainova nutno zde uvést pouze to, co souviselo s jeho činností jako člena a později jako jednatele Soupisné komise, který často sloučoval s ní také činnost stavebního archiváře.

Prvním úkolem založené Soupisné komise bylo sepsání pražských památek vůbec. Největší podíl na této práci měl ovšem J. Herain, který ke všeobecnému soupisu sebral i dějepisný a životopisný materiál. Měl k tomu již asi dosti obsáhlou přípravu, poněvadž zamýšlel sepsati starou topografii pražskou, čili soupis památek historických a uměleckých, a vedle toho chtěl sestaviti slovník umělců českých. Za tím účelem sbíral přes 30 let prameny a pomůcky, ale k vydání těchto prací nedospěl.

Jakýmsi výtahem všeobecného soupisu byl soupis památných domů na Malé Straně, na Hradčanech a na Starém Městě, který byl stručně, ale přece s historickými a uměleckými doložkami sepsán jako výsledek zvláštní pochozí komise, která měla k účelům regulačním a evidenčním seznámenati ve jmenovaných čtvrtích domy, které samy o sobě jsou cennou památkou historickou nebo uměleckou, nebo aspoň jejich část zasluhuje z téhož důvodu ochrany veřejné.

Mimo to sepsal J. Herain všechny pamětní desky v celé Praze a seznámenal památné a cenné pomníky a desky na hřbitově Košířském.

Při provádění oprav na kostele Maltánském (v ulici Lázeňské na Malé Straně) pátral za spolupůsobení pana stavitele K. Fialy v prostoroře před kostelem a našel zbytky starého kostela románského. Podobně zjistil staré zbytky před kostelem P. Marie Sněžné u Františkánů (Jungmannovo náměstí). Dále použil opravy kostela na Proseku k tomu, aby ho důkladně propátral, a stavby základů nové radniční budovy staroměstské, aby prozkoumal nalezené zbytky kostela sv. Linharta, kostela P. Marie na Louži a románských zbytků v čp. 16-I. Jeho zásluhou bylo také pátráno po skutečném bydlišti hvězdáře Tychona de Brahe, o kterém chtěl Herain vydati samostatný spis, ale pak ho již nenapsal.

Jako praktik snažil se šířiti zájem o staré památky a o naše umění všemi prostředky, které mohou i neodborníky povzbuditi vlastním názorem, a proto sbíral pohledy, obrazy, fotografie měst, jednotlivých budov, portálů, ano i pohlednice... Tak jako dovedl působiti svým návrhem na úpravu staropražského náměstí na národopisné výstavě r. 1895., panoramatem bitvy u Lipan a šachovým turnajem na všesokolském sletu r. 1907., tak vyvolal Liebscherovo panorama Prahy a Bubeníčkovu panorama Malé Strany a Hradčan. Za svého studia a pátrání poznal důležitost pohledů na město, ze kterých lze rozeznati vynikající budovy, a proto pečoval o to, aby zůstal obraz Prahy zachován ještě z doby, kdy tvářnost města nebyla regulací bloků a řeky změněna. K jeho popudu byly fotografovány pohledy z Letné, ze Smíchova a s věží kostela P. Marie před Týnem.

Současně sháněl a sbíral plány starých budov, plány domů zbořených, sebral fotografické pohledy na pražské portály, kamenická znamení, znaky, fotografoval pečeti měst českých a sestavil sbírku skoro 2000 kusů, sbíral stará malovaná prkna a založil rozsáhlou sbírku rytin.

Jádro sbírek a archivu Soupisné komise tvořily ovšem výkresy památných budov a detailů pracované pod dozorem J. Heraina technickou kanceláří. Roku 1908 vystavil Herain tyto sbírky na výstavě, roku 1911 u příležitosti sjezdu českých měst a konečně roku 1913. uspořádal na radnici Staroměstské výstavu trvalou, která budí zaslouženou pozornost.

Od Heraina je text pamětní desky na Staroměstské radnici a desky se jmény popravených českých pánů. On dal zhotoviti název a erb na desce Škrétově v kostele sv. Havla a v nesčetných případech opatřil zaměření, obkreslení a fotografování nálezů ve starých příkopech, v základech domů a ve vykopávkách uličních. On věděl o všech opravách a o každém bourání.

V této své činnosti byl ochotně podporován nejen praesidiem, radou městskou, magistrátem, stavebním úřadem a zemským konservátorem, ale i jednotlivými osobami úředními, jako magistrátními rady Fr. Boháčkem a O. Knottem a členy městského archivu. Byly toho příčinou také jeho obsáhlé vědomosti a věcné, odůvodněné a rozumné posudky znalecké.

Herain znal důkladně historii Prahy i jednotlivých domů, jejich majitelů, stavitelů, sochařů, malířů, kameníků, dovedl čísti v dějinách a veškeré zprávy, které načerpal z archivů, ze starých novin a z pamětí jednotlivců, opatrně přijímal a srovnával do správných a nestranných svých poznatků. Co kdy četl, to pamatoval, a mnohdy za určitým jménem zajížděl i do ciziny. Své návrhy činil s rozvahou, která počítala také s novodobými potřebami rozvoje města, a proto byly jeho posudky náležitě ceněny.

Jest jenom litovati, že nezanechal po sobě většího díla, ke kterému sice se chystal, které však nevydal. Herain snesl velký počet podrobností, které ukládal buď v samostatných spisech menších, nebo v různých časopisech odborných. Ve »Zprávách Soupisné komise« uveřejnil tyto články:

V čísle 1.: »Klášter sv. Mikuláše na Starém Městě«.

V čísle 2.: »Králov dvůr u Prašné brány v Praze«. — »Nástrovní malby v bývalém domě hraběte J. P. Straky na Malé Straně.«

V čísle 3.: »Nástrovní malby v bývalém domě hraběte J. P. Straky« (pokračování). — »Králov dvůr u Prašné brány v Praze« (pokračování).

V čísle 4.: »O bývalé kapli sv. Matouše na Hradčanech«. — »Jakub Basseví z Treyenberka, člen zlopověstného družstva z r. 1622—1623«. — »Průčelí kostela sv. Jana Nepomuckého na Hradčanech«. — »Štuková výzdoba na klenbách kostela v Klimenta v Bubnech a zahrada pavillonu při panském dvoře tamže«. — »Náhrobek vlašského stavitele Jana Luchese-ho«.

V čísle 5.: »Kostel sv. Václava na Proseku«. — »Zprávy o sochaři Josefu Malínském«. — »Znak Felixe hraběte Vršovce Sekerky z Sedčic«. — »O původu názvu kostela P. Marie pod řetězem na Malé straně«.

Jan Herain byl nadšeným propagátorem ochrany starých památek pražských i českých vůbec a měl zvláštní dar schopnosti přenášeti nadšení na jiné.

Pro komisi Soupisnou znamenal hlavní hybnou sílu, která pracovala neúnavně a nezištně v každém směru. Zůstane-li jeho jméno zapsáno nesmazatelným písmem v dějinách konservátorského hnutí českého, zachována mu bude tím spíše čestná a nehynoucí vzpomínka na radnici Staroměstské, zvláště však v komisi pro soupis památek král. hlav. města Prahy!

Dr. Fr. Herman.

Zvonice jižní věže týnské.

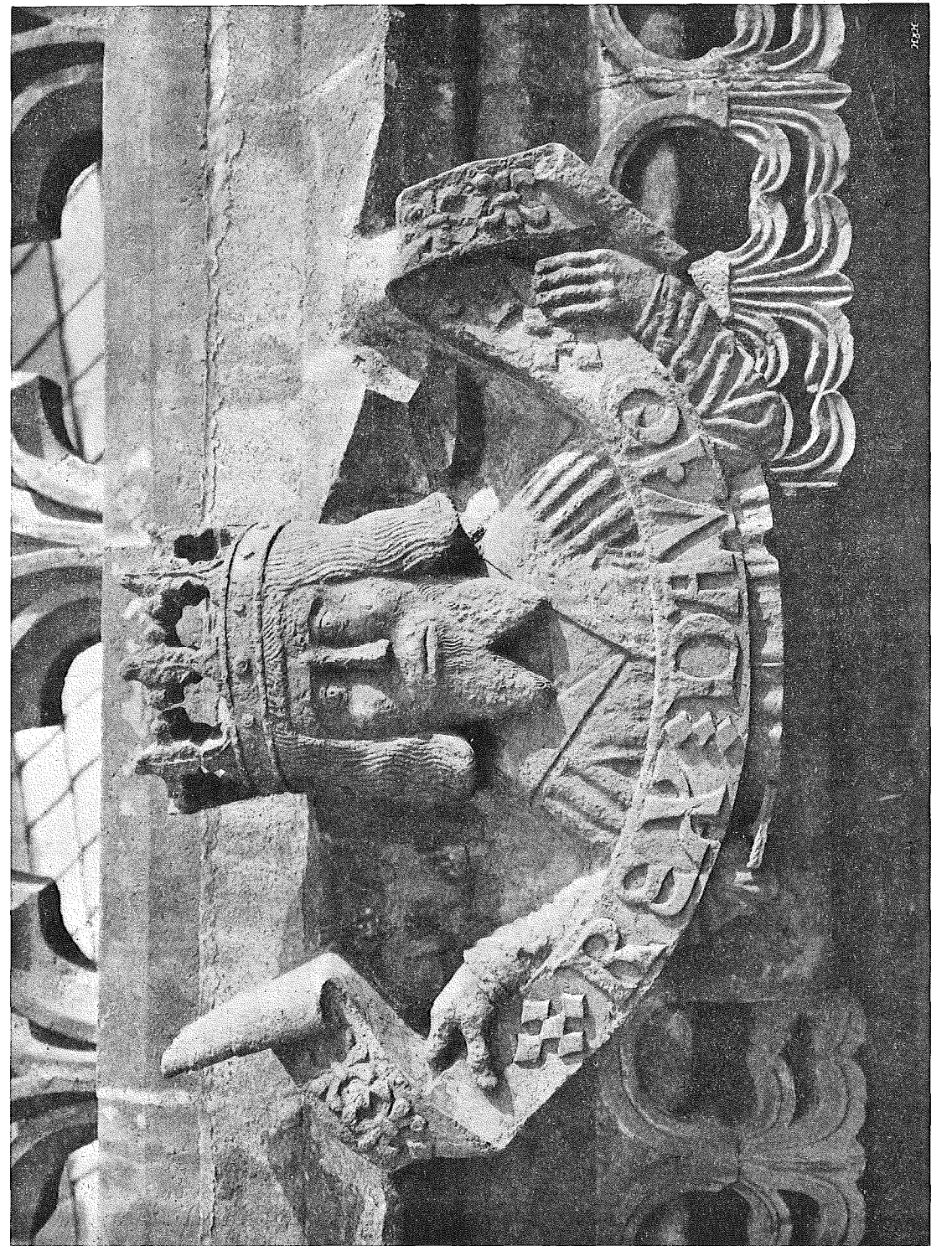
Napsal *Dr. Karel Chytil.*

Zvěčnělý jednatel Soudní komise, stavební archivář *J. Herain*, připravoval pro »Zprávy« článek o jižní věži a zvonici kostela Panny Marie před Týnem a dal si po-

Obr. 1. PROROK NA PRAVO.

říditi k tomu některé nákresy a fotografie v době, kdy za příčinou oprav bylo u fačady chrámové zřízeno lešení. Z piety ku zvěčnělému a vzhledem ku zajímavosti materiálu obrazného pojaty připravené ilustrace, k nimž zesnulý však nezanechal nižádného textu, do tohoto čísla »Zpráv«. Slovný průvod k obrázkům sloužíž ku

Obr. 2. KRÁL DAVID (v čele věže).

Obr. 3. PROROK NA LEVO.

povšechné orientaci, aniž by činil nárok na plné vyčerpání zajímavé látky. Omezuje se toliko na stavební část, o níž běží.

Dostavění věže týnského kostela přináleží době Vladislava Jagellonského; stavba průčelí, husitskou válkou přerušena, pokračovala vydatně za doby Jiřího Poděbradského, kdy v čele správy týnské stál volený biskup kališný Jan Rokycana. Za ních zřízen ozdobný štít, který r. 1463 okrášlen ku pohoršení katolického světa velkým kalichem a sochou krále Jiřího. Stavba věží po obou stranách štítu zajisté tehda byla již valně pokročilá, ale ne hotová. Poslední čtvrt XV. století starala se hlavně o vnitřní výzdobu a zařízení chrámu, jenž plnil se náhrobky; hlavní z nich byly pomníky Rokycany samotného a vlašského biskupa Luciana Augustina, jemuž zřízen byl památník s baldachýnem, dosud zachovaným, r. 1493 mistrovskou rukou Rejskovou.

Teprve po roce 1500 množí se odkazy a platy na stavbu věže týnské, o níž starají se zvláštní správcové, ouředníci (officiales circa labore turre letocuriensis, 1506), patrně z řady t. zv. »kostelníků« (victricci, parrochiales) stanovení. Takovým »kostelníkem« po řadu let byl mimo jiné Vavřinec z Týna — Laurentius de Leta Curia (1500—1506), Klemens od beránka (Clemens ab agnello — z domu »u beránka« č. 551, 1504—1510), Ondřej soukeník (Andreas pannifex 1504—1518). Platy a odkazy

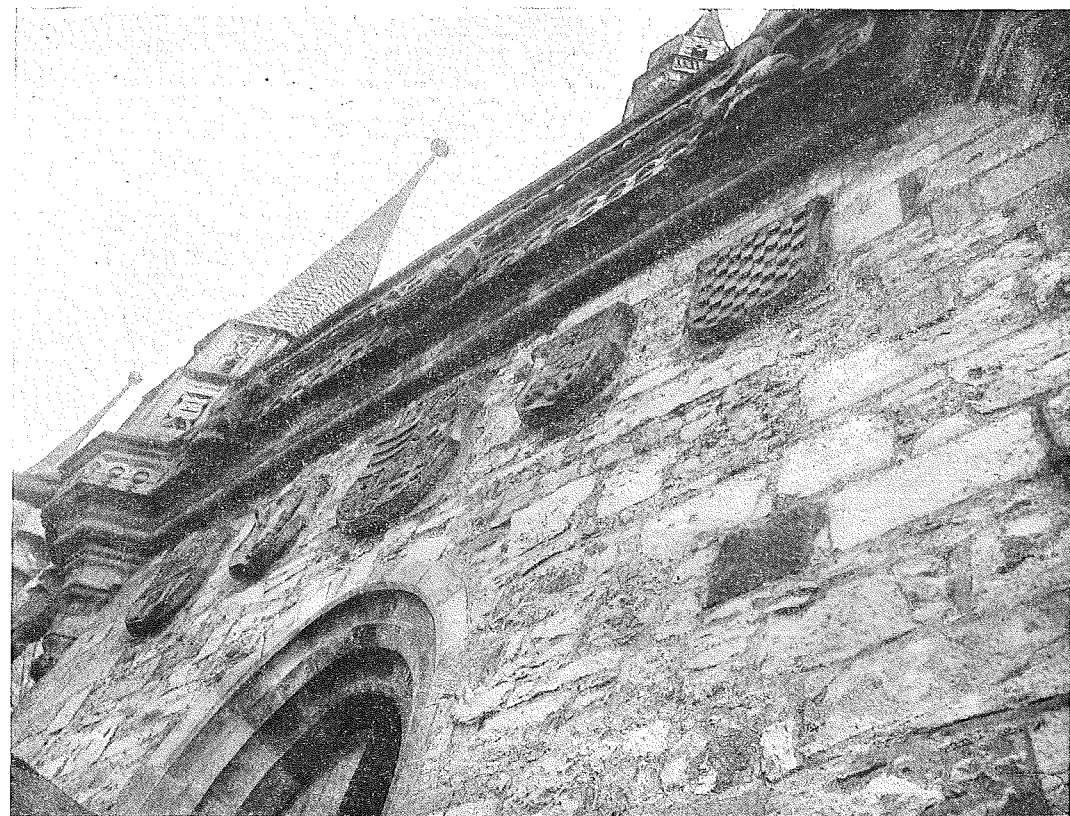
Obr. 4. PODOBA NA STRANĚ DO CELETNÉ ULICE.

na dílo věže (pro labore turre) množí se r. 1506—1508, až konečně r. 1511 věž jižní byla hotova. O této události podávají Staří letopisové čeští zprávu k r. 1511 slovy: »It. krov věže týnské k domu kněžskému jest vyzdvižen před velikou matkou boží a krancle okolo krovu dělali.«¹⁾ Tyto krancle, o nichž zde jest řeč, jsou ona hoření galerie nad posledním patrem věže, vedená kol velké helmice i nárožních věžiček. Také dolní galerie pod štítem nazývána kranclem. V »Pamětech o bouřích pražských« čteme k r. 1524, že o velkém shromáždění obce dne 24. května Havel Cahera, administrátor, »tehdaž když se tyto věci dály, maje s svými srozumění, na tom kranci u věže Tejnské pod kalichem sem i tam chodil«²⁾.

Po zřízení hoření krancí a krovu přišla na řadu krytba, na které pracováno ještě r. 1517. Jan Opice z Třebeska a Ondřej soukeník, ouředníci tejnští, přijali toho roku 50 kop pr. od Jakuba Kotleáře na krytbu věže. Již před tím, když zvonice v nejvyšším patře byla vyzděná, ob ednán zvon u známého zvonáře v Kutné Hoře Ptáčka

¹⁾ Staří letopisové čeští (vyd. Palacký), 1829. Str. 329. — Teige, Základy místopisu pražského I. (1910). Str. 479 a n.

²⁾ Fontes rerum bohemicarum VI. Str. 314.

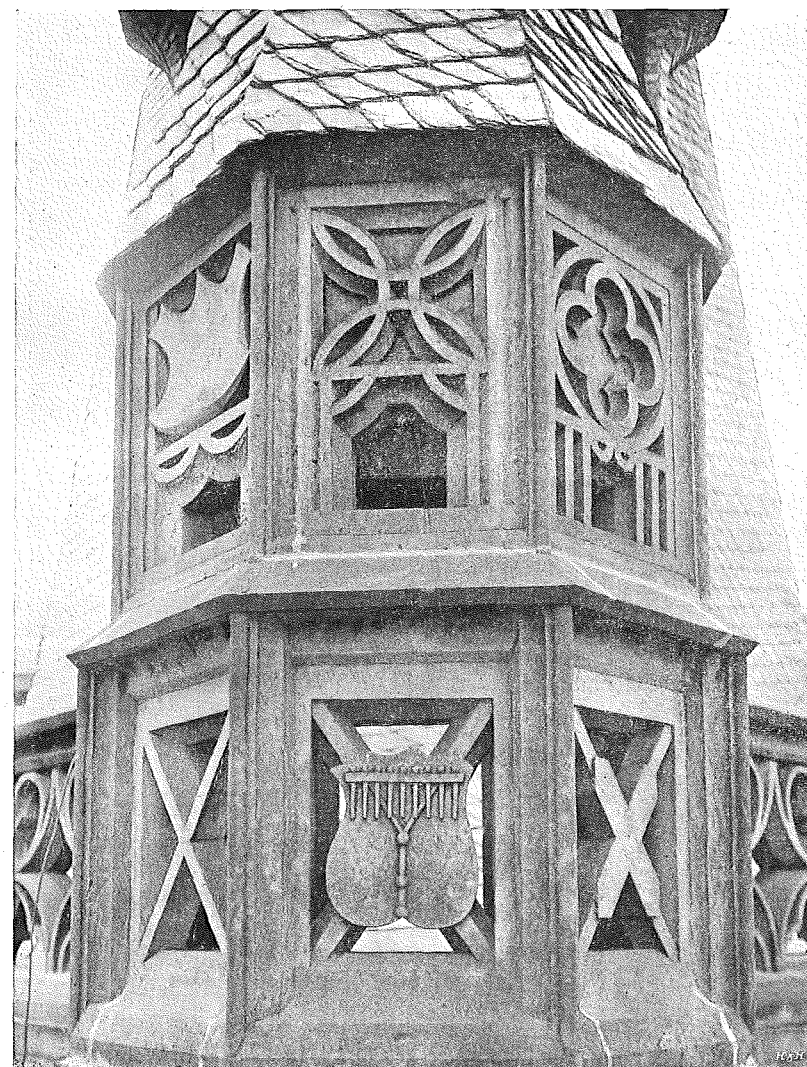

Obr. 5. POHLED Z DOLA NA ČELO VĚŽE.

Ondřeje); dle Starých Letopisů (str. 292) r. 1508 »v pátek po Sv. Tomáši přivezen zvon nový z Hory do Tejna k matce boží, slívaný od Ptáčka konváře, maje váhy 53 centněřů méně 30 liber.«

Tak dokončení hořeniho patra věže a galerie s nárožními věžkami spadá do let 1500—1511. O staviteli zprávy mlčí, avšak doba i styl a především hojná plastická výzdoba těchto partií zdají se podporovati jakousi hypothesu, že jistou účast zde měl známý stavitel Matouš Rejsek, někdy rektor školy týnské, pak oblíbený stavitel a kameník, jenž pro Týn a jeho okolí býval zaměstnán. Rejsek, jenž působil v Kutné Hoře, zejména při chrámu sv. Barbory, zemřel 1. července 1506, a některé části věžní mohly býti ještě pod jeho vedením provedeny, jiné od některého z jeho následníků. Liliový vlys, pro Rejska tak charakteristický, nacházíme pod kranclema věžníma. Jednak že pracován pro pohled do značné výše, jednak že doba již spěla ku zjednodušování tvarů gotických, jest plošší a listy liliovité opatřeny jsou hlubšími rýhami než jinde. Plastická výzdoba skládá se z řady znaků a z ozdob na krakorcích věžiček a na galerií. Podoby na galerií v čele věže (obr. 1—3) představují krále Davida a dva proroky, označené páskami nápisovými. Neostaly při restauracích nedotčeny, jak dalece jsou pozměněny, budiž přenecháno dalšímu zjištění. Čtvrtá hlava, na

straně k Celetné ulici umístěná, jest, jak i z vyobrazení (obr. 4) patrně, značně přesekána.

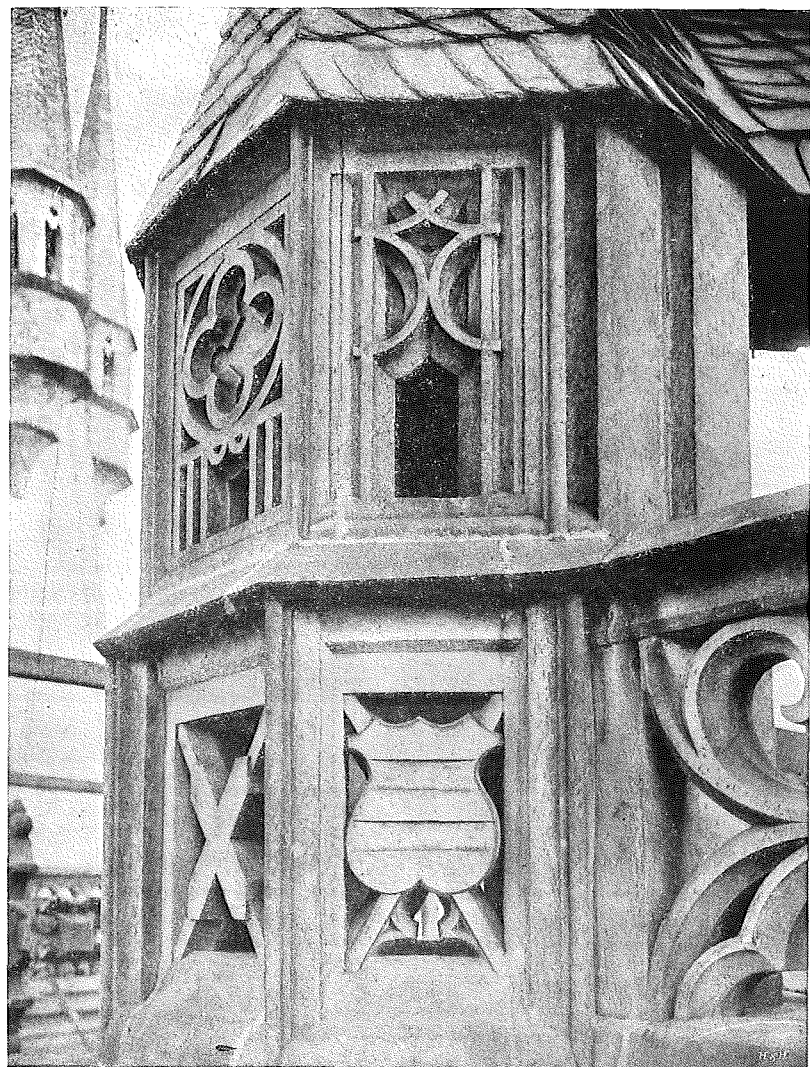

Obr. 6. SEVERNÍ VĚŽKA, SMĚR K ŠTÍTU.

Znaky pod krancem pozměněny a první na levo úplně vyměněn; dříve zde bývala orlice, nyní umístěn zde znak staroměstský³⁾. Znak prostřední jest kombinovaný znak česko-uherský Vladislava Jagellonského; co ostatních znaků se týče zde i na věžičkách (obr. 5—9), budiž přenecháno heraldikům a genealogům zjištění, ke komu

³⁾ V článku *Zapově* »Týnský chrám« v Památkách archeologických I. (1855) str. 61. uvádí autor mezi znaky orlici (domněle slezskou). Srovnej obr. 2. od Lorenze.

se vztahují. Soudím, že patří nejvyšším úředníkům zemským z let 1500—1515. Znak zubří hlavy má asi vztah ku Vilémovi z Pernštejna, nejvyššímu hofmistru (1488—1514), a půl koně ku Zdeňkovi Malovcovi z Malovic, nejv. písaři (1510—12⁴⁾).

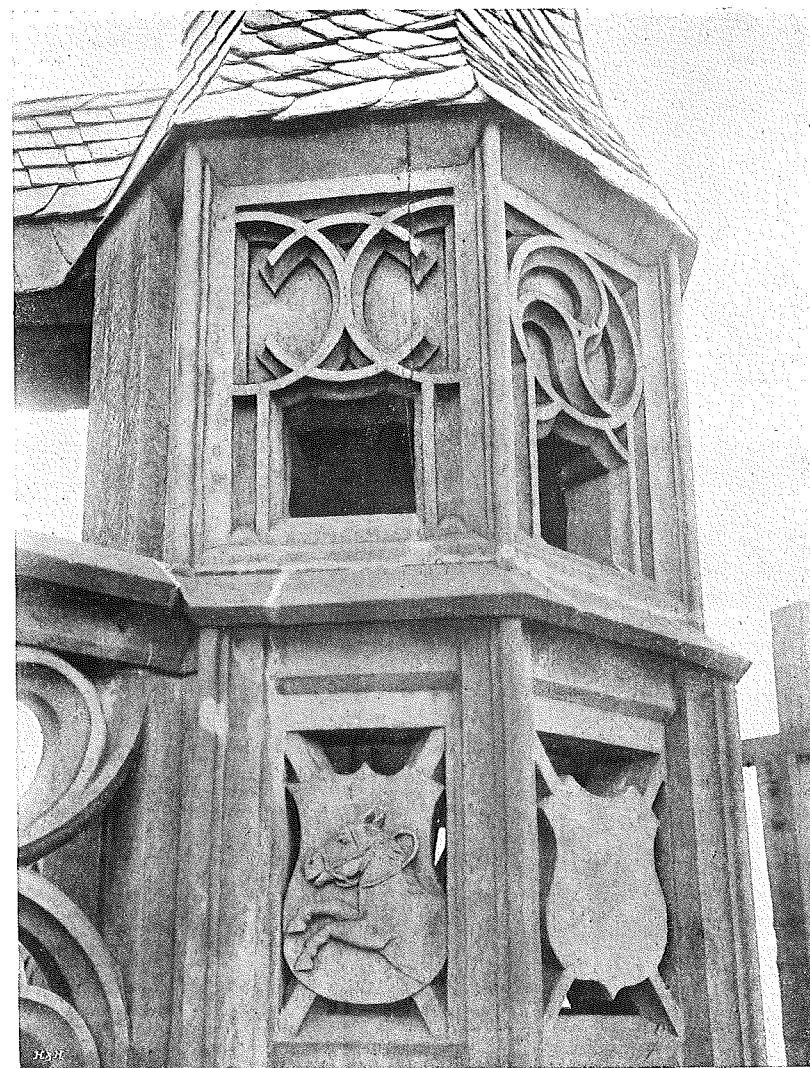

Obr. 7. SEVERNÍ VĚŽKA, SMĚR DOVNITŘ KU GALLERII.

Zajímavou památkou archeologickou jest stolice, velice uměle konstruovaná, na níž zvon zavěšen (obr. 10—15). Zevní pilíře se vzpěrami (obr. 11—12) jsou uměle členěny a profilovány na způsob sloupků, v hořeni polovině pod hlavicí jsou na hranách seříznuty.

⁴⁾ Zdeněk Malovec měl za manželku dceru Jana z Radiče, maršálka městského, majitele domu »u černých dveří« na náměstí č. 552.

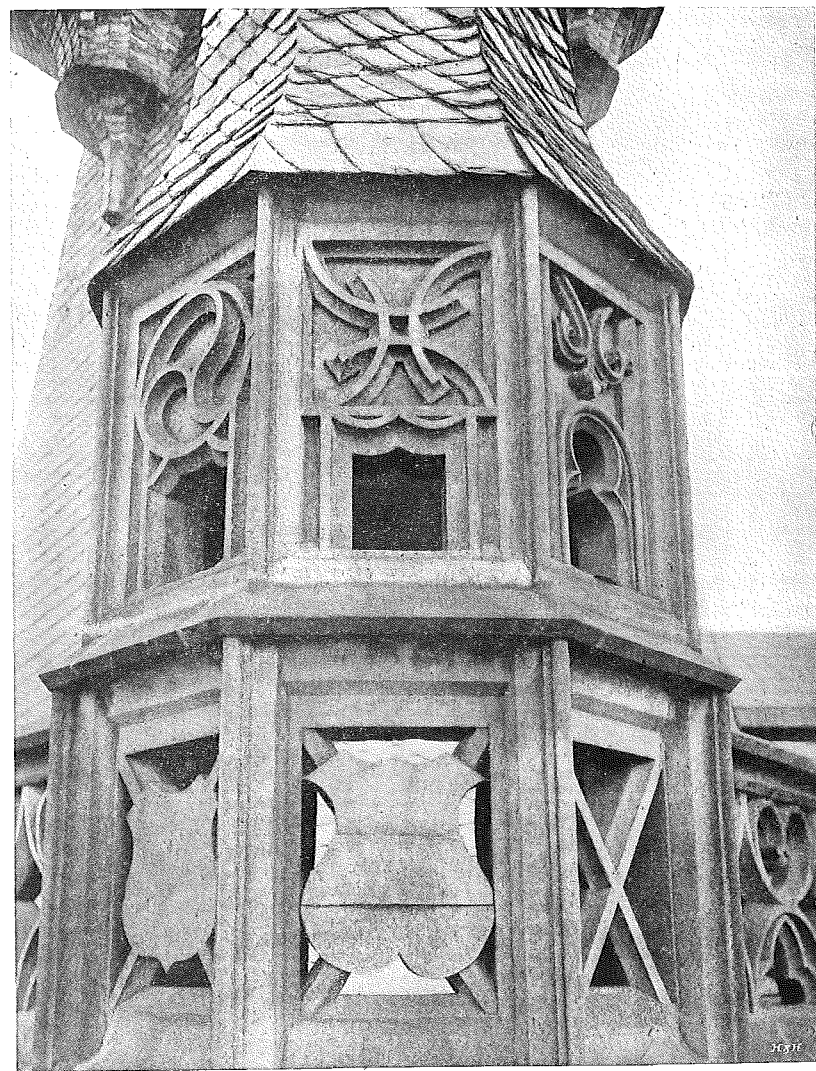
Pokud se týče stáří stolice zvonu nelze zamlčet domněnku, kterou Herain vyslovil a si oblíbil. Hájek, jenž obšírně líčí, jak r. 1437 postavena byla z dříví, jež připraveno bylo ku stavbě krovu týnského, šibenice, na níž zvěšeni byli Jan Roháč

Obr. 8. JIŽNÍ VĚŽKA, SMĚR DOVNITŘ KU GALLERII.

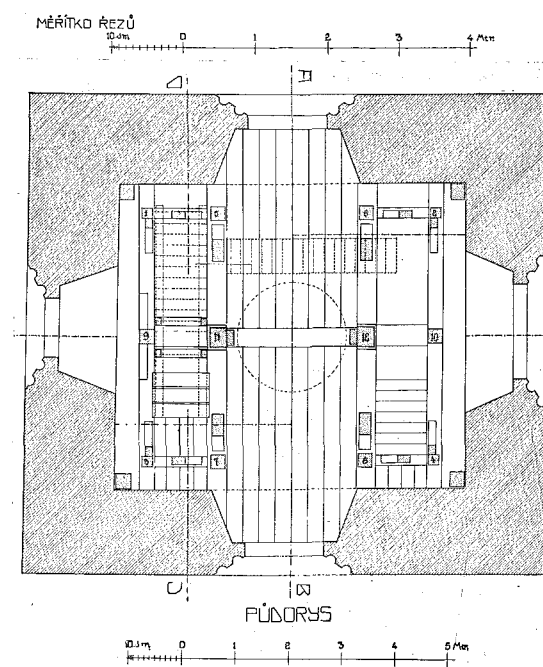
z Dubé a ze Sionu a soudruzi, vypravuje k r. 1457 o »tanchauzu«, jenž zřízen byl na náměstí staroměstském ku slavnostem svatebním Ladislava Pohrobka, jenž zemřel, než k nim došlo. »Z toho pak lesu a dříví, kteréž bylo k tomu tanchauzu připraveno a na rynek svezeno, udělán krov na kostel Panny Marie před Tajnem. A tak divně Pán Bůh jednati ráčil, z toho dříví, kteréž bylo připraveno na krov Tajnského kostela, udělána Roháčovi šibenice, a z kterého měl býti tanchauz, udělán krov na kostel.«

Z elegantního tvaru pilířů stolice usuzoval Herain, že zde jsou zachovány součástky taneční tribuny Ladislavské, zřízené na sloupích, aby pod ní mohli s koňmi i s vozy jezdit. Nevím, setrval-li Herain při této domněnce, která, ač by se zamlouvala, nemá

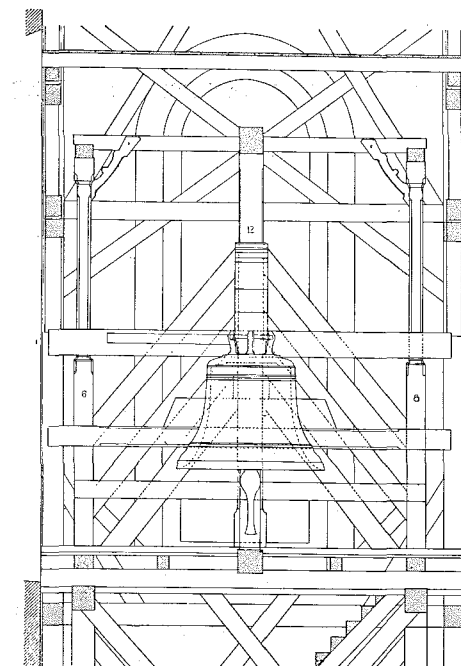

Obr. 9. JIŽNÍ VĚŽKA, NÁROŽÍ K CELETNÉ ULICI.

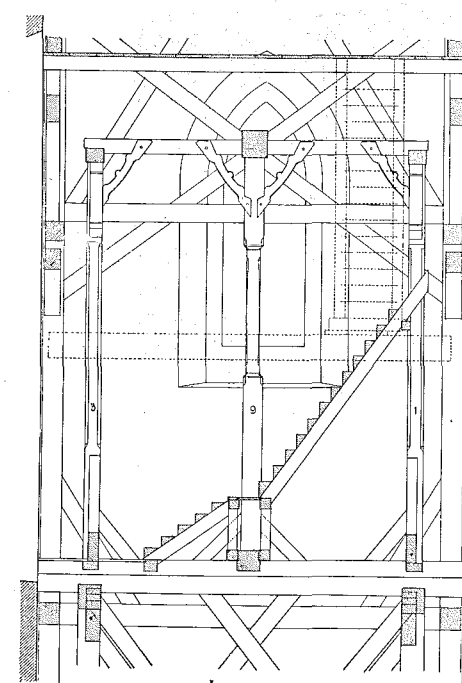
podobnosti pravdě. Hájek mluví výslovně o krovu na kostel, který fakticky onou dobou nad lodí kostelní musel být zřízen. Pohřichu tento krov neexistuje, stav se dne 10. června r. 1679 obětí požáru, jenž prorazil a porušil i klenbu. Nemáme tedy možnosti seznati a porovnávat tvary; při tom nutno by bylo předpokládati, že některé pilíře a podpěry ostaly uschovány z tanchauzu až do let 1500—1508, kdy zvonice budována.

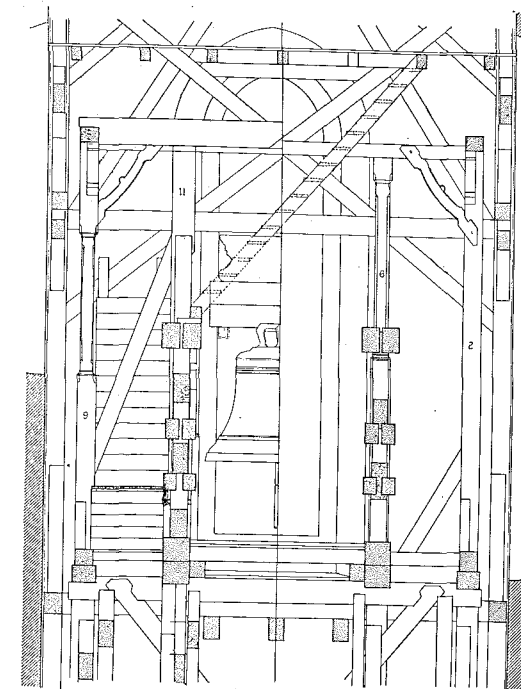
Obr. 10. PŮDORYS ZVONICE.

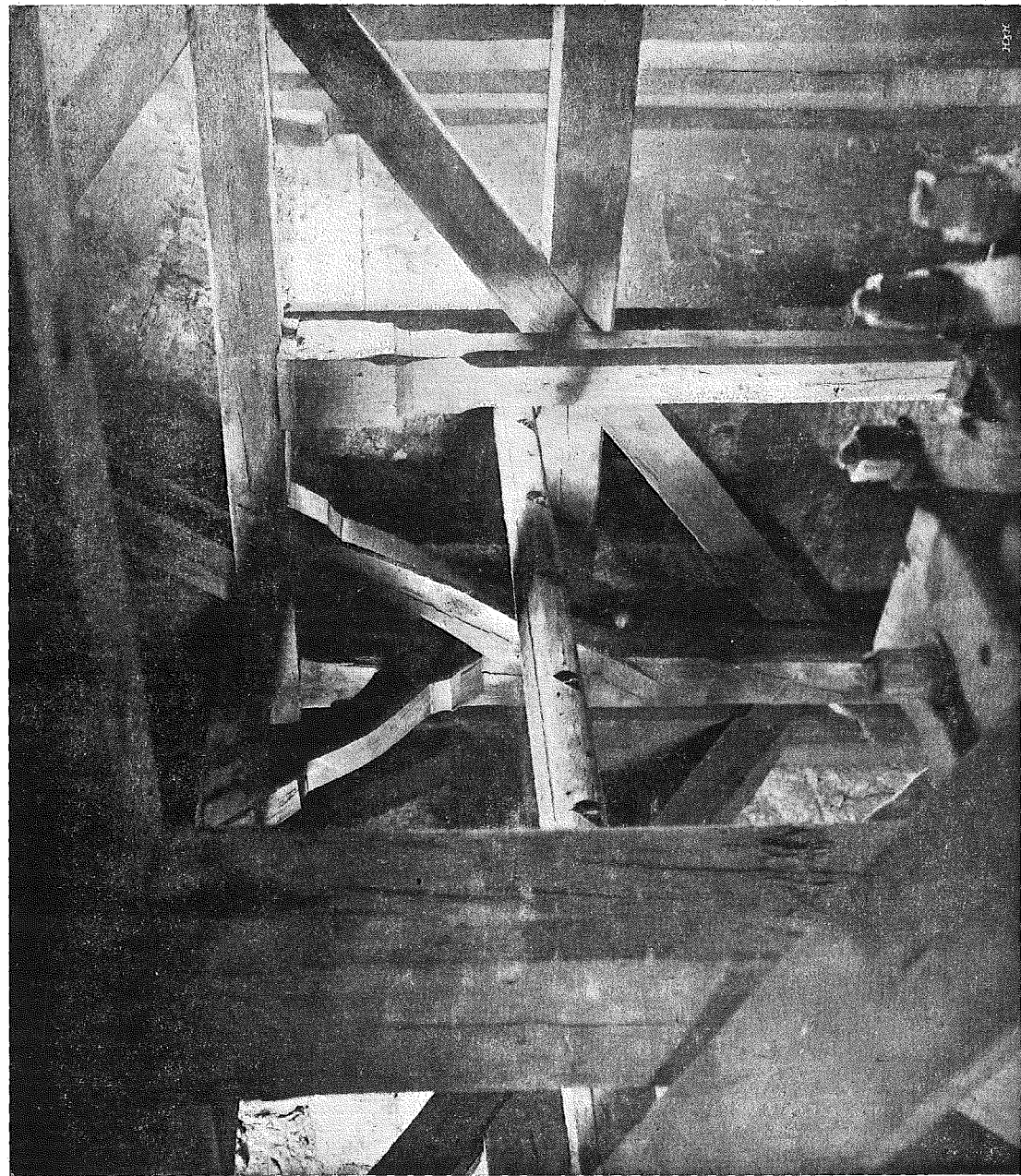
Obr. 11. STOLICE ZVONOVÁ.

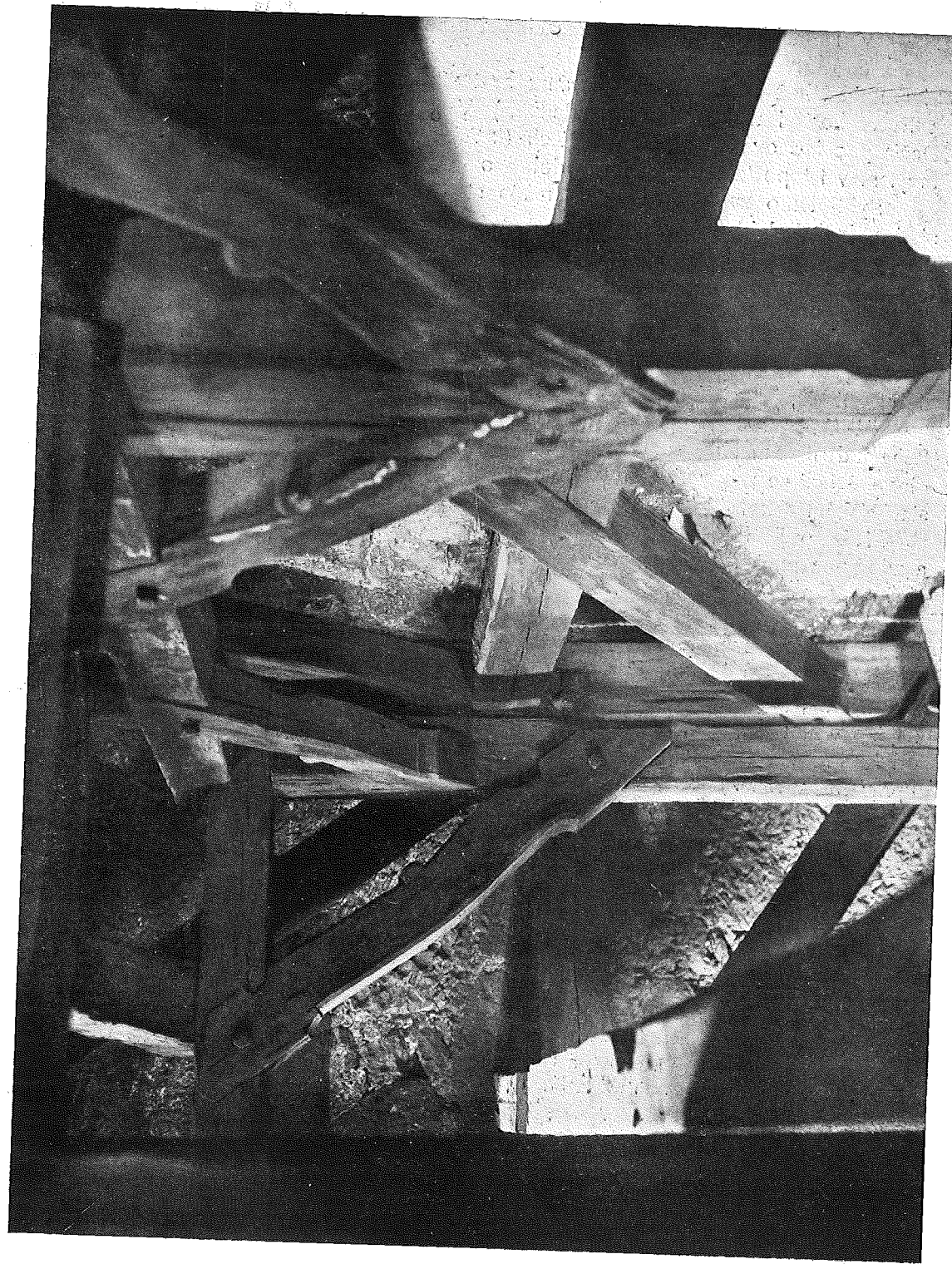
Obr. 12.

Obr. 13.

Obr. 14. VAZBA STOLICE.

Obr. 15. HOŘNÍ ČÁST STOLICE.

Zvon Ptáčkův z r. 1508 se nezachoval a ve zvonici visí jiný, větší zvon, zvaný Marie, dílo slavného zvonaře Tomáše Jaroše Brněnského z r. 1553. Jest to po zvonu Sigmundu téhož mistra na věži chrámu svatovítského nejznamenitější zvon pražský, a to velikostí i uměleckým provedením.⁵⁾ Váží 118 centnýřů 80 liber vídeňských. Dačický z Heslova ve svých Pamětech (I. 79) zmiňuje se o něm k r. 1552 (malým omylem v letopočtu): »Zvon hlasu dobrého vtažen a zavěšen v Tejnské věži.«

Byl-li tento zvon zavěšen na místo staršího, menšího a lehčího, musela býti stolice, měla-li býti podržena, sesílena a stužena. A to se patrně také stalo. Povšimněmež si těch útlých, elegantních pilířů, jež tvoří zevní obvod kostry lešení. Jsou to ony, jež na obr. 10—13 označeny číslicemi 1, 2, 3, 4 (v rozích) i ostatní, jež mezi nimi se nacházejí: 5, 6, 7, 8, 9, 10, a srovnejme s nimi ony, na nichž zvon zavěšen, totiž 11 a 12 — jsou silnější, nechlánkovány, jen jednoduše na hranách sříznuty.

Zajisté patří staré části stolice ku pozoruhodným památkám tesařského umění doby gotické, jakých i mimo Čechy jest nemnoho.

Viollet-le-Duc věnuje ve svém slovníku (II. 1, 87 Beffroi, III. 2, Charpente, V. 107 Échafaud) pracím těm, pokud stavitelskému umění přináležejí, pozornost a i jiní archeologové jimi se zabývají. Ve směru tom budiž přenecháno hlavní slovo odborníkům stavitelským a konstruktérským. Zde upozorněno budiž toliko na slohový tvar.

Kdežto jižní věž ostala celkem intaktní, věž severní shořela r. 1819. Shořela a zvony se rozlily. Zdalí zvon Ptáčkův vzal za své před objednáním zvonu Mariánského, či později, nevíme. Jeden starší zvon, menší než Ptáčkův, byl rozlit, když r. 1585 objednán byl nový velký zvon u pražského zvonaře Brikcího z Cinperka. Při účtování se zvonařem uvádí písař Matyáš Preyksnar z Preyksnar, že přijal od pp. osadních starej zvon 18¹/₂ c. 37 l. a že nový zvon po vyřízení váží 32 c. 13 l.⁶⁾ Zvon tento, jakož i zvon Mariánský, popisuje Hammerschmied, jenž zachoval nám nápisy zvonu Brikcího, který nyní již neexistuje.⁷⁾ Na místo něho slity byly r. 1826 od Karla Bellmanna zvony dva, které dosud visí na severní věži, po požáru znovu upravené r. 1825.⁸⁾ Vzal tedy za své nejen zvon Ptáčkův, ale i Brikcího, jen dílo Jarošovo ze starých zvonů se zachovalo. Visí na svém původním místě ve staré stolici jižní věže, kamž r. 1553 byl »vtažen a zavěšen.«

⁵⁾ Popis zvonu Jarošova podává Zap v Památkách I. c. 109.

⁶⁾ Městský archiv č. 1640 Registra památná f. 4. — Teige, Základy str. 490, č. 173, 174.

⁷⁾ *Hammerschmied*: Prodomus gloriae Pragenae. Str. 601. Na str. 31. uvádí, že P. Georgius Cruger tvrdí, že zvony týnské bývaly ozdobou kostela Strahovského a když tento v husitských válkách byl pobořen, přeneseny na věž týnskou nově zbudovanou. To mohlo se nanejvýše týkat nějakého staršího zvonu, jelikož vznik ostatních známe. Hammerschmied (str. 601) zprávu tu potírá, dodávaje: Si dixeris, ex aere illarum esse transfusas, illud tibi restat probandum.

⁸⁾ Zap I. c. Památky I. str. 58 a 110 popisuje požár severní věže a zvony Bellmannovy. — Eckert, Posvátná místa král. hl. města Prahy, I. (1883), str. 311.

Dvacet let činnosti „Komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hlav. města Prahy“.

Píše JUDr. Frant. Herman.

Dne 20. února 1914 bylo tomu *dvacet let*, kdy rada král. hlav. města Prahy schválila statut *Soupisné komise*. Poradní schůze konala se 10. července 1893 a řídil ji zvěčnělý architekt *Ant. Wiehl*. Není bez zajímavosti, že roku 1913 bylo tomu *šedesát let*, kdy započala svou činnost „*Ústřední komise pro ochranu památek*“ ve Vídni. Založena byla r. 1850, ale konstituovala se teprve r. 1853.

Obě tato jubilea zasluhují zajisté povšimnutí, poněvadž připomínají nám rozvoj základní myšlenky a způsob, jakým vnucena byla státu i menším korporacím veřejným péče o záchranu významuplných dokumentů kultury našich předků.

Nesetkáváme se ve všech státech se stejnou ochotou a se stejným porozuměním. Bylo potřeba více než celého století, aby se probudilo přesvědčení, že veřejnost nesmí lhostejně přihlížeti k tomu, jak se hospodaří s historickým a uměleckým majetkem, mluvicím dokumentární řečí ke každému, kdo má smysl pro krásu, úctu k dílům uměním posvěcených rukou a k výtvorům, v nichž žije dosud duch a věhlas, když tvůrci jejich dávno setleli.

První byla *Francie*, která zejména po revoluci na konci 18. století uznala, že zvláště památky náležející do majetku veřejného zasluhují pro svůj umělecký a historický význam nutnou ochranu státní. Proto byly vydány dekrety, kterými byl každý stihán, kdo by veřejné památky ničil nebo znetvořoval. Roku 1810 založeny byly t. zv. inventáře, ve kterých byly seznamenány světské i církevní stavby a popsán jejich stav i význam. Později zřízena byla zvláštní komise (Commission des monuments historiques), které bylo uloženo pečovat o vyšetření a popsání památek. Tato komise dala pak podnět k vydání zákona z 30. března 1887, kterým zavedena t. zv. klasifikace jednotlivých památek, různá dle toho, komu nemovitost náležela. Nemovitostí soukromníků bylo totiž možno klasifikovati pouze se svolením majitele. Vztahovala se však i na movitost ve vlastnictví státním a měla důležité právní důsledky hlavně v tom směru, že bylo znemožněno restaurování nebo zcizení bez svolení ministerstva. Ustanovení tato byla pak novelou z 19. července 1909 ještě více rozšířena a sevšeobecněna a konečně novelou z 15. února 1912 byla nařízena ochrana ohrožených movitostí, které náležely departementům, obcím a veřejným ústavům.

Dle vzoru francouzského zaveden byl systém ochrany památek hlavně v *Hessensku*, *Oldenburku* a ve *Würtemberku*.

Je zajímavé, že se původně obmezovala péče o památky pouze na dekrety, které obracely svou pozornost jenom k zamezení vývozu cenných památek. Zakla-

datelem nového zákonodárství o zachování starých památek byl papež *Pius VII.* Vydal totiž pro svůj stát dne 1. října 1802 reskript, kterým sice také zapověděl vyvážeti ze země díla umělecká, ale současně zakázal bourati starobylé stavby, nebo bráti z nich materiál, ať už se jedná o stavbu veřejnou nebo soukromou. — Toto nařízení bylo pak převzato i do zákonných předpisů tehdejších států italských.

V *Prusku* bylo již v roce 1815 zapovězeno činiti změny v historických a uměleckých budovách veřejných bez souhlasu komise zvláště k tomu zřízené. Pozdější nařízení pak starala se o to, aby hrady a zámky, kostely a kláštery byly udrženy. — Podobná komise zřízena byla i v *Dánsku* a obdržela i státní dotaci na zakupování a restaurování starých památek stavebních. — V *Řecku* vydán zákon o ochranu památek již roku 1834, kdežto na př. Anglie, Švédsko, Španělsko, Rumunsko atd. přišly se svými předpisy později, ač za to nikoli povrchními a slabými.

V *Rakousku* speciálního zákona o ochraně památek dosud nemáme, ač byl návrh takový již podán. Co se u nás v tomto oboru vykonalo, stalo se bez podpory zákonné a právě proto nedostatek tento je stále citelnějším, protože naše všeobecné zákony neposkytují dostatečné záruky žádoucí ochrany a stavební řády mají v mnohém směru dokonce ustanovení, která snahy konservátorské znemožňují.

I v *Rakousku* vydány byly dekrety dvorské kanceláře již na počátku 19. století (z 28. prosince 1818, ze 3. dubna 1827, z 30. července 1828, z 15. června 1846 a ze 14. srpna 1846), které však dle vzoru tehdejší doby zakazovaly většinou jen vývoz starých památek.

Teprve roku 1850 přikročeno k založení t. zv. „*Ústřední komise pro zachování památek*“ ve Vídni, která zahájila svou činnost v roce 1853. Byla založena ministerstvem obchodu k podpoře oddělení pro vysoké stavby. Původní její složení bylo málo slibné a činnost nedostatečná. Skládala se většinou ze zástupců jednotlivých ministerstev a měla tedy čistě byrokratický charakter. Proto byla také činnost její velice nepatrná, obmezující se pouze na to, aby se v jednotlivých odborech vládních respektovalo udržení starých staveb. S jakým pochopením a s jakými názory se tehdá pracovalo, tomu nasvědčuje odstrašující a dnes už neuvěřitelný návrh tehdejšího místodržitele v Benátkách, který ministerstvu doporučil, aby byl Canale grande vysušen, aby mohly býti benátské paláce v náležitém stavebním stavu udrženy.

Přes to však nelze založení *Ústřední komise* podceňovati, protože to byl dosud jediný možný pramen k soustředění organisovaných sil. Velikou výhodou bylo, že první prezident komise, *Karel svob. pán z Czoernigu* byl více učencem než byrokratem. Vyhledával záhy spojení s jinými učiteli a vlivem toho začala se *Ústřední komise* poněmhu přetvořovati na ústav vědecký.

Ministerským nařízením ze dne 20. října 1859 č. 193 byla *Ústřední komise* od ministerstva obchodu oddělena a přidělena ministerstvu záležitostí duchovních a vyučování. Stala se sice poněkud samostatnější, ale její vývoj nebyl podmíněn tak programem, jako spíše osobnostmi. Dosud obmezovala se její činnost na zachovávání památek a na boj proti barbarismu, jemuž jedna památka za druhou podléhala, ale iniciativně komise nevystupovala. Teprve v letech šedesátých nastal nový směr. Pracovalo se nejen na odboj, ale i na výboj a restaurování památek přestalo býti prostředkem a stalo se vlastním cílem.

V této periodě padlo mnoho památek, ale jednalo se méně o historické zájmy a pietu, než o rozvoj určitého směru uměleckého, totiž historického stylu. Vedle umění 19. století vyvinulo se současně také pseudoumění, které poznenáhlu nahradilo umělecké problémy klamným učením stylovým. V tom smyslu se také restaurovalo v letech šedesátých. Vědecký význam *Ústřední komise* sice poklesnul, ale všeobecný zájem o staré památky se probudil živěji.

Dne 21. července r. 1873 vydán byl statut »*Ústřední komise pro vyhledávání a zachování památek uměleckých a historických*«. Po dlouhé tedy době dvaceti let jejího působení upravena byla její činnost statutem, odpovídajícím nejnaléhavějším požadavkům současné doby.

Dle tohoto statutu ustanovena byla *Ústřední komise* k tomu, »aby smysl pro vyhledávání a zachování památek uměleckých a historických vždy více oživovala, činnost spolků vědeckých a mužů věci znalých království a zemí říšskou radou zastoupených v té příčině čilou zachovala a ji zvyšovala, památky předkův našich a rozličných národů vůbec v známost uváděla a jim ke cti od zmaření a zkázy je chránila«.

Ponechána byla opět při ministerstvu kultu a vyučování. Činnost její vztahovati se měla: k věcem doby předhistorické a starověkého umění, k věcem stavitelským plastickým, malířským a kreslitelským (církvním i světským ze středověku a z doby novější až do konce 18. století), a konečně k rozličným památkám historickým od doby nejstarší až do konce 18. století. Dle toho dělila se na tři sekce.

Skládala se z presidenta a ze 12 až 15 členů, za které se ustanovovali ti, jichž práce v oboru výtvarného umění, archeologie nebo dějepytu jsou uznány. Presidenta jmenoval císař k návrhu ministerstva vyučování.

Nejdůležitější pomocní orgánové komise byli »konservátoři«, na něž náleželo, aby o dosažení účelů komise v okrese jim přiděleném se přičiňovali a k tomu nápomocni byli. Konservátoři byli jmenováni podle směru jich studií a jich povolání buď pro všecky, nebo pro některou sekci. Činnost jejich vztahovati se měla buď k jednomu kraji, nebo k několika krajům a dle potřeby i k několika zemím korunním. Jmenoval je ministr na 5 let.

Komise měla se spolky místními a zemskými pro podobné nebo zpřízněné účely zřízenými vejíti ve spojení a všude, kde se vidí příhodno, o to se přičiňovati, aby se tam zřizovaly nové spolky tohoto oboru.

C. k. úřady měly *Ústřední komisi* a orgánům jejím v činnosti nápomocni býti, buď když za to požádají, nebo i bez požádání, zvláště tím, že jim ve známost uvedou, když se ve svém oboru činnosti o nějaké památce umělecké nebo historické dovědí.

Rakousko bylo rozděleno asi ve 150 správních okresů, které byly spravovány konservátory. Tito podávali *Ústřední komisi* zprávy a restaurační projekty.

Podle posledně vydaného osobního stavu *Ústřední komise*, vydaného roku 1909 byli mezi konservátory: prof. Dr. Jaroslav *Čelakovský*, inž. Jan *Herain*, Břetislav *Jelínek*, Dr. Luboš *Jeřábek*, stav. rada *Ant. Wiehl*, prof. Dr. Josef *Piř*, vesměs členové komise Soupisné. — Z členů dopisujících dlužno uvést: Dra. Tomáše *Černého*, prof. Dra. Karla *Chytila*, stav. radu Vil. *Dvořáka*, prof. J. *Koulu*, msgra. Ferd. *Lehnera*, Dra. Jindř. *Šolce*, prof. Dr. Vinc. *Zibrta*.

Činnost Ústřední komise se za těchto poměrů značně rozvinula, ale její vliv neodpovídal daným potřebám. Pociťovala se stále intenzivněji nutnost, aby měla komise větší práva, větší a dokonalejší působnost, jež by ve svých výsledcích mohla počítati s účinnějším zdarem, než jaký zaručovalo pouhé registrování památek a podávání návrhů, jež mohly, ale nemusely býti — a také často nebyly — dostatečně respektovány.

V tom směru pracoval hlavně druhý prezident Ústřední komise, *Alexander svobodný pán z Helfertů*, který pokládal za hlavní úkol dosažení administrativní a zákonné úpravy ochrany památek v Rakousku, a o to se také se vši jemu vlastní energií zasazoval.

Poslání komise stále více rostlo a potřebných sil k tomu nebyl dostatek. Celý rozvoj myšlenky zachraňovati památky nejen v Rakousku, ale i v celé Evropě, přímo zaplavil ustanovené k tomu cíli instituce, a když tyto nestačily, povstaly nové elementy, vytvářející se samostatně, bez čekání na zakročení státních organizací a úřadů. Ve veřejném mínění došlo pomalu k přesvědčení, že sice je třeba zákonné ochrany a opory, ale že tato zákonná akce směřuje pouze k tomu, aby staré památky nebyly ničeny, kdežto v zájmu věci a v zájmu účinnější práce je nutno, aby byl lid vychován tak, aby si dovedl památek vážit — a aby je náležitě dovedl dle významu kulturního a estetického ocenění.

Tak utvořily se v jednotlivých zemích zvláštní samostatné organizace, které nejen šířily zájem o staré památky, ale povstávaly a zakročovaly ve prospěch jejich ochrany, kdykoli se bylo obáhati, že povolané úřady na základě nedostatku opory v zákoně nebudou míti síly odolati mocnějším zájmům soukromého prospěchu.

Organizace tyto měly však ještě vážný vliv v jiném důležitém směru. V nich byla dána možnost k rozvinutí problémů, k vyjádření různých zachovávacích názorů a k propracování a ke kritice oněch systémů, které soudobně vyrůstaly s duchem času a se zkušenostmi v praxi.

Na tyto směry neměl vliv jenom proud anglický a francouzský, nýbrž také celý vývoj historických disciplín, který neodvisle od estetických vyznání a vkusu vedl k tomu, že se změnily náhledy o povinnostech, jaké veřejný zájem přikazoval se zřetelem ke starým památkám, a že se hlavně vyvinul jistý cit zodpovědnosti, který zamezil nejhorší historické přehmaty a katastrofy. A právě tato zachovávací morálka vyvinula se u nás dříve v soukromých organizacích, než k tomu mohlo dojít v samotném ústředí úředním ve Vídni.

Různost náhledů a neshoda stanovisek vedla však také ke konfliktům, z nichž nejdůležitějším byl také boj o úpravu Karlova Týna, až se v letech devadesátých vyvinula z toho oposice proti Ústřední komisi. Boj se stále přirostřoval a zdálo se již, že vedení záležitostí ochrany památek přijde zcela na místní organizace, mezi nimiž byly na *sjezdu pro ochranu památek a domoviny v Solnohradě* roku 1911 výslovně uvedeny: »Spolek pro ochranu uměleckých památek ve Vídni« a »Klub Za starou Prahu« v Praze.

Teprve na počátku dvacátého století nastala změna. Roku 1901 převzal redakci »Zpráv« Ústřední komise *Al. Riegel*, který dal v krátké době komisi nový základ a věnoval veškerou svou práci její organizaci. Jeho zásluhou stanula komise na nej-

modernějším stanovisku a Riegel, jako její generální konservátor přivedl do ní zcela nový život.

Dosud podávala komise dobrá zdání na základě zpráv svých konservátorů a omezovala se na předložené projekty restaurační. Nyní se však jednalo o to, aby komise určovala způsob, jakým by se památky udržovaly, a to na základě vlastního názoru. K takové práci bylo ovšem třeba jiného zařízení, než jakým bylo staré gremiální zařízení. Staré gremium přestalo tedy fungovati a celá tíha práce spočívala na jediném generálním konservátorovi. Riegel vypracoval organizační návrh a spojil ho se zákonem o ochraně památek. Zákon tento byl velice obsáhlý a dotýkal se všech památek, jež povstaly před šedesáti lety, pokud se nalézaly ve veřejném majetku. Ústřední komisi měly nahraditi zemské úřady a jeden úřad státní. — Avšak tyto snahy zůstaly zatím bez výsledku.

Po smrti Riegelově stal se generálním konservátorem dvorní rada *Dr. Josef Neuwirth*, vrchní stavební rada *Julius Deininger* a professor *Dr. Max Dvořák*, kteří záhy seznali, že na ten čas není možno prováděti tak rozsáhlou a radikální změnu a snažili se vybudovati znova starou komisi Ústřední. Získávali do komise odborně vzdělané úředníky, zahájili sestavování umělecké topografie a povolávali muže o umění a vědu zasloužilé. Tím povznesli sice vědecký význam komise, která stála nyní na moderním základě vybudovaném Rieglem, ale neznalost místních poměrů a nedostatek administračních sil tvořily nově, dosti značné potíže.

Zejména nedostatek autopsie, či neznalost místních poměrů byla hlavně místními organizacemi ústředí vídeňskému vytýkána a voláno z toho důvodu po decentralisaci. V té době naléhala u nás i komise Soupisná na obecní zastupitelstvo pražské, aby v době, kdy se jednalo o reorganizaci Ústřední komise, připojilo se k těmto požadavkům a žádalo decentralisaci agendy hlavně z toho důvodu, že právě z neznalosti místních poměrů dávala Ústřední komise směrodatná dobrá zdání o objektech, kterých neviděla a neznala, takovým způsobem, že to naráželo na odpor soukromými organizacemi informované veřejnosti i po případě samosprávných úřadů.

Konečně došlo k provedení nejnovější organizace Ústřední komise i systému ochrany památek, při čemž měla značný vliv podpora nového protektora, nejjasnějšího pana *arcivévody Františka Ferdinanda*, který v tomto oboru slyšel neobyčejnou znalostí a zájmem. Práci nového praesidia, zásluhou bývalých konservátorů a neméně vážným tlakem veřejného mínění provedena byla konečně v roce 1911 důkladná reforma.

Výnosem ministerstva ze dne 2. srpna 1911 č. 153 ř. z. vydány byly *nové stanovny* »Ústřední komise pro zachování památek«, dle kterých je komise »povolána vykonávati bezprostředně veřejnou péči, aby byly umělecké a historické památky vyhledány a zachovány. Její působnost má se vztahovati na všechny památky starší doby v nejšířším smyslu slova, jejichž zachování je ve veřejném zájmu pro jejich historický, kulturně-historický a umělecko-historický význam, nebo pro jejich estetickou hodnotu. — Vyňaty jsou písemné památky (archiválie), pro které budou vydána zvláštní ustanovení. — Do působnosti Ústřední komise náležejí také záležitosti ochrany domoviny, pokud souvisí se zachováním památek«.

Co se týče předhistorických, prvních dějinných a antických památek, přísluší Ústřední komisi péče o jich zachování toliko potud, když tyto památky nejsou umístěny v státních museích.

Ústřední komise má dohlížeti k nálezům a vykopávkám. Rakouskému archeologickému ústavu zůstanou podle statutu soustavná vědecká vykopávání a ostatní bádání, jakož i všeobecně vědecké publikace v archeologickém oboru.

V čele Ústřední komise je protektor císařem jmenovaný, který, třeba-li toho, sprostředkuje zájmy Ústřední komise u Jeho Veličenstva.

Ústřední komise má sídlo ve Vídni a skládá se z předsedy a místopředsedů, z rady památkové jako poradního orgánu a ze státního úřadu pro památky. Pro jednotlivá království a země, nebo pro několik jich budou zřízeni zemští konservátoři, kteří jsou podřízeni Ústřední komisi.

V souvislosti s touto komisí budou zřízeny umělecko-historický ústav, a bude-li třeba, také ústavy pro předhistorické a numismatické bádání.

Práce komise náležejí k oboru ministerstva záležitostí duchovních a vyučování.

C. k. úřady mají komisi podporovati, jak bylo i dříve předepsáno. Úřady tyto mají přihlížeti po odborné stránce ve své působnosti ku přáním a dobrým zdáním Ústřední komise.

Předsedu a místopředsedu jmenuje císař k návrhu protektora. (Doba určena není.) — Rada pro památky skládá se nejvýše z 50ti členů protektorem k návrhu předsedy na 5 let jmenovaných. Za členy rady povolání budou mužové, jichž zásluhy o probádání památek, jejich zachování a o ochranu domoviny jsou uznány. Při tom přihlížeti se má k jednotlivým královstvím a zemím. Rada sejde se aspoň jednou za rok k poradě o zásadách týkajících se zachování památek, ale členové její mohou i sami podávati iniciativní návrhy.

Státní úřad pro památky skládá se z úředníků umělecko-historicky vzdělaných, technicky vyškolených a práva znalých ve vlastnosti definitivních úředníků státních, pak z umělecko-historických a technických generálních konservátorů za přiměřenou remuneraci ustanovených. — Pro jednotlivé země nebo obvody bude jmenován umělecko-historický a technický zemský konservátor ve vlastnosti definitivního úředníka státního a jemu k ruce bude dán potřebný počet pomocných úředníků. — Vedle toho může býti použito také zvláštních konsulentů pro jednotlivé případy.

Zemští konservátoři mají obstarávati všechny záležitosti týkající se zachování památek v obvodu jim přiděleném a zejména mají sestaviti úřední soupis těchto památek k administrativním účelům. — Dle hodnoty starší z obou zemských konservátorů zastupuje Ústřední komisi ve svém obvodu na venek a dopisuje si ve všech jemu náležitých záležitostech bezprostředně s příslušnými úřady, korporacemi i se soukromníky. — Mimo to jsou tomuto úřadu vyhrazeny:

- a) otázky týkající se bourání;
- b) změny památek, které docela mění vnější jejich pohled,
- c) záležitosti, ve kterých přísluší rozhodovati některému ministerstvu, nebo se povolí subvence státním úřadem pro památky;
- d) ostatní záležitosti, jichž vyřízení si státní úřad pro památky zvláště vyhradil.

V nejdůležitějších věcech mají spolupůsobiti generální konservátoři, kteří jsou kromě toho povinni dohlédati k činnosti zemských konservátorů a navrhovati umělecko-historické a technické úředníky, kteří by měli býti jmenováni.

Umělecko-historický ústav má sepsati všeobecnou vědeckou rakouskou uměleckou topografii, vydávati zvláštní publikace důležitějších památek nebo skupin památek, dohlédati k příslušným státním a státem podporovaným museím a organisovati a vésti potřeby pro výcvik a zachovávání památek.

Stejně zásady platí o ústavech pro praehistorické a pro numismatické bádání, jež snad budou zřízeny.

Konečně může Ústřední komise jmenovati své opatrovatele památek, dopisující a čestné členy.

Obšírnější výtah z obou statutů Ústřední komise uveden byl zde proto, že se v nich jasně obráží způsob a síla ingerence státní, s jakou má býti do jisté míry sankcionována ochrana památek, když zákonného ustanovení přímého tu není.

Je několik momentů zajímavých, které osvětlují nové poměry a nově upravenou dráhu. Před vydáním posledního statutu z roku 1911 spočívala všechna drobná a obtížná práce ve sboru konservátorů, kteří o svých intervencích a návrzích podávali zprávu Ústřední komisi. Tato pak sama zakročovala přímo, ať už s výsledkem jakýmkoli. Nyní byli konservátoři vynecháni a těžiště celé organisace i práce přeneseno bylo na zemské konservátory, kterým byla dána pozoruhodná moc. Zastupují ve svém obvodu samu Ústřední komisi a c. k. úřady, zajisté také koordinorné, mají povinnost přihlížeti tedy k přáním a k jejich dobrým zdáním.

Je nesporno, že novým statutem hleděli zakladatelé dosíci pokud možná ideální ochrany památek v Rakousku a nové organisace na základě čistě odborném a vědeckém. Volání po decentralisaci bylo vyslyšeno jen potud, pokud zemské konservatoráty mají jistou působnost samostatnou. Organisace tedy spočívá nyní v rukách zodpovědných úředníků, kdežto dříve pracovali jenom čestní funkcionáři. Zachování a skoro lze říci i utužení centralisace v tomto oboru snažily se povolané kruhy vysvětlovati a odůvodniti tím, že se státní péče o zachování památek nemůže obmezovati na to, aby teprve budila zájem pro umělecká díla a tím je před vandalským chránila, a že má ještě jiné cíle, než aby se dala sama všeobecným hnutím vésti a aby podléhala místně seskupeným a třebas i takto usjednoceným názorům mimo ni ležícím. Naopak, ona má toto hnutí vésti sama a má je prohlubovati. Byla-li rakouské topografii umění položena za základ spojitost s historií vývoje umění teritoriálního místo jednoduchého inventarisování, má míti úloha paedagogická, které byla nyní péči státu o památky přidělena, ještě další cíle. V souvislosti s Ústřední komisí bude ústav umělecko-historický vykládati teritoriální vývoj rakouského umění a vychovávati vhodné síly, způsobilé historiky umění pro praktickou ochranu, jako ústav pro historické pátrání bude vychovávati úředníky pro službu archivní.

Jisto je, že záležeti bude hlavně na zemských konservátorech samých, jak budou úlohu svou prováděti a jak využítují svého postavení a vlivu k prospěchu celé ochranné akce právě tak, jako záleželo dříve na konservátorech, jakým způsobem a s jakým svědomím plnili povinnosti své čestné funkce.

Dalším zajímavým momentem je spojení záležitostí ochrany starých památek s ochranou domoviny. Je to »novum« objevivší se vlivem proudů ve Francii a v Německu značně rozšířených, ač i tam není s tímto směrem naprostý souhlas, protože náhledy o estetice umělecké značně kolísají a individuálním názorům i moderním tendencím uměleckým podléhají. V nové organizaci má tedy přijít k platnosti nejen staré, ale i nové umění. Jakým způsobem se tak stane, ukáže budoucnost.

Podle sdělení Ústřední komise pro péči o památky ve Vídni jmenoval c. k. ministr kultu a vyučování okresního soudce pana *Dra Luboše Jeřábka* a poštovního komisaře pana *Dra Rudolfa Hönigschmida* umělecko-historickými zemskými konservátory pro Čechy s úředním sídlem v Praze a přidělil jim technické tajemníky Ústřední komise pana *Stanislava Sochora* a pana *Dra Karla Kühna* jako technické síly pomocné.

Jmenováními těmito uvedlo se v život ustanovení § 11. nového statutu c. k. ústřední komise pro péči o památky, kterýž byl výnosem c. k. ministerstva kultu a vyučování ze dne 2. srpna 1911 pod č. 153 říšského zákonníku z roku 1911 vyhlášen.

Působnost těchto nových činitelů v státní organizaci na ochranu památek upravena jest blíže v instrukci vydané výnosem c. k. ministerstva kultu a vyučování ze dne 30. září 1912 č. 16.160.

Podle přání c. k. Ústřední komise pro péči o památky bylo uvedeno jmenování umělecko-historických zemských konservátorů pro království České výnosem Zemského výboru ze dne 30. října 1912 č. 114.457 ve známost všem okresním výborům s tím, že jest záhodno, aby okresní výbory činnost těchto funkcionářů co nejvíce podporovaly a obecní úřady svého působíště vyzvaly, aby ve všech záležitostech týkajících se péče o památky dohodovaly se se zemskými konservátory. —

Otázka vydání *zákona o ochraně památek* nebyla dosud rozřešena. Návrh zákona však spočívá na týchž zásadách a tendencích, jako nové stanovy Ústřední komise. Byl projednán již zvláštní komisí panské sněmovny, ale přijetí jeho bylo znemožněno tehdejší rozpuštěním říšské rady. Od té doby záležitost dále nepokročila. —

Zákonem přikázaná ochrana památek, hlavně stavebních, projednána byla také návrhem *nového řádu stavebního* pro Prahu, Plzeň a Budějovice. Dosavad platný stavební řád neobsahuje výslovně žádného ustanovení, které by se přímo vztahovalo ke starým a cenným stavbám.

Muselo býti používáno násilného výkladu § 2. o tom, že při plánech regulačních má býti hleděno a dokonale vyhověno též požadavkům v příčině okrašlování a stavebního rozvoje města. Dále pomáhalo příliš všeobecné ustanovení § 34.: »Rovněž budiž přihlíženo k tomu, čeho vyhledává krasochuť, i může tedy stavební úřad odepřítí také povolení ke stavbě, kterou by náměstí, třída neb ulice patrně se zohydila.«

To je ovšem málo, jedná-li se mnohdy o neobyčejně cennou, historickou a uměleckou památku. Třeba že v Čechách a zejména v Praze je tolik krásných památek, přece tak málo bylo po celou dobu až na naše časy pamatováno ve stavebních rádech na jejich ochranu, ačkoli v mnohých městech a zemích jiných tomu tak není.

V *Dalmacii* stanoví stavební řád, že může býti v každém místě zřízena umělecká komise, která pak musí býti slyšena vždy, jedná-li se o zevnějšek budov, o vnitřky kostelní, o úpravy hřbitovní atd. — *Ve Lvově* nesmí býti bez povolení stavebního úřadu učiněna žádná změna na průčelích starožitných domů, které mají uměleckou nebo archeologickou cenu, nebo které by měly býti jako památné ušetřeny. — Také *ve Vídni* nutno brátí zřetel k tomu, aby byly šetřeny a k platnosti přivedeny umělecké a historické památky. — Zvláště přísná jsou ustanovení zákona *uherského* z roku 1881., kterým se chrání před zkázou i změnou všecky staré a umělecké památky. Na nešetření jich stanoveny jsou tresty, které se ukládají i členům sborů veřejných, způsobili-li tito svým hlasováním nějakou škodu na památkách. Dokonce stanoví zákon tento také vyvlastnění soukromého majetku za účelem zachování budov.

Z cizích měst mohla by se uvéstí celá řada. Každé město, jež pyšně si chrání své staré památky, postaralo se už dávno a vynutilo si takové předpisy zákonné, které mu zaručují nedotknutelnost jeho skvostů. — Na základě stavebního řádu vydáno bylo magistrátem *v Norimberku* nařízení roku 1892, které se vládním schválením stalo závazným pro celý kraj *Střední Franky*. Dle tohoto nařízení musí býti při stavbách blíže starých opevnění města a hradu zřetel brán ke slohu, charakteru a potřebě těchto památek. Praxe však rozšířila toto ustanovení na celé město vnitřní. Mimo to byla ustanovena stálá komise, umělecký výbor, který v každém případě podává stavebnímu úřadu své dobré zdání. Zřízení tohoto výboru mělo blahodárny vliv na udržení starého rázu města. — Rovněž *ve Florencii* je zřízena komise pro zachování památek a bez povolení úřadu není dovoleno činiti změny na starých budovách. — Stavební řád pro *Řím* ustanovuje: Budovy, které mají zvláštní ráz umělecký a historický, a jichž udržení nezbytně je nutno, jsou vypsány v seznamu, který sdělá se v zájmu veřejném. Seznam ten sdělá se péčí obce ve shodě s komisí stavební a archeologickou a s ministrem veřejných prací. Naprosto je zakázáno prováděti v těchto budovách jakékoli práce, kterými se mění účel jich neb části jejich, aneb ohroziti jakýmkoli způsobem stabilitu jejich. Zákaz tento vztahuje se také na zvyšování jich, na změny průčelí, ba i na omítky budov, dvory jejich a jiné příslušenství, jsou-li tu ozdoby mající cenu uměleckou a historickou. —

Na rozdíl od takových předpisů obmezena je u nás péče o staré památky jen na zakročení Ústřední komise a její orgánů a na veřejný hlas povolanych korporací soukromých. Ale nedostatek zákona často maří i tyto počiny a nejvyšší administrativní instance nuceny jsou pouze na základě platného práva rozhodovati v neprospěch památek. Docílí-li se už aspoň tolik, že už tím zákonem chráněného vzhledu ulice a veřejného prostranství zachrání se starobylé průčelí, pozbývá mocí každá snaha po zachování takových cenných detailů, které se nacházejí uvnitř budov. V tom smyslu rozhodnul na příklad správní soud (nálezem ze 4. dubna 1908 č. 1121), že dle § 34. pražského řádu stavebního nemá stavební úřad práva klásti podmínku zachování věcí vnitřních. Může se přihlížeti jenom ke krasochuti s ohledem na stavbu o celku, ale péče o vnitřek vymýká se moci úřadu, když ovšem jinak splněny jsou ostatní podmínky stavebního řádu.

Bylo tudíž vítáno, že *osnova nového řádu stavebního* obsahovala také ustanovení o ochraně starých památek. Bohužel, že politické poměry dosud znemožnily

jeho schválení. Byly sice učiněny pokusy, aby tato stať byla separátně schválena jako novela k dosud platnému stavebnímu řádu, ale marně.

Zemský výbor král. Českého sebrav obsáhlý materiál a použiv důkladných a propracovaných návrhů obce Pražské i jiných korporací odborných, zaujal při spracování osnovy stanovisko, jež směřuje k tomu, zachrániti dle možností od zkázy vše, co jest vynikající ceny historické a umělecké, uchovati vzácný ráz některých částí měst a vytvořiti v nových částech to, co vyhovuje požadavkům dobrého vkusu. Vzhledem k tomu musí se ustanovení o zachování starých památek a rázu vztahovati na všechny budovy, necht jsou veřejné či soukromé, a necht jest jejich vlastníkem kdokoli.

Osnova rozeznává dvě kategorie budov: ty, které jsou vynikající ceny historické a umělecké, a pak jiné staré budovy, jejichž ráz a okolí toho žádá, aby nebyl rušen. První kategorie má býti naprosto zachována pozdějším věkům jako viditelné pozůstatky kulturní historie své doby.

Podle ustanovení osnovy je úřad stavební oprávněn (§ 32), vyslechnuv *uměleckou komisi*, nebo, kde jí není, odborníky, vydati příslušná ustanovení o způsobu stavby. Veřejná prostranství, jež jsou starobyloou nebo velice rázovitou, či aspoň malebnou částí města, rovněž i jednotlivé budovy a jiné památky, jako sochy, pomníky, pamětní desky, kašny a pod., které jsou historicky významny aneb umělecky vynikají, mají býti pojaty do *zvláštního seznamu*, který sdělá stavební úřad, vyslechnuv vlastníky budov a uměleckou komisi, nebo odborníky a který schválí zemský výbor v souhlase s místodržitelstvím. (§ 33.)

Každá změna na těchto v seznamu uvedených památkách státi se smí jen se svolením stavebního úřadu, který po vyslechnutí umělecké komise musí vyžádati si ještě schválení zemského výboru.

Povolí-li se z důležitých příčin, aby na těchto předmětech byly učiněny přeměny, má býti hleděno k tomu, aby co možná zachovány byly ve své podobě fačády historicky nebo umělecky památné, jakož i k tomu, aby štíty, znaky, znamení a pod., zvláště označující jednotlivé domy, byly pojaty znovu v původním tvaru do průčelí, nebo, není-li to z technických příčin možno, aby části tyto byly pojaty do nové úpravy aspoň v rázu přibližně stejném.

Stavební úřad je povinen bděti nad tím, aby při přestavbách, přístavbách a podstatných opravách i na jiných budovách, které nejsou pojaty do seznamu schváleného, nebyly ničeny historicky neb umělecky důležité fačády a všeliké jiné památky, aby nebyl rušen vzhled na malebné části města, jakož i nad tím, aby byl zachován zvláštní historický, umělecký a také malebný ráz veřejných prostranství a jich okolí.

Súčasněným vlastníkům příslušetí má z důhodů obce přiměřené odškodnění tehdy, žádají-li za stavební změny a byla-li žádost jejich zamítnuta z důvodů shora uvedených, totiž z důvodů zachování významné památky. V případech takových má se stavební úřad pokusiti nejprve o smírnou dohodu o výši odškodnění. Nastane-li rozepře, nutno zjednatí nároku platnosti řádnou cestou práva. —

To jsou zásady osnovy nového řádu stavebního. Od doby, kdy byla vypracována, uplynula zase řada let a intence péče o zachování starých památek nejen

značně sesílila, ale v důvodech i cílech se prohloubila, takže se k osnově poji zase nové návrhy doplňovací.

Tak jako hnutí v Rakousku očekává se zájmem schválení a vydání zákona o památkách, tak speciálně u nás směřují všechny tužby k tomu, aby nový stavební řád přinesl dlouho očekávanou podporu a právní stabilitu dnes již neodstranitelným požadavkům, které bojují za ochranu starých a náležitě doceněných památek. —

* * *

Bylo nutno předeslati tento stručný vývoj péče o zachování památek v Rakousku, o kterém bylo zejména na sjezdu v Solnohradě roku 1911 obšírně referováno, aby bylo osvětleno prostředí, ve kterém založena byla *»Komise pro soupis stavebních, historických a uměleckých památek král. hlav. města Prahy«*.

Seznavše ideje a organizační pokrok, jak se u nás od let padesátých až na naši dobu vyvinuly, musíme dnes uznati, že všecko to, co komise Soupisná dosud vykonala, bylo nejen v rámci vzrůstajícího programu všeobecného, ale stalo se i snůškou materiálu, který se jinde i u nás teprve předepisoval, a jehož cena bude teprve budoucností, nyní snad i dosti blízkou, plně odvážena.

My vidíme, že myšlenka, založení historicko-uměleckou komisí při obci Pražské, předstihla podobné organizační myšlenky cizí a že provedením jejím připravena byla půda již pro dobu platnosti nového řádu stavebního u nás. Byla to myšlenka nová, která si teprve razila cestu k uznání, a komise sama, pracujíc s chutí pro věc a mnohdy se sebezapřením, musela často mnoho slevovati ze svých přání, tužeb a požadavků.

V době jejího vzniku byla veřejnost ještě uvyklá klidně a bez vzrušení přihlížeti k tomu, jak se se starými památkami zacházelo a jak jedna za druhou padala za oběť překotnému proudu, který z královské a historicky zajímavé Prahy téměř obratem ruky tvořil město moderní, se všemi novodobými vymoženostmi komunikačními a se vzrůstajícím ruchem podnikatelství stavebního.

Silný však odpor komise, složené ze samých odborníků a mužů znalých umění všech oborů a směrů, odpor a úsilí komise podporované korporacemi, které zatím mohutněly pod praporem ochrany starobylého rázu Prahy, vymohl konečně respekt k ideovému hnutí, jehož ohlas mohutně zaléhal k nám i ze států zahraničních.

Jako si všímala Praha všeho, co se pro ochranu památek konalo jinde, tak nezůstala ani akce obcí Pražskou založená a komisí Soupisnou s příkladnou svědomitostí prováděná nepovšimnuta ani v obvodu soustátí rakouského, ani za hranicemi. Setkávala-li se činnost její někdy s pochybnostmi a s neporozuměním doma, byla oceněna za to v odborných kruzích a v publikacích německých i francouzských a na sjezdu Solnohradském roku 1911 *postavena Praha za vzor* za to, že sepsáním stavebních a uměleckých památek a úředním dozorem k jejich zachování přispěla k utužení a k praktickému řešení základní myšlenky. A o tento úspěch největší zásluhy má komise Soupisná.

K ní ovšem se druzí a vedle ní buď na soupisu pracují nebo agitačně a propagačně postupují organizace soukromé, jako: *»Klub za starou Prahu«*, archeologický odbor *České Akademie císaře Františka Josefa, Museum král. Českého, Městské museum* a v nejnovější době i nově založená *»Zemská komise pro soupis památek cechovních v král. Českém«*. I na venkově českém, zejména po Národopisné výstavě,

ujala se zdravá myšlenka ochrániti a uchovávatí historické památky, a to hlavně přičiněním *městských museí a musejních spolků*. —

Komisi Soupisné bylo původně svěřeno sepsati památky města Prahy. Bylo přirozeno, že soupis tento nemohl ani vyplniti její úkol, ani nemohla prostě na něm přestat. Soupisem tímto zjednan byl sice přehled našich památek, ale zjištěna byla také jejich zajímavost, jejich cena a historický i umělecký význam. Že po seznání těchto závažných momentů nemohla komise spokojiti se s *pouhým registrováním*, je zcela pochopitelné. Musela nutně dovésti z toho důsledky a tak počal onen silný tlak, který vytryskl z přesvědčení účastníků, z lásky ke starým a vzácným dokumentům kulturního života předků a konečně pak i ideově organizované komise samé, která cítila svou zodpovědnost a *musela přejíti k iniciativě a k ofensivě*.

Úkol její byl a je do dnes těžký. Vysloviti požadavek, aby ta neb ona památka byla zachována, je se stanoviska konservátorského velmi lehký, jakmile po zralém uvážení a odborném zkoumání byla památka uznána za historicky neb umělecky cennou a pro význam svůj zachování hodnou. Ale k *uskutečnění* tohoto požadavku je třeba mnohých jiných okolností, které mají s touto vyšetřenou a uznanou cenou buď málo nebo vůbec nic společného.

Jedná-li se o majetek veřejný, rozhoduje tu stát, země nebo obec ještě podle jiných měřítek, které obyčejně křížují otázky kulturní, umělecké a historické. V první řadě jsou to *finance*, tento »nervus rerum«, který umožňuje nebo maří každý projekt vyžadující jen nákladu a vykazující v kalkulu skrovnou nebo žádnou úhradu. Dosud ani stát, ani země, ani obec nevládne takovým fondem, který by umožňoval zabezpečení památek pro budoucnost. Ony subvence, které stát a země poskytují na udržování a zachovávání památek plynou z fondů jiného určení a nejsou nikdy tak vydatné, jak by bylo třeba. Obec Pražská, třeba že na tomto poli vykonala mnoho nad své finanční síly, musí uhrazovati náklady tyto ze svých řádných či mimořádných příjmů a finanční situace rozpočtová nepřipustila dosud založení zvláštního fondu, který by byl věnován výhradně jen k zachraňovacím účelům.

Vedle otázky finanční jsou snahám po zachování památek nepříznivými *otázkami velkoměstské*. Vzdávající populace, čilejší ruch obchodní, zavádění moderních prostředků dopravních, modernisování bytů a požadavky obchodní reklamy vyžadují rozšíření ulic, využitkování stavebního místa a nahrazení starého vnitřního zařízení domů novým. Do regulačních otázek mluví vážné slovo *vzdávající dražota pozemků* a všechny požadavky moderního a před očima rostoucího velkoměsta. Byly doby, kdy regulátoři vedli prostě regulační čáry podle systému lineárního bez ohledu na to, jaký objekt padne tomu za obět. Ale i dnes bývá těžko, vyhověti oběma stranám a zejména tam, kde se jedná o přetvoření celých bloků, bývá osud celé řady stavebních památek zpečetěn.

Přece však bylo i zde docíleno mnoho ve prospěch starých památek a dlužno konstatovati, že hlasy volající po jejich ochraně nezůstaly marnými a že *obec Pražská přinesla v tom směru ohromné oběti*.

Daleko horšími jsou konflikty, které povstávají se zájmy *soukromými*. Je málo takových majitelů staré památky, kteří by z vlastního popudu, z lásky k historii

a k umění, nebo konečně z obětavosti pro dobrou věc i při nedostatku náležitého pochopení byli ochotni podřídití své zájmy a svůj osobní prospěch hmotný požadavku, o kterém je veřejnost přesvědčena, že je správný a že vynucuje zachování takového soukromého majetku pro zájmy všeobecné. Ze všech možných důvodů, které spočívají v ziskuchtivosti, ve spekulaci nebo i v nerozvážnosti, nastávají zejména pro stavební památky osudné chvíle, jež rozhodují o jich bytí či nebytí. Všemi možnými prostředky domáhají se soukromí vlastníci toho, aby svůj starý objekt mohli zbořiti a vystavěti na jeho místě novostavbu moderní, do krajnosti využitkovanou a často ani vnitřkem ani zevnějškem ceně starého domu se nerovnající.

A v takových případech stojí tu odborná komise se svými návrhy osamocená, úřad stavební bezmocný, poněvadž tu není lásky k Praze a k její kráse, není tu opory v zákoně, schází donucovací moc a vítězí prostě soukromý zájem, bezohledná a někdy i pochopitelná ziskuchtivost, kterou i vyšší instance musí vzhledem k nedostatku platného práva potvrditi. Komise Soupisná se často domáhala toho, aby bylo na takové případy pamatováno a aby byl založen zvláštní *fond pro vykupování cenných a památných objektů* za účelem jejich zachování v pravý čas, než se jich zmocní stavební spekulace. Ale byly to zase ohledy na finance obecní, které uskutečnění této ideální myšlenky znemožnily.

S těmito všemi obtížemi a s takovým odbojem setkávala se Komise Soupisná, když radila, žádala a usilovala o zachování památek. Na ní ovšem nemohlo záležeti, jakým způsobem se rozřeší praktická otázka zachování, pokud budou při tom rozhodovati všechny ostatní okolnosti mimo ocenění památky. Mnohdy byla si toho úplně vědoma, že tu jsou potíže, se kterými bude nutno počítati bez ohledu na to, zda-li tím zájem veřejný, ohledy kulturní a historické utrpí, čili nic. Ale to všecko nemohlo nikterak na její dobré zdání a na její návrhy působiti. A v tom právě spočívá kořen nedorozumění a důvod pochybovačnosti, nebo i nerespektující přecházení její návrhů. Nelze každému podkládati rozvahu a jasné uvědomění toho, co je kulturně důležité, co mluví o naší historii, co je uměleckou ozdobou a chloubou města a co svou krásou vábí a ohromuje nás samy i cizince. Nemá každý smysl pro hudbu, pro divadlo, literaturu a nechápe každý význam umění a krásy.

Komise však, která si obrala za svůj úkol právě tyto obory, nesmí počítati z takovými elementy a *musí hájiti jen své eminentně odborné stanovisko*, jsouc si vědoma toho, že jí mohou a budou souditi jednou činitelé povolání, kteří by jí nikdy neprominuli podřadění idejí historických a uměleckých zájmům naprosto věci cizím.

A přece v tom právě spočívá *vážnost a cena významu dvacetileté práce* komise Soupisné, že dovedla vřdycky uhájiti svého mínění a stanoviska, aniž by byla vyvolávala nedorozumění se zastupitelstvem obce, jehož je poradním orgánem. Vyřknuvši svůj úsudek a předloživši svůj odůvodněný návrh, přenechávala zodpovědné rozhodnutí těm, kdož jsou po zákonu povoláni jednati se zřetelem nejen k jejímu votu, ale i s ohledem na zájmy ostatní a na okolnosti, do kterých komise, jako taková, *neměla práva ani povinnosti zasahovati*.

Neúspěchy její návrhů nepadaly zpět na ni samotnu a žádala-li někdy více, ač věděla, že cíle svého nedosáhne, bylo to odůvodněno jednak její povinností promluvití jen na základě svého přesvědčení prýščího z úsudků historicko-uměleckých,

a jednak zkušeností, že dle praxe z větších požadavků aspoň něco dá se zachrániti.

Dosavadní výsledky její práce dokumentují však také *pochopení obecního zastupitelstva pražského*, které přes všechny potíže a vzdor vlivům všech těch elementů, o kterých byla shora zmínka a které na ně daleko intenzivněji doléhaly, než to bylo možno na izolovanou v tom směru komisi Soupisnou, mnoho si získalo zásluh o uznávanou péči Prahy, která nad své poměry, dosazujíc jen z vlastního, nedopustila, aby zůstala za ostatními městy starobylostí svou proslulými pozadu. —

Komise Soupisná mimo přímé zasahování v jednotlivých otázkách uznávala vždycky, že vštěpování zásad o ochraně památek nemůže se dít jenom násilím, ale že je třeba také veřejnost poučiti o tom, že je zachraňování památek vlastně dobrodíním, které *není ani v odporu se životem moderním* a s jeho drahocennými statky, *ani v odporu s moderní vědou* a s moderním uměním, ale že z nich právě vyrůstá. Proto vhodnými publikacemi poučuje veřejnost a separátními letáky a pamětními spisy informovala vždycky včas členy zastupitelstva, když se mělo rozhodovati o osudu některé důležité památky. Její „Zprávy“ docházejí stále větší oblíby a rozšíření a jsou jedinou publikací toho druhu v Rakousku.

O její činnosti bylo v těchto »Zprávách« postupně referováno a není třeba podrobně ji líčiti. Přehlížíme-li však dnes dvacetiletou práci komise, je třeba, abychom se aspoň v přehledu dotkli nejdůležitějších záležitostí.

Započavši *soupisem všech pražských památek*, pokračovala v tomto směru i dále a snesla obsáhlý a bohatý materiál, který slouží už dnes za jistou direktivu zvláště povolujícímu úřadu stavebnímu. Vedle povšechného soupisu spracován byl *soupis památek na Starém Městě, na Malé Straně a Hradčanech* a na celém *Novém Městě a Vyšehradu*. Původní inventář stavebních a uměleckých památek obsahoval 467 domů. Dále provedla soupis a o fotografování *starých domů pražských*, vyvolala soupis všech *domů ve veřejném vlastnictví*, zhotovila soupis všech *pamětních desek a sepsání pomníků a desek na hřbitově Košířském*. K jejímu návrhu zakoupeny fotografie *pražských portálů* a za účelem evidence opatřeny úřední spisy zvláštními značkami, aby upozorňovaly už předem na domy, které samy, nebo jen jejich části zasluhují zvláštní pozornosti.

K této soupisové činnosti druží se sbírání *fotografických pohledů* na celé části, nebo na jednotlivé objekty, založení sbírky pohlednic a *vyměřování, nanášení a fotografování památných budov*, které byly určeny ke zboření, nebo které svou architektonickou a historickou cenou zvláště vynikají. K tomuto účelu vydržuje si ze své dotace svou technickou kancelář a výsledky její práce budou mít jednou nejen velkou cenu uchovaného starého stavu aspoň ve výkresech, ale i pro odborné studium stavitelského umění. Práce tyto byly vystaveny při různých příležitostech a vždycky budily v odborných kruzích zaslouženou pozornost. Když byla bořena čtvrt assanační na Starém Městě, byly vyměřeny a nakresleny celé bloky a zajímavé typy starých pražských domů. Aby zachován byl pohled i na dnešní Prahu, dala komise zhotoviti *panorama Prahy* z Petřína od *Karla Liebschera* a *panorama Malé Strany* od *Otty Bubenička*. Vedle toho opatřila pohledy na Prahu z Letné a na Podskalí. Dále vymohla, že byly zakoupeny akvarellové pohledy na staropražské

partie od Václava Jansy a získala množství kopií, obrazů a plánů památných a význačných pohledů i budov, dávajíc stále ještě mimo to fotografovati jednotlivé objekty, jež bylo a je dlužno pro budoucnost zachovati.

Největší ovšem pozornost věnovala komise *otázkám regulačním*. Assanačí Starého Města přišlo sice na zmar mnoho starých typů nejen jednotlivých domů, ale i celých bloků. Zde však podmíněnou změnou výšky rovinné a naprosto změněnou polohou nově vzniklé čtvrti nedalo se mnoho zachovati. Za to však při úpravě plánu polohy Starého Města, Malé Strany a Nového Města Dolejšího i Vyšehradu a Podskalí, vyvinula komise Soupisná velice intenzivní činnost. Kde byla vypsána veřejná soutěž, zkoumala cenou poctěné projekty a podala pak zvláštní memoranda, ve kterých popsala celé části města, vyznačujíc objekty i celé partie, které by se měly zachovat. Tam, kde se pracovalo přímo na zamyšlené regulaci, nepouštěla se zřetele ani nejmenší příležitosti, aby se na ochranu ohrožených památek neozvala Chránila nejen jednotlivé objekty, ale snažila se uchovati i pohledy. Tak ku př. podala zvláštní posudek o regulaci Vyšehradu a o pohled na Emauzský klášter s okolím bojuje již od roku 1906 až do dnešní doby, kdy se tato otázka stala aktuální. I při otázkách regulace Vltavy pozvedla svého hlasu, kdykoli se jednalo o celkový ráz Prahy, nebo i o zachování jednotlivých památek (na příklad věží na rozhraní Smíchova a Nového Města).

Se zdarem zakročila ve prospěch zachování kostela sv. Václava na Zderaze, docílila aspoň částečného pohledu na kostel sv. Apolináře, když se stavěl botanický ústav na Slupi, zasadila se o zachování Faustova domu na Karlově náměstí, o zachování a restaurování kostela sv. Martina a zvláště docílila restaurování Novoměstské radnice ve starém slohu. Rovněž vymohla úpravy Dienzenhoferovy villy Ameriky a jejího okolí ve starém slohu a zachování paláce hraběte Straky (dům »U sedmi čertů« na Malé Straně). Mimo to spolupůsobila při akci za ochranu Bruské brány, při zachování domu »U Vejvodů«, kaple sv. Maří Magdaleny pod Letnou, Dienzenhoferova pavillonu na Smíchově, hradeb na Vyšehradě a na Hradčanech, domku č. p. 858 na ostrově Štvanici, kostela sv. Jana »Na prádle« (na Malé Straně) a domu »U Splavinů« na Malé Straně.

S nezdarem setkaly se její snahy při prelaturě u sv. Mikuláše na Starém Městě u kaple sv. Lazara u Novoměstské radnice, u kostela sv. Petra a Pavla na Novém Městě (na Zderaze), u staré kolkovny v Dlouhé třídě, u Braunova domu na rohu ulice Vodičkovy a Jungmannovy třídy, u domu č. p. 705-I., (»U zlaté štičky«), u domu »U Černé Matky boží« v Celetné ulici, u domu č. p. 840-II., na Václavském náměstí »u Zlatého beránka«, u rodného domu Fügnerova v ulici Růžové, u Kláštera Milosrdných bratří, u domu č. p. 838-II. (»U žlutého benátského lva«) a u věže domu č. p. 791-II. na Václavském náměstí. —

Na popud komise Soupisné zachovány různé štíty, znaky, stropy, zábradlí, mříže, dveře, konsoly, zámky, tlukátka, nádoby, dlaždice, výkopy atd. a předměty tyto většinou odevzdány městskému museu. Komise také bránila zakrývání fačád výkladci a tabulemi, osekávání okras a soch kamenných a natírání průčelí domů na úkor architektury. Ve všech těchto směrech vyvoláno bylo příslušné nařízení magistrátu. Dále naléhala komise na to, aby obrazy, portály a jiné ozdoby byly ze starých domů

umístěny na novostavbách, což se v mnoha případech podařilo. Aby byl zachován starý stav domů, které se mají zbourat, zakročila komise, aby byly předkládány řádné plány zpracované spolehlivě na základě přesného měření. Konečně se zasazovala o to, aby bylo provedeno správné číslování, aby čísla popisná význačných budov byla přenášena za účelem historické souvislosti na největší domy na témž místě postavené a aby byla stará čísla u památných domů zachována a konečně, aby původní názvy ulic nebyly měněny.

Komise se přičiňovala o znovupostavení sousoší sv. Ignáce a sv. Františka na Karlově mostě, o zachování domů u Staroměstské radnice na Malém náměstí, o záchranu maleb v Týnském dvoře, o zachování pomníků na zrušeném hřbitově Karlínském, o úpravu domu č. p. 55-III. »U Steinitzů« a č. p. 56-III. (Stará solnice), o zachování domu č. p. 410-II. »Na výtoni« a o zachování staré »Míčovny« na Hradčanech. Výsledky intervence v těchto záležitostech nejsou ještě známy. —

Mimo to *vymohla* komise subvenci na vydání díla »Kodex Vyšehradský«, na vydávání »Soupisu« České Akademie, na vydání díla Zeyerova »Barok a rococo«, a v poslední době subvenci na sepsání díla »Historie měšťanského domu po stránce stavební a estetické«. Sama ze své subvence povolovala menší částky na získání některých památných předmětů nebo na odkrytí obrazů a fresek.

Protestovala proti vedení elektrické dráhy přes Karlův most, které bylo sice provedeno, ale později zase zrušeno, a proti projektu elektrické dráhy přes Prašný most na Hradčanech, který dosud proveden nebyl.

Spolupůsobila při úpravě náhrobku Karla Skrety v kostele sv. Havla a získala sousoší sv. Jana Křtitele, které bylo uloženo v zemském lapidariu. Příčiněním komise umístěny byly pamětní desky na Staroměstské radnici.

Zvláštní pozornost věnovala pátrání po bydlišti hvězdáře *Tychona de Brahe*, jež se podařilo zjistit, dále po zbytcích starého kostela románského před kostelem *Maltézským* na Malé Straně a po zbytcích kostela *P. Marie na Louži*. — Nebyla vynechána žádná příležitost, při které by bylo možno nalézt nějaké zbytky starých památek a starého stavu, a tato činnost přinášela zejména bohaté výsledky. Tak byly zjištěny staré příkopy na Příkopě, na Můstku, na Perštýně a u Prašné brány. Zejména v posledním případě objeveno původní zdivo věže před Prašnou branou a u Králova dvora obě hradební zdi a příkop. Dále nalezen pilíř bývalého Juditina mostu u domu č. p. 84-III. na Kampě, dlažba téhož mostu u Křížovníků, zdi starého hřbitova u kostela sv. Mikuláše a u sv. Kříže v bývalé ulici Poštovské, nalezeny zbytky židovského hřbitova ze 14. století v ulici Jungmannově, objeveny románské zbytky v domě č. p. 156-I. v třídě Husově a fresky a sgrafita na staré hradčanské radnici č. p. 174-IV. Zvláště však zajímavé nálezy učiněny byly v č. p. 16-I., kde nalezeny zbytky *staré románské stavby*, a v č. p. 128-I. zbytky *kostela sv. Linhart*. Oba tyto nálezy jsou obšírně popsány ve »Zprávách«.

Ve většině těchto případů získal si největší zásluhu o objevy pan archivář *J. Herain*, který s nevšední pilí stopuje každou památku a snaží se propátratí na pohled i nepatrnou věc, která pak vzroste často na dokument historicky velmi důležitý. On, jako dlouholetý jednatel komise Soupisné, řídí měření a technické práce i popisuje a referuje o nálezech, které se při různých příležitostech vyskytují.

Iniciativní návrhy vděčí svůj původ mnohdy zase zemskému konservátoru, panu vládnímu radovi *Dru Lub. Jeřábkov* a panu předsedovi komise prof. *Dru Karlu Chytilovi*, jehož zásluhou udržuje se komise na výši svého významu. I v ostatních členech svých získávala komise vždycky ochotných sil, odborných pracovníků a rozmyslných, vážných rádců, kteří váhou svého slova podepřeli vždycky enuciát komise, předkládaný radě městské. To, co tu praveno, není ani úmyslným pochlebenstvím, ani devotním nadsazováním, ale je to správným konstatováním fakta, které je dokumentováno výsledky skutečné práce a potvrzeno každým, kdo má příležitost blíže přihlédnouti k vlastním působení komise Soupisné. —

Jubilejní naše vzpomínka nebyla by úplnou, kdyby nebylo uvedeno, že prvním předsedou komise Soupisné byl původce a navrhovatel založení této komise pan městský radní *Vladimír Pér*. Po jeho smrti roku 1896 nastoupil po něm pan architekt *Bedřich Münzberger*, který předsedal až do roku 1899, kdy jej vystřídal pan cís. rada *J. V. Novák*. Tento byl předsedou plných 10 let a získal si značné zásluhy o úspěchy, jichž komise už v této době vykazovala. Po jeho odstoupení zvolen byl jednohlasně předsedou dne 18. listopadu 1909 pan prof. *Dr. Karel Chytil*, který řídí jednání a práce komise až do dnes s odbornou znalostí, obětavě a se svědomitostí, která je všeobecně uznávána.

Hromadění prací komise a zejména bohatý archiv vyžadovaly stále nalahavěji zvláštní *místnosti*. Dokud nebyly městské a magistrátní úřady ze Staroměstské radnice přestěhovány do nové radniční budovy, nebylo možno ani v obecních domech získati potřebného místa. Když byla vedle nové radniční budovy projektována druhá budova, ve které měla býti umístěna humanitní a kulturní oddělení bylo také počítáno na přiměřené místnosti pro archiv a pro technickou kancelář komise Soupisné. Z projektu toho však z důvodů finančních sešlo a teprve potom vykázána ve Staroměstské radnici místnost pro technickou kancelář a řada místností pro archiv i pro stálou výstavu obrazů, výkresů a fotografií. Výstava tato těší se neustálé pozornosti nejen Pražanů, ale hlavně i cizinců. —

V posledním období (1913) byli členy komise tito pánové:

Ze sboru obecních starších:

Jan Emler (členem od r. 1910).

JUDr. Luboš Jeřábek (od r. 1900).

JUDr. Jan Podlípny (od r. 1901).

Konservátoři:

Inž. Jan Herain (od počátku).

Bedř. Jelínek (od počátku).

Za českou akademii věd a umění: ThDr. Ant. Podlaha (od června r. 1907).

Za museum král. Českého: PhDr. Václav Fabián (od r. 1909).

Za archeologický sbor musea král. Českého: Dr. Josef Wolf (od června 1913).

Za uměleckou besedu: Jan Mayer, architekt (od října 1911).

Za městské museum: PhDr. Frant. Harlas (od listopadu 1911).

Za Společnost přátel starožitností českých: Prof. Richard Klenka z Vlastimilů (od r. 1902).

Za Křesťanskou akademii: Eduard Šittler (od r. 1909).

Za Umělecko-průmyslové museum Obchodní a Živnostenské komory: Prof. Dr. Karel Chytil (od počátku).

Za spolek architektů a inženýrů: Prof. Ant. Balšánek (od října 1911).

Za Jednotu výtvarných umělců: Oskar Fiala (od r. 1909).

Za spolek »Manes«: Kamil Hilbert, architekt (od r. 1902).

Za »Klub za Starou Prahu«: PhDr. Zdeněk Wirth (od listopadu 1911).

Za »Skupinu výtvarných umělců«: PhDr. Josef Borovička (od února 1912).

Za městský archiv: JUDr. a PhDr. Josef Teige (od r. 1907).

Za magistrát král. hlav. města Prahy: JUDr. Frant. Herman (referentem od r. 1901.)

Za městský úřad stavební: inž. Josef Chochol (od října 1912).

Odborníci:

Václav Brož (od r. 1902).

Prof. Dr. Jaromír Čelakovský (od r. 1907).

Karel Fiala, stavitel (od r. 1902).

Prof. Rudolf Kříženecký (od počátku).

Josef Martin, stavitel (od počátku).

* * *

Na základě zakročení c. k. ústřední komise pro zachování památek ve Vídni bylo nařízeno c. k. místodržitelstvím pro království České výnosy ze dne 28. listopadu 1913 a ze dne 21. ledna 1914, aby byly uveřejňovány nejen povšechné enunuciace této komise, nýbrž i věci zvláštní.

Po reorganizování Ústřední komise byla vydána hlavně tato důležitější nařízení:

Výnos c. k. místodržitelství ze dne 21. ledna 1913, č. 10 A. 1592.

Oběžníkem ze dne 12. května 1910, čís. 294.476 ai 1909, bylo žádáno, aby se c. k. správní úřady v dohodě s příslušnými konservátory pokud možno úplně informovaly o starožitnostech a o uměleckých nebo umělecko-historických památkách v jejich obvodu správním, aby založily seznam těchže a aby zavedly evidenci jich trvání.

Nyní mají však podle § 11. stanov c. k. ústřední komise pro zachování památek (Nejvyšší rozhodnutí ze dne 31. července 1911, výnos c. k. ministerstva kultu a vyučování ze dne 2. srpna 1911) zemští konservátoři podle instrukce, kterou schválilo ministerstvo kultu a vyučování, obstarávat všechny záležitosti péče o památky v obvodu jim přikázaném společnou dohodou, jakož i obzvláště provést úřední inventarisování těchto památek a ustanovuje v té příčině instrukce pro zemské konservátory, schválené výnosem jmenovaného ministerstva ze dne 30. září 1912, č. 16.160, že mají zemští konservátoři založit inventář památek své země podle návodu umělecko-historického ústavu. (Bod 2. této instrukce.)

Ježto zemští konservátoři pro Čechy byli již jmenováni, jest další inventarisování pokud se týče vedení řečených památek v patrnosti politickými úřady postrádatelným, ježto tento úkol podle citovaných ustanovení přešel na zemské konservátory.

Následkem toho se shora uvedený zdejší oběžník ze dne 12. května 1910, č. 294.476 ai 1909, běře tímto zpět a odpadá nyní obzvláště také každoroční podávání zpráv tímto oběžníkem nařízené o tom, co bylo v té věci shledáno.

Seznam ochrany potřebných památek, jež správní úřady ve smyslu citovaného oběžníku založily, budíž k eventuální žádosti zemských konservátorů téměř k nahlédnutí přenechán.

Výnos ze dne 12. června 1913, č. 11 A 488:

V zájmu zachování domácího majetku uměleckých předmětů a aby se vydatně čelilo zavlčení těchto předmětů jak ze soukromého tak i z veřejného majetku právního obchodem se starožitnostmi, zaslala Ústřední komise pro zachování památek ve Vídni dle přípisu ze dne 10. dubna 1913, čís. 68-praes., z nejvyššího rozkazu svého nejjasnějšího protektora Jeho císařské výsosti arcivévody Františka Ferdinanda následující výnosy zemským konservátorům a konservátorům (pro ochranu památek), jakož i dopisujícím členům.

V těchto výnosech poukazují se orgány Ústřední komise, aby ve všech dotyčných případech dožadovaly se intervence politických a po případě soudních úřadů.

Následkem zmíněného přípisu ústřední komise poukazuje se c. k. okresní hejtmanství, aby uvedené snahy Ústřední komise co nejúčinněji podporovalo.

Výnos c. k. Ústřední komise ze dne 10. dubna 1913.

Jedním z nejpřednějších úkolů Ústřední komise tvoří uchování domácího majetku uměleckých předmětů.

Co se tkne soukromého majetku, musí si Ústřední komise nejen přát, aby týž nebyl prodáván do ciziny, nýbrž aby zůstal ve zděděném majetku, jednotlivé předměty menovitě v okolí, pro něž byly vytvořeny.

Páni konservátoři a dopisovatelé se žádají, aby poučením (přednáškami, články v novinách) působili na majitele starožitností, jmenovitě na venkovské obyvatelstvo a obyvatele menších měst, aby uchovali s pietou svůj rodinný majetek. Bylo-li by zcizení neuvarovatelné, ať se majitelé obrátí na konservátory a dopisovatele, by prodej veřejnému museu zemskému zprostředkovali, při čemž z pravidla se asi docílí příznivější ceny, než při odevzdání předmětu obchodníkovi.

Kdybyste se dozvěděl o zamýšleném prodeji starožitností ze soukromého majetku, oznamte to okamžitě zemskému konservátoru, který bude v daném případě usilovati o to, aby pomocí subvencí z veřejných (zemských nebo státních) prostředků zachránil objekt veřejnému museu.

Zvláštní pozornost buď věnována vývozu tuzemského majetku uměleckého do ciziny. V tomto případě má stát podle stávajících předpisů (min. dopis dvorní kanceláře ze dne 3. dubna 1827, sb. p. z. sv. 55, str. 71) předkupní právo, což předpokládá oznámení o zamýšleném vývozu politickému úřadu zemskému (místodržitelství, zemské vládě). V takových případech se přesvědčte, bylo-li tomuto předpisu vyhověno a v záporném případě dožadujte se intervence politického úřadu okresního.

Dále jest v těchto případech rovněž okamžitě učiniti oznámení zemskému konservátoru.

Starožitnosti, které jsou v držení veřejnoprávních korporací (státu, země, obce, náboženských společenstev a církevních společností a ústavů a pod.) nemají vůbec býti zcizeny, anebo jen tehdy, byl-li by předmět ve svém dočasném místě uschování ohrožen, a pak vždy veřejnému museu se odevzdati. Žádáte se, abyste ve všech případech, ve kterých se dozvíte o zamýšleném prodeji starožitností z veřejnoprávního

majetku, se vším důrazem naléhal na dodržení těchto zásad, a nebude-li Vaším návrhům vyhověno, abyste se dožadoval intervence politického úřadu okresního. Každým způsobem budíž však ihned o tom učiněno oznámení zemskému konservátoru.

Také o předmětech, které již jsou v obchodu se starožitnostmi, musí si ústřední komise přát, aby, pocházejí-li ze soukromého majetku, jsou-li z veřejno-právního majetku, aby byly na své dřívější místo uschovány zpět dopraveny. Toto poslední dá se v mnohých případech tím snáze docílit, ježto prodej předmětů veřejno-právního majetku jest, jak známo, vázán přísnými předpisy (pro obce podle čl. XVIII. zákona ze dne 5. března 1862, čís. 18 ř. z., pro kostely a církevní ústavy podle odstavce VII. zákona ze dne 7. května 1874, č. 50 ř. z.), které se namnoze nezachovávají, takže je tu pak neplatné právní jednání, jež lze odčinit.

Aby Ústřední komise mohla hájiti zájmy péče o památky také v případech, kdy se předměty dostaly již do obchodu se starožitnostmi, žádá táž konservátory a dopisovatele, aby s obchodníky se starožitnostmi ve svých obvodech (v okolí Vašeho bydliště) vstoupili v pokud možno čilý styk, aby se o zásobách a nově získaných předmětech přesně informovali a o tom, co shledali, podali zemskému konservátoru zprávu.

Také v těchto případech se přesvědčte, zda při zamýšleném vývozu předmětů do ciziny dána byla státu příležitost, uplatnit své právo předkupní ve smyslu min. psaní dvorní kanceláře ze dne 3. dubna 1827, a zda při prodeji předmětů z veřejno-právní držby dán byl souhlas dohlédacích úřadů (zemského výboru, ordinariátu a pod.) ve smyslu zákona ze dne 5. března 1862, čís. 18 ř. z., a ze dne 7. května 1874, č. 50 ř. z. Jmenovitě poukazuje se na to, že při prodeji církevních objektů v ceně přes 200 K je zapotřebí podle nařízení ministerstva kultu a vyučování ze dne 20. června 1860, č. 162 ř. z., pokud se týče podle § 51. zákona ze dne 7. května 1874, č. 50 ř. z., souhlasu ordinariátu a politického úřadu zemského.

Při domněnce, že prodej se uskutečnil bez dodržení stávajících předpisů, budíž o tom ihned oznámení učiněno politickému úřadu okresnímu a zemskému konservátoru.

Výnos c. k. Ústřední komise dirigovaný c. k. úřadu zemských konservátorů v Praze téhož data:

V konferenci zemských konservátorů, konané dne 6. února 1913, bylo z rozkazu Jeho c. a k. Výsosti nejjasnějšího pana arcivévody protektora poukázáno na to, že obchodu se starožitnostmi dlužno věnovati zvláštní pozornost.

Z nejvyššího rozkazu připomíná se pánům zemským konservátorům opět toto:

Zemští konservátoři nechť mají na zřeteli, že má se býti domáháno v první řadě toho, aby starožitnosti, také ty, jež jsou v soukromém majetku, zůstaly v okolí, pro něž byly vyrobeny, anebo ve zděděném majetku. Pouze v případech, ve kterých toho naprosto nelze docílit, mají zemští konservátoři starati se o odevzdání podobných objektů veřejnému museu zemskému, každým způsobem však hleděti zameziti prodej nebo převezení do ciziny.

Především nechť zemští konservátoři poučením, přednáškami, články v novinách, působí na majitele starožitností, jmenovitě sedláky, živnostníky a pod., aby si hleděli svého starého rodinného majetku a neprodávali týž obchodníkům se starožitnostmi. Nelze-li se zcizení uvarovati, nechť se dovolávají intervence zemských konservátorů,

kteří zprostředkují prodej veřejnému museu zemskému při relativně příznivých cenách, po případě domáhajíce se subvence ze státních nebo zemských prostředků.

Starožitnosti, které jsou v držení veřejnoprávních korporací (státu, země, obce, náboženských společenstev a církevních společností a ústavů a pod.) nemají vůbec býti zcizeny, anebo jen tehdy, byl-li by předmět ve svém dočasném místě uschování ohrožen, a pak vždy k veřejnému museu se odevzdati.

Aby se zavedla pokud možno přesná dohlídka nad obchodem se starožitnostmi, nechť zemští konservátoři založí ihned seznamy obchodníků se starožitnostmi svého obvodu a tytéž zašlou ústřední komisi.

Na zamezení prodeje starožitností jsou tyto prostředky po ruce: Při vývozu starožitností, ať jsou v číkoli majetku (tedy také v soukromém), do ciziny má stát právo předkupní, musí tudíž zamýšlený vývoz do ciziny oznámen býti politickému zemskému úřadu (místodržitelství, zemské vládě) [dvorní kanceláře dopis ze dne 3. dubna 1827, sb. pol. z. sv. 55, str. 71].

Zemští konservátoři nechť se tudíž při inspekcích skladů obchodníků se starožitnostmi, které jest *každoročně několikrát* provésti, o tom přesvědčí, zda jsou předměty domácí provenience v nebezpečí, že budou vyvezeny do ciziny. V tomto případě nechť se zemští konservátoři domáhají intervence politických úřadů ve příčině zachování předpisu zmíněného ministerského psaní dvorní kanceláře a *ihned* (po případě telegraficky) oznámí to ústřední komisi s určitým návrhem.

Při prodeji starožitností z veřejnoprávní držby musí se použití ustanovení platných pro prodej veřejného majetku (pro obce podle čl. XVIII. zákona ze dne 5. března 1862, čís. 18 ř. z., pro kostely a církevní ústavy podle odstavce VII. zákona ze dne 7. května 1874, čís. 50 ř. z.), která činí prodej předmětů závislým od souhlasu dohlédacího úřadu (zemského výboru, ordinariátu, místodržitelství a pod.). Naleznou-li se u obchodníků se starožitnostmi předměty veřejnoprávní provenience, nechť se zemský konservátor přesvědčí, byly-li předepsané kautely při prodeji dodrženy a v záporném případě ať použije intervence politických úřadů.

Jmenovitě se poukazuje na to, že předměty církevního majetku v ceně více než 200 K dle nařízení ministerstva kultu a vyučování ze dne 20. června 1860, čís. 162 ř. z., pokud se týče § 51., zákona ze dne 7. května 1874, čís. 50 ř. z., nesmějí býti zcizeny bez schválení ordinariátu a politického úřadu zemského, po případě ministerstva kultu a vyučování anebo Nejvyššího schválení Jeho Veličenstva a že tento souhlas dle oběžníku ministerstva kultu a vyučování ze dne 8. března 1897, čís. 3343, řízeného na všechny ordinariáty, nebude dán nikdy bez dotazu u Ústřední komise. Zastihnou-li se tudíž předměty z dřívějšího majetku kostelního u obchodníků se starožitnostmi, k jichž prodeji nebyl dán souhlas zmíněných činitelů, jest rovněž ihned použití intervence politického úřadu, a ježto v takových případech je tu vždy domněnka právně neplatného prodeje, anebo dokonce jednání trestním zákonem stíhaného, žádati sekvestraci objektu podle císařského nařízení ze dne 20. dubna 1854, čís. 96 ř. z. až do zjištění stavu věci. Také v těchto případech budíž okamžitě podáno oznámení ústřední komisi.

Páni zemští konservátoři nechť hořejší předpisy, jsoucí ve smyslu nejvyšších rozkazů, se vším důrazem zachovávají, a v podávaných zprávách o činnosti obzvláště

o svém působení na poli zachování tuzemského majetku uměleckého a o své činnosti, nesoucí se k doзору nad obchodem se starožitnostmi a jeho prohlídkám podrobně pojednají.

Výnos c. k. místodržitelství ze dne 9. října 1913, čís. 11 A. 924:

Nové stanovy Ústřední komise pro zachování památek, schválené nejmilostivěji Nejvyšším rozhodnutím z 31. července 1911 (výnos ministerstva kultu a vyučování z 2. srpna 1911, č. 33981 ř. z. čís. 153), opětují ve svém § 5. ustanovení obsažené již v § 16. starých stanov, že »c. k. úřadové mají Ústřední komisi a jejím orgánům v jich činnosti býti nápomocní a jak na zvláštní požádání tak i bez vyzvání ve spojení s ní vstoupiti, když se ve své působnosti dovědí o nějaké památce, o jejím nebezpečném stavu neb nějakém ohrožení«.

Vzdor obnovení této normy, která ostatně doplněna byla výslovným ustanovením, že c. k. úřady »mají přihlídati po odborné stránce ve své působnosti ku přáním a dobrým zdáním Ústřední komise«, nedochází působnost toho státního ústavu pro památky, který podle § 1. uvedených stanov je povolán »vykonávati bezprostředně veřejnou péči, aby byly historické a umělecké památky vyhledány a zachovány«, dle sdělení došlého ministerstva kultu a vyučování přece jen vždy podpory žádoucí v zájmu ochrany památek a přihází se stále ještě, že tyto úřady zajišťující a opravující památky činí opatření a pomíjejí při tom příslušných orgánů Ústřední komise pro zachování památek.

Vzhledem k velikému kulturnímu a nikoliv posléze i hospodářskému významu státní péče, věnované památkám minulosti, upozorňuje se c. k. okresní hejtmanství (magistrát) následkem výnosu c. k. ministerstva kultu a vyučování z 5. července 1913, čís. 1802, na uvedené nové stanovy a obzvláště na shora zmíněná ustanovení těchže.

Při tom se magistrátu uvádějí na paměť pokyny ministerským vynesáním z 8 března 1897, čís. 3343 (zdejší výnos z 10. září 1897, čís. 57522), ohledně ochrany památek vůbec a ministerským vynesáním z 9. dubna 1906, čís. 775 M. K. V. (zdejší výnos z 5. května 1906 čís. 96.347), ohledně zavlčení uměleckých předmětů do ciziny zvlášť udělené.

Sloup Panny Marie na náměstí Hradčanském.

Napsali *Dr. Karel Guth* a *Dr. Václav Vojtíšek*.

Zbožné sliby učiněné v době velikého moru r. 1713 a 1714 a vděčnost k bohu za konečné jeho odvrácení způsobily, že vznikly v městech pražských jako i na venku četné památníky, které možno počítati k vynikajícím dílům uměleckým. Jako na náměstí Malostranském před kostelem sv. Mikuláše bylo zřízeno sousoší nejsv. Trojice a patronů zemských podle nákresu císařského stavitele Alliprandiho a prací kameníka Františka Wolfganga Hersdorfera a sochařů Ferdinanda Geigera a Jana Oldřicha Meyera v letech 1713—1715, tak i v obyvatelstvu hradčanském ujal se úmysl vystavěti podobný sloup na náměstí jejich ku počtě Panny Marie a patronů země české v místě, kde v čas morového povětří byl oltář přístrojen a pobožnost u něho konána.¹⁾ Jestliže však jinde bývaly podniky takové dílem magistrátu městského a obce, chudší město Hradčany nemohlo vzíti samo na sebe břemeno jistě značné, a vlastní popud k založení a vystavění sousoší, jež dosud stojí v prostředí náměstí Hradčanského, vyšel od kanovníka Jana Mauricia Martiniho r. 1722, když byl získal některé dobrodince k dílu.

Dne 10. listopadu 1722 usnesl se magistrát města Hradčan,²⁾ aby dle žádosti kanovníka Martiniho bylo mu věnováno místo na rynku na sochu, kterou mínil vystavěti, ale tím rozhodnutím nebyla stavba ještě zajištěna. Bylo třeba opatření dovolení k dílu od úřadu podkomožského, spravujícího města královská k ruce krále, jemuž dne 8. března r. 1724 musila býti podána magistrátem zevrubná zpráva i plán,³⁾ od místodržitelství i z kanceláře císařské a od arcibiskupské konsistoře. To jednání se prodloužilo a oddálilo provedení sousoší, neboť bylo zvláště potřebí vyříditi otázku udržování a příští péče o sochu i pobožnosti při ní. V tom smyslu došel rady hradčanské zejména 1. prosince 1724 dotaz konsistoře datovaný z 29. listopadu, a magistrát dal za odpověď listem z 22. prosince 1724, že o vystavění sochy je postaráno přičiněním některých dobrodinců blíže neznámých a zvláště preláta Martiniho, kteří sebrali již 1500 zl. k tomu účelu, a že budou za pomoc požádána některá sousední i jiná panstva, aby dílo mohlo býti bez obtíží dokonáno; v příčině pobožnosti zamýšlelo se zatím jen tolik, aby mimojdoucí procesí měla u sochy zastavení, a teprv, když by prostředky časem vzrostly, zvláště fundacemi, mělo se jednati o zařízení pobožností jiných.⁴⁾

¹⁾ Kniha počtů obecních hradčanská, rkp. archivum m. Prahy č. 133 fol. 477, 478.

²⁾ Manual úřadu purkmistr., rkp. č. 1556 fol. 61'.

³⁾ tamtéž fol. 108' a 122'.

⁴⁾ Manual úřadu purkmistr., rkp. č. 1557 fol. 20 a liber conceptuum rkp. č. 468 fol. 308.

Teprv 29. ledna 1725 poslána byla z místodržitelství českého zpráva o žádosti magistrátu hradčanského do Vídně, v níž se zvláště uvádělo, že arcibiskup bez námitek schválil předložený výkres sloupu, pro nějž je sebráno i s příspěvkem knížete Adama Františka Schwarzenberka 200 zl. úhrnem již 1500 zl. a jiné příspěvky jsou ještě zajištěny.⁵⁾ Na to vydán byl císařem Karlem VI. 7. dubna 1725 reskript, jímž bylo dáno svolení k zřízení sousoší ku počtě boží, Panny Marie i patronů zemských na náměstí Hradčanském, ale ustanovovalo se, aby při stavbě dbalo se proporcí náměstí pro ozdobu města a aby okolí potom bylo v náležitém okruhu vydlážděno.⁶⁾ Zpráva o vyřízení žádosti došla magistrátu dne 5. května a 26. května dodán byl reskript císařský i dekret od úřadu podkomořského ze 14. května datovaný, aby vzhledem k reskriptu císařskému bylo přesně určeno místo, kde má býti socha vystavěna.⁷⁾ Zatím již byly konány přípravy ke stavbě — bylo třeba zakázati⁸⁾ kameníkům skládati kameny před palácem Šternberským (č. p. 60 a 61-IV.) — a 13. července 1725 byla podniknuta komise za přítomnosti primatora Ondřeje Hynka Smrkovského, dvou radních Plechtnera a Schleichertera, syndika Jana Jos. Zenkera a znalců, a při tom bylo místo ustanoveno, takže již 20. června mohla býti podána zpráva úřadu podkomořskému.⁹⁾ Byla zaslána spolu s plánem a oznamovalo se, že z ohledu na vhodný pohled i na ozdobu místa klade se sousoší mezi palác Eggenberský nebo Schwarzenberský (č. p. 185-IV.) a palác Františka Leopolda Šternberka (č. p. 60 a 61-IV.), mimo dosavadní cestu obecní dlážděnou a vodovod královský a bere se zřetel i na vjezd do hradu pražského. Místodržitelství dekretem ze 7. srpna schválilo plán a stavbu v uvedeném místě, a podkomoří královský Václav Arnošt Markvart z Hrádku intimoval rozhodnutí magistrátu hradčanskému 11. srpna.¹⁰⁾ Tím bylo možno přikročiti k stavbě sochy, a 24. září byla konána v magistrátu porada o ní. Tam dle všeho bylo ujednáno také, že pro opatření hojnějších příspěvků mají býti poslány žádosti některým ze šlechticů, zejména těm, kdož měli domy ve městě, zvláště na knížete Lobkovice, hraběte Antonína Jana Nostice a hraběte Františka Jindřicha Šlika.¹¹⁾

Když bylo počato s prací, došel magistrátu hradčanského dotaz písaře stavby hradu pražského, od koho bylo dáno povolení k vystavění sochy. Patrně ohled na blízké průčelí hradu pražského přiměl ho k tomu zakročení, jež ovšem jej uspokojilo, když zvěděl, že stavba byla povolena samým císařem, ač dotaz ten je svědectvím těžkopádného tehdejšího řízení úředního. Při kopání základů byla pak nalezena v zemi stará dlažba, která, jak se za to mělo,¹²⁾ byla zakryta r. 1575 při pořádání slavnostního turnaje a potom úplně zanesena rumem ze sousedních domů šlechtických. V lednu r. 1726 dílo tak pokročilo, že magistrát hradčanský 12. ledna posílaje dík císaři za dovolení k stavbě sochy ku počtě boží, sv. Karla Boromejského a sv. Alžběty i patronů

⁵⁾ Schottky, Prag, wie es war und wie es ist II. 294.; Method X. 79.

⁶⁾ Schottky I. c. a kniha dekretů hradčanských, rkp. č. 958 fol. 108.

⁷⁾ Manual úřadu purkmistrovského, rkp. č. 1557 fol. 35' a 36' a missivy úřadu podkomořského, rkp. č. 470 fol. 2.

⁸⁾ Manual úř. purkmistr., rkp. č. 1557 fol. 37.

⁹⁾ tamtéž fol. 39 a 39' a liber conceptuum, rkp. č. 468 fol. 329.

¹⁰⁾ Missivy úř. podkomořského, rkp. č. 470 fol. 5.

¹¹⁾ Manual úř. purkmistr., rkp. č. 1557 fol. 49', 53, 57', 68.

¹²⁾ Schottky I. c. 299.

království Českého a k oslavě rodu rakouského, u níž měly býti založeny týdenní pobožnosti, mohl oznámiti, že přípravné práce jsou vykonány, a oznamoval položení základního kamene.¹³⁾ Dne 12. února jel na pozvání primator města Smrkovský s radním Tröschlem k nejvyššímu purkrabímu, jenž jim oznámil,¹⁴⁾ že má zastupovati císaře při slavnosti položení základního kamene, jež bylo vykonáno potom v nejbližších dnech.

Abý byl náklad na sousoší i jeho udržování zabezpečen, obrátil se magistrát hradčanský s prosbou za pomoc ještě na hraběte Jana Josefa Valdštejna a opata kláštera Strahovského Mariana Hermana, s nímž bylo právě vyjednáváno o připojení jurisdikce pohořelecké k právu městskému. Ale odpověď opatova nebyla příznivá, neboť krátce před tím podnikl opravu fačady řádového kostela na Strahově ke cti Panny Marie a patrona sv. Norberta a ozdobil ji sochami a okrasami za příčinou blížíciho se jubilea přenesení sv. Norberta, a dílo to vyžádalo si přílišného nákladu.¹⁵⁾ Z toho odepření příspěvku opata Mariana Hermana snad vznikla příčina, že na sousoší nebyla postavena socha sv. Norberta, patrona zemského, nýbrž sv. Karla Boromej-

¹³⁾ Liber conceptuum, rkp. č. 469 fol. 11.

¹⁴⁾ Manual úř. purkmistr., rkp. č. 1557 fol. 64.

¹⁵⁾ V annalech Strahovského kláštera k r. 1726 fol. 286 je záznam navázaný k zprávě o žádosti magistrátu hradčanského, aby postranní právo strahovské na Pohořelci bylo přivtěleno k jurisdikci magistrátu hradčanského (sdělení p. bibliotekáře C. A. Straky): »Hochwürdiger, wohl edlgeborner und hochgelehrter herr! Euer hochwürden hiemit geziemend beibringen sollen, was massen wir durch hervortuung einiger guttäter gleich denen anderen Präger städten zu ehren des Allerhöchstens und vermehrung der christlichen andacht auch auf unseren gegen den königl. schloss situirten platz eine säulen aufrichten und solche der allerheiligsten jungfrauen Mariae nebst deren heil. böhm. patronen dediciren lassen wollen, auch bereits hierzu den allergnädigsten kaiserl. consens wirklich erhalten haben. Wan nun zum effectbringung eines solchen grossen und kostbaren werks die Hradschierer gemeinde nichts mehrs als ihre intercession an die hohe herrschaften, damit dieses werk etwan in einen jahr zu seiner vollkommenheit gebracht werden künnte, beitragen kan, jedoch eine gnädige bittgewähr umb so mehrers verhoffet, zumalen diese heil. böhm. patronen mit solcher veneration ohne deme öffentl. beehret werden, das nichts mehrers als einige publique demonstrationes ihnen herzgründl. zuerzeigen eines jeden sein innigster wunsch ist und nun aber bekant, das euer hochwürden eine sonderbare andacht und vertrauen zu der heil. mutter gottes und denen heil. böhm. patronen tragen. Dahero euer hochwürden höfflichst ersuchen wollen selbte geruheten zu aufrichtung dieses gottgefälligen werks ein selbst beliebiges beizutragen, die wir anbei uns zu beharrl. wohl-gewogenheit empfehlende verharren.« — Na to dal opat za odpověď: »Eines löbl. magistrats wegen beliebiger zur aufrichtung einer der übergebenedeuten mutter gottes Mariae und heil. landspatronis aufzustellen vorhabender ehrensaulen beizutragender beisteuer (ohnes (sic!) eines dati beirukung) erlassenes schreiben, so mir den letzten elapsi richtig behändiget wordeu, freiedtwillig zu beantworten habe unverhalten sollen, wie willig ich wegen eines solchen beitrages sein möchte, wan nicht wirklich vor ganz kurzer zeit mich selbst in ein impiegno eingelassen hätte, die der glorreichsten mutter gottes und heil. ordensstifter und landespatrons Norberto gewidmeter Strahofer kirchen facada renoviren und mit verschiedenen statuen und dergleichen zierden zu den herannahenden translationsjubilaes ansehentlicher machen zu lassen, welches vornehmen (besonders in umständern einer besorgung, das nicht eine solche beisteuer zu der königl. Oberen Prag stadt Hradtschin dermal eins zur bestättigung des in der den 17. augusti an mich abgegebenen und mit eben diessfälligen ersuchungsschreiben zugleich behändigten gemelden vermeintlichen juris antiqui quaesiti über das klosterstift und dessen jurisdiction allegiret werden möchte) mir die kräften und gelegenheit benimbt zu zeigen, das ich sonsten in anderen begebenheiten allstets nebst höfflichster empfehlung seye.« Viz manual úř. purkmistr., rkp. č. 1557 fol. 96.

ského, jenž patronem zemským nebyl, ač souvisí postavení sochy tohoto světce s projeveným úmyslem oslavení císaře, jenž měl jméno Karla Boromejského.¹⁶⁾

Stavba sochy nepokračovala však dosti rychle, ale jako není zpráv o původci sloupu, tak není ani blíže osvětlen průběh práce. Jen je zaznamenáno, že 23. července došel dar Josefa Adama Liechtenštejna 100 zl.¹⁷⁾, a r. 1731 poprvé se ozývá stížnost kameníka Manesa, stavbu sochy provádějícího, jejíž vyřízení se táhlo kolik let. Jak se zdá, nebylo peněz na stavbu přece tolik, aby mohla býti rychleji provedena, a také spory s Manesem záležely v tom, že nedostalo se mu zaplacení včas. Ještě r. 1734 a 1735 vdova jeho hlásila se zase a zase za doplacení peněz hrozcí i soudem a spokojujíc se malou splátkou pro tíseň, ve které se ocitla.¹⁸⁾ Se vzrůstem nákladu na sousoší souvisí jistě i nové žádosti magistrátu hradčanského za podporu, jež zaslal 21. května 1732 nejvyššímu hořmistru hraběti Antonínu Janovi Nosticovi s prosbou za železo, 4. června 1733 hraběti Františku Antonínovi Černínovi a 28. listopadu 1733 hraběti Václavu Kryštofovi Hložkovi ze Žampachu.¹⁹⁾ Tak se stalo, že sloup Panny Marie dospěl teprve r. 1736 k dokončení, jež bylo oslaveno položením závěrečného kamene a vysvěcením. Stalo se to skrze Štěpána říšského hraběte z Vchynic, nejvyššího maršálka zemského, jenž zastupoval samého císaře Karla VI., a děkana dómu svatovítského Jana Mauricia de Martini, předního dobrodince stavby sousoší, dne 13. května 1736 za přítomnosti panstva, duchovenstva i měšťanů.²⁰⁾ A tím bylo dokončeno dílo sloupu P. Marie a patronů země české na náměstí Hradčanském, za jehož původce se pokládá Ferdinand Maxmilian Brokof.²¹⁾ Zprvu byl na sousoší znak města Hradčan, které vynaložilo jistě mnoho na jeho vystavění i na udržování pobožností při sloupu konaných. Při opravě sloupu, která

¹⁶⁾ Kapitulár strahovský Emerich Petřík poznamenal ve své Kronice abecední str. 47. (jsou to jeho výpisky z tištěných spisovatelů historických a jen tu a tam jeho poznámka): »Statua na place Hradčanském. R. 1728 teprv k své dokonalosti přivedena. Redeln«. O té statui, já spisovatel téhož doložití musím, že když k ní ostatní sv. patronové čeští též zhotoveni byli, mezi nimi byl také Sv. Norbert, patron český. Žádali však na to zakladatelové té statue opata Strahovského Mariana Hermanna, by k založení té statue a sv. patronův českých též nápomocen byl. Kterýž když za odpověď dal, že on zakladatelům příznivý jest, by oni zcela dokonali, bez pomoci jiného dobrodince byli, oni (z jaké příčiny, může sobě každý pomysliti) ze statui sv. Norberta statui sv. Karla Borom. vzdělání nařídili. Když monstranci z ruky sv. Norbertu odňali, a jakož sv. Karlovi provaz od krku dolů visící přidělali nařídili, načez lidé okolo jdoucí se divili, kterakž totiž sv. Karel mezi patrony české přišel. Přijdouc já v mé mladosti do Prahy r. 1736 maje devět let a bydlíc na Pohořelci jsem slyšel skrze některá léta veřejně mluvíti. Zakladatele ale té statue zde chci mlčením přejíti, však to přec přisadití musím, že ten erb, jenž při ní nyní se spatřuje, velmi pozdě na ni jest zavěšený, a sice od magistrátu k korunování krále a císaře Leopolda II. k r. 1791.« (Sdělení p. bibl. C. A. Straky.)

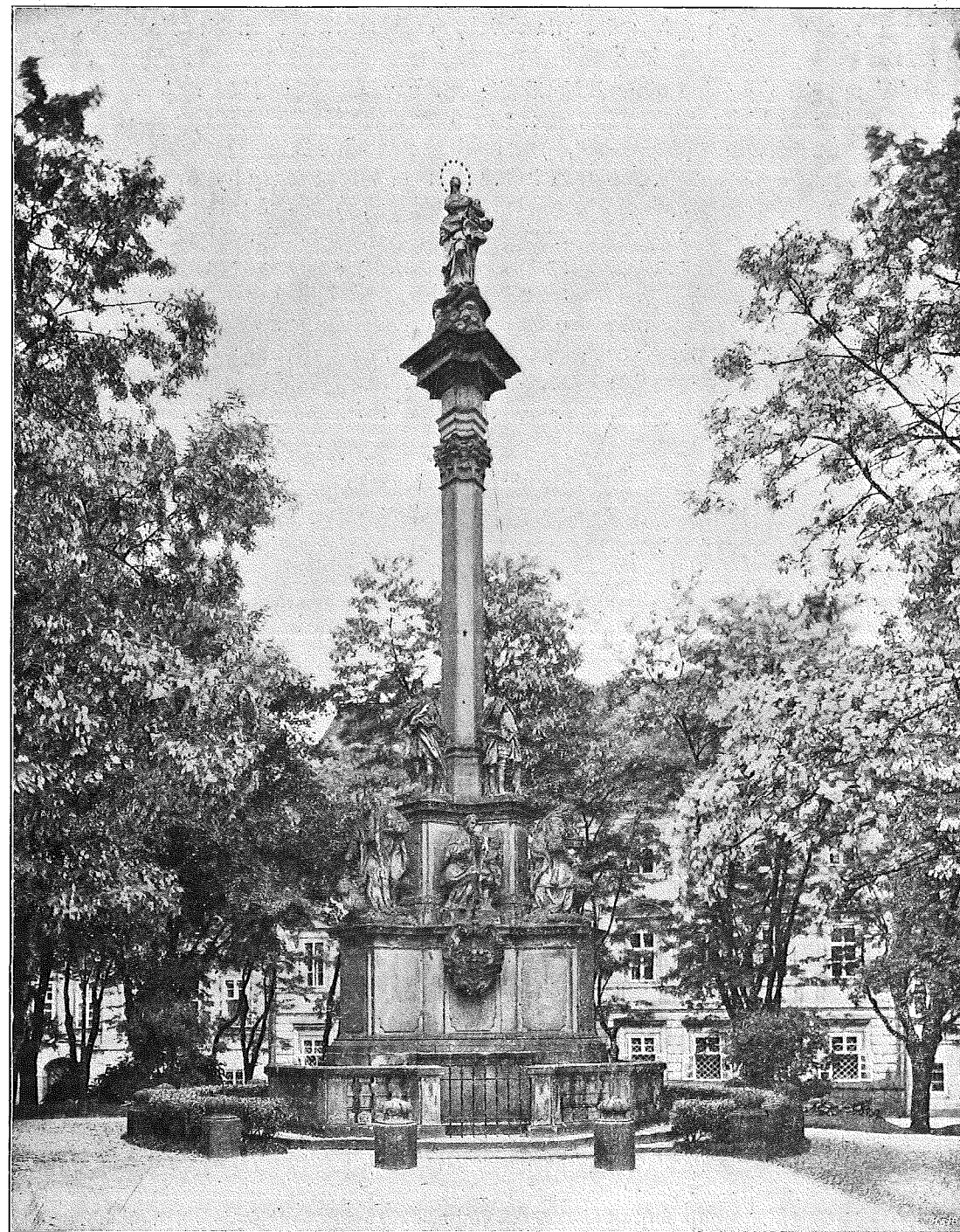
¹⁷⁾ Manual úř. purkmistr., rkp. č. 1558 fol. 85.

¹⁸⁾ Manual úř. purkmistr., rkp. č. 1559 fol. 19, 102', rkp. č. 1560 fol. 151', 178, rkp. č. 1561 fol. 52', 72', 111, kniha počtů obecních rkp. č. 133 fol. 161, 199, 232', 271.

¹⁹⁾ Manual úř. purkmistr., rkp. č. 1559 fol. 58', 61', 170, rkp. č. 1560 fol. 71 a liber conceptuum rkp. č. 469 fol. 242.

²⁰⁾ Manual úř. purkmistr., rkp. č. 1561 fol. 145', 146 a protokol radní rkp. č. 1585 fol. 127 a 128. Viz Schottky I. c. str. 295.

²¹⁾ Schaller Beschreibung der Stadt Prag 1794 I. str. 506. pokládá Brokofa za autora sochy, ač je o soše nedobře informován, považuje znak staroměstský za původní a vykládáje ho tím způsobem, že Staré město pražské svým nákladem sloup postavilo.

SLoup na Hradčanském náměstí. Celkový pohled.

byla předsevzata u příležitosti slavností korunovačních Leopolda II. r. 1791, byl nahrazen znakem spojených měst pražských, jenž se rovná znaku Starého města pražského.

V novější době byl sloup několikrát opravován. Roku 1866 stalo se to přičiněním světicího biskupa Krejčího, jenž nabídnuv se radě městské sám o opravu postarati, obdržel k tomu plnou moc,²²⁾ r. 1884 obětavostí některých dobrodinců, kteří sousoší obnovili a sochu P. Marie pozlatili.²³⁾ Důkladnější opravy bylo potřebí r. 1894, kdy byla svěřena po řízení ofertním Karlu Vlačihovi.²⁴⁾ Poněvadž se však seznalo že sloup je příliš sešlý, byla konána předem znalecká komise za účasti architekta Mockra, stavitele Živného a architekta Wiehla. Při ní bylo shledáno, že socha P. Marie je schátralá, a rada městská usnesla se 12. října, aby byla odstraněna a nahrazena kopií nákladem 500 zl., k jejímuž provedení byli vyzváni Hergesell, Procházka, Wurzel, Seeling, Čapek, Strachovský a Vlačiha a práce zadána Ludvíku Wurzelovi za 470 zl. Všechn náklad byl rozpočten na 2233 zl. Stará socha P. Marie byla pak uložena v městském museu a nyní chová se v lapidariu Musea království Českého na výstavišti.

* * *

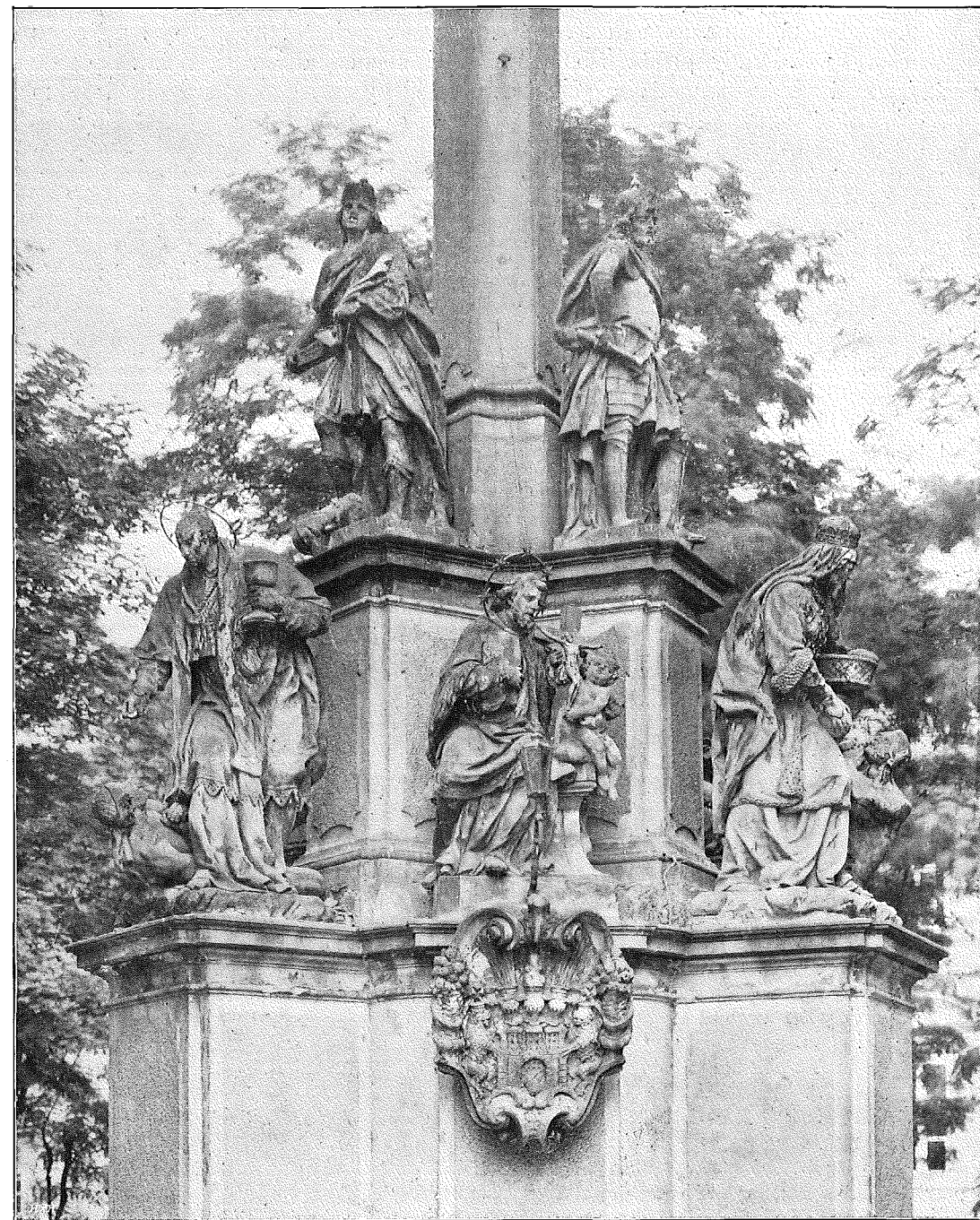
Do 14. století bylo Hradčanské náměstí volným prostranstvím před západním opevněním hradu pražského. Teprve za Jana Lucemburského některý z purkrabí pražských, snad Hynek Berka z Dubé, založil městečko Hradčany, jež nezabíralo mnohem větší plochy, než je nynější náměstí, jež půdorysně se ani v pozdějších dobách valně nezměnilo. Měnil se však jeho zevní charakter. Šlechta a duchovenstvo, vázané stykem se dvorem a centrem nejvyšší správy církevní, zakupuje se v blízkosti hradu a vytlačuje čím dále tím více obyvatelstvo městské. Tento proces končí v 17. století, kdy zmizí s náměstím všechny domy městské a nahrazeny jsou paláci šlechty a arcibiskupa, domy kanovníckými a klášterem u sv. Benedikta. Tehdy ovšem již neměly na náměstí své odůvodnění ani masné krámy, jež stávaly při západní straně náměstí, ani ve středu kdysi stojící pranýř. Náměstí bylo prázdnou plochou, kde dobře uplatňovaly se architektury je obklopující.

Středověk neznal u nás plastické dekorace náměstí, ba možno říci, že neznal vůbec volné plastiky, sloužící ku výzdobě veřejných prostranství. Výjimku tvoří pouze boží muka vedle zcela praktických zařízení, jakými jsou kašny s plastikami a Rolandovy sloupy. Teprve vítězná protireformace zavedla novou formu, odvozenou od vítězných sloupů římských imperátorů. Typem její jsou mariánské sloupy v Mnichově, Vídni a v Praze. Forma jich je poměrně jednoduchá a ryze architektonicky vytvořená. Socha P. Marie stojí na sloupu korintském, vyrůstajícím z podstavce zdobeného rovněž sochami. Novým popudem ku stavění sloupů na náměstích téměř všech měst v Čechách je velký mor r. 1713. Do této skupiny patří i morový sloup hradčanský, který je o něco mladší sloupu malostranského.

²²⁾ Protokol rady městské 22. listopadu 1866.

²³⁾ Method X. 79.

²⁴⁾ Protokoly rady městské 1894 22. června, 3. srpna, 10. srpna, 7. září, 12. října, 19. října, 9. listopadu, 30. listopadu, 1895 25. ledna, 19. dubna, 31. května.

SLOUP NA HRADČANSKÉM NÁMĚSTÍ. JIŽNÍ STRANA PODSTAVCE

Pro stavební vývoj města je důležitý způsob, jak tyto volné plastiky byly vklíněny do daného prostředí, ježto dokazují, že při podobných úkolech dneška nedovedeme udržeti stejný krok s minulostí. Mezi postavením sloupu staroměstského a hradčanského uplynula doba tří čtvrtí století, avšak architektonický smysl při obou je stejně vyspělý. Vždy počítá s daným okolím nejen prostorově, nýbrž i plošně a vždy počítá se situací, v níž se plně uplatní, aniž by poškozoval své okolí. Sloup na Staroměstském náměstí umístěn decentricky na rušném městském tržišti, aby nepřekážel hlavním dvěma směrům komunikačním, spojujícím ulici Karlovu s Celetnou ulicí a Dlouhou třídou. Prostorově nekonkuruje s týnským kostelem, který naopak tvoří mu výhodné pozadí. Stejně dobře s ohledem na komunikaci i okolí situován je sloup malostranský, uhýbající rovněž ze středu náměstí. Za to zcela centrálně mohl být postaven sloup hradčanský. Dnešní nevýhodnou jeho situaci zaviniilo teprv 19. století z neporozumění, že náměstí je architektonický útvar, působící sám sebou a nevyžadující zbytečné vegetace, jež právě ruší jeho architektonický charakter. Zprvu byly to pouze aleje stromové, k nimž později přibýly zelené plochy trávníku, profatě cestami, jež budí illusi parku, ovšem zcela nahodile vzniklého, bez ohledu na sloup, který v něm téměř mizí.

Hradčanský sloup vytvořen je z dvoupatrového podstavce trojramenného, z něhož vyrůstá na soklu trojhranný štíhlý pilíř, maskovaný korintskými pilastry, nad jichž hlavicemi z úseku kládí a silně vyložené římsy vytvořen je podstavec sochy Immakulaty.²⁵⁾ Kol soklu pilíře stojí sochy sv. Víta, Václava a Vojtěcha, na dolní části podstavce sv. Karla Borom., Jana Nepomuckého, Alžběty, Petra, Floriána a Pavla.²⁶⁾ V předu pod sv. Janem Nep. zavěšen nad oltářní mensou znak města Prahy. Kolem sloupu na

²⁵⁾ Originál, uložený v lapidariu Musea království Českého, je z šedého, jemnozrného pískovce, pozlacený plátkovým zlatem. Socha vysoká 205 cm., vykazuje značné trhliny v dolních partiích. Hlava byla kdysi úplně odtržená. P. Maria s hlavou vzhůru hledící, prostovlasá s vlasy splývajícími ve dvou pletencích na záda, stojí se sepjatýma rukama v řasnatém šatě levou vykročenou nohou na půlměsíci. Podstavec tvoří skála, kol níž se svíjí had. Socha byla kdysi při nějaké opravě (snad v r. 1866) upravována.

²⁶⁾ Sv. Vít v římském brnění a plášti, s knížecí korunou na hlavě. V pravici drží knihu, v levici palmu, pravou nohou stojí na utatém poprsí muže s turbanem.

Sv. Václav v brnění a plášti, s knížecí korunou. V pravici drží maršálskou hůl, v levici znak s černou orlicí v zlatém poli. Celkový typ obvyklejší při zobrazení sv. Leopolda než Václava.

Sv. Vojtěch v biskupském oděvu a infuli. V levici drží pedum a veslo, pravici žehná.

Sv. Karel Borom. Stojící postava v kardinálském rouše, rochetě a štole, levici drží kalich, pravici podává hostii nahé postavě mužské, ležící u jeho nohou na skalnaté půdě.

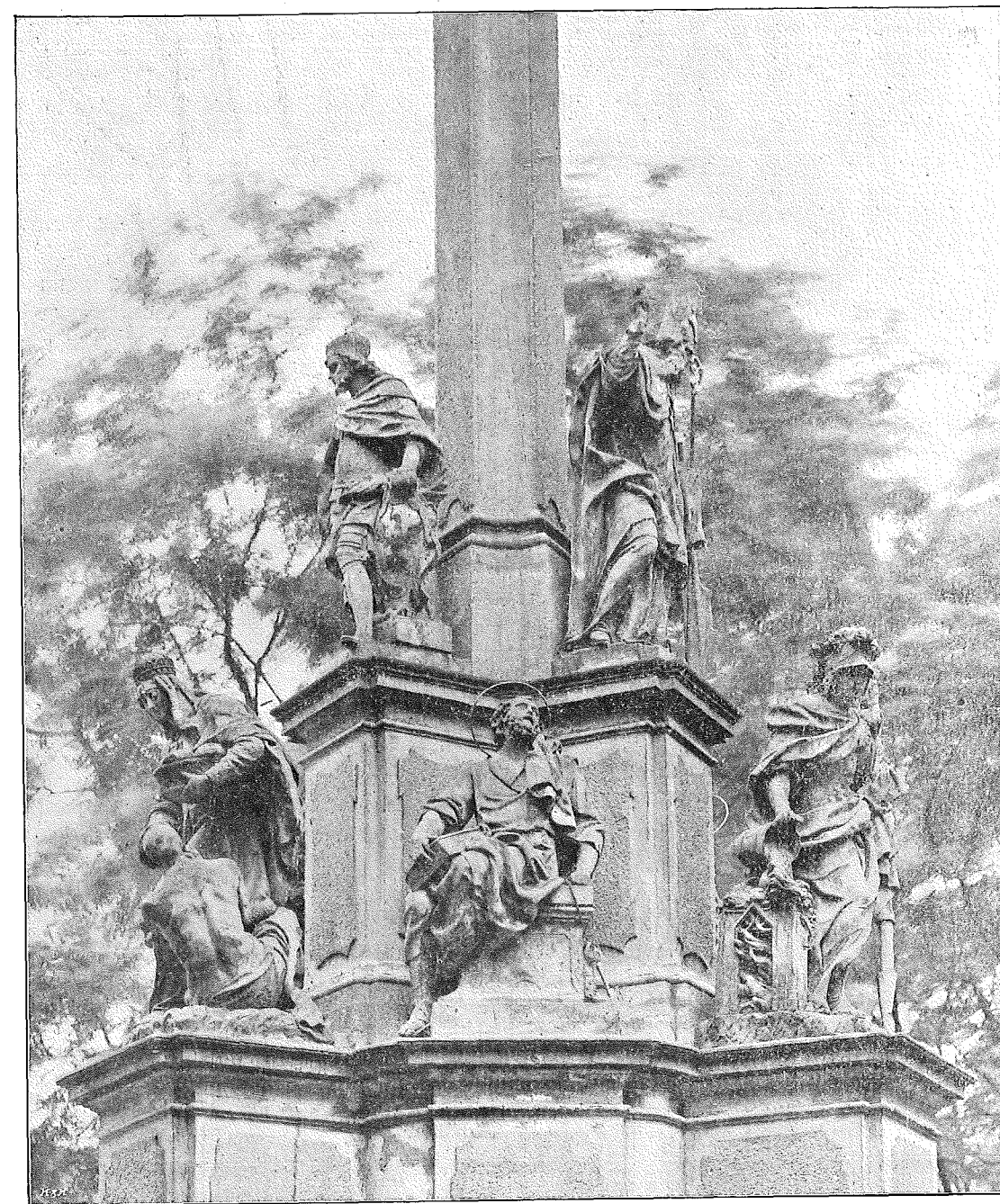
Sv. Jan Nepomucký v kanovníckém plášťku a rochetě, prostovlasý s pravici na prsou, sedí na sedadle a vedle něho drží andělíček kříž.

Sv. Alžběta stojící postava v kožíšku se šňůrovým zapínáním, s rouškou na hlavě, na níž má korunu typu svatoštěpánské koruny. V levici drží košík, pravici podává chléb polonahému, na zemi ležícímu žebrákovi.

Sv. Petr. Na kraji lavice sedící postava ve volném šatě, pravici drží knihu. Na rohu lavice zavěšeny kovové klíče.

Sv. Florian. Stojící postava v brnění, plášti a helmici, zdobené péry. V levici drží praporec, v pravici nádobu, z níž vylévá vodu na hořící gotickou věž.

Sv. Pavel. Sedící prostovlasá postava na lavici ve volném šatě. Levici drží knihu, na níž pravou rukou píše.

SLOUP NA HRADČANSKÉM NÁMĚSTÍ. SEVERO-VÝCHODNÍ STRANA PODSTAVCE.

dvou stupních ballustrové zábradlí v půdorysu střídavě rovné a vyduté. Kolem stupňů rozsazeny jsou barokní kamenné patníky. Materiál celého sloupu je jemnozrný pískovec.²⁷⁾ Originál sochy Immakulaty je signován letopočtem 1726 na obrubě šatu u levé nohy a poněkud výše písmenami K. B.²⁸⁾ Na spodní straně košíčku, který drží sv. Alžběta, je vysekán letopočet 1726²⁹⁾ a pod ním písmena B. Na hřbetu knihy, kterou drží sv. Petr, je dole spojený monogram FB. Podobný monogram je i na spodní desce knihy v ruce sv. Pavla³⁰⁾ Na pravém konci štol sv. Karla Borom. je nápis BROKOF.³¹⁾ V biografické literatuře počínaje Pelzlem, jakož i v topografické literatuře³²⁾ pražské jako autor sloupu vždy uváděn je Ferdinand Maxmilián Brokof. V novější literatuře je pak za doklad tohoto autorství uváděna signatura na soše sv. Karla Borom.³³⁾ Záhadnou byla pouze signatura K. B. na soše Immakulaty, jež vykládána vždy jako signatura pomocníka Brokoffova.³⁴⁾ Při bližší prohlídce originálu je však nápadné umístění i velikost letopočtu a signatury. Letopočet, jehož číslice jsou asi 2 cm. vysoké, umístěn je na lemu šatu, splývajícího na zemi, tedy na místě nevýrazném, kdežto písmena, vysoká 5 cm, jsou mnohem výše a nápadněji vysekána, aniž by ukazovala na přímý vztah k letopočtu. Podobně je tomu i při letopočtu na košíčku sochy sv. Alžběty. Zvláště nápadná je signatura na štole sv. Karla, kde její úmyslná zřetelnost je obzvláště patrná, stejně jako na monogramech při sochách sv. Petra a Pavla.

Signatury prací mladšího Brokoffa až do smrti otce mají stereotypní formu »Opus Joannis Brokoff«. Označení dílny otce zatlačuje do pozadí autorství synovo.³⁵⁾ Po smrti otce signuje Brokof své práce různě, ale vždy bez označení křestních jmen.³⁶⁾

²⁷⁾ Při opravách byly sochy i sloup pravděpodobně opraveny, takže charakter soch je dnes mnohem plošší. Rovněž opravy cementem nebyly správné. Dnešní stav sloupu vzdor dosti častým a nedávným opravám není zvláště příznivý.

²⁸⁾ Za levou nohou v pravo je vysekán na lemu šatu nápis

}	R. Platzer
	Renov.
	1867.

²⁹⁾ K. B. Mádl, Oltář Ferd. Brokova ve Vídni. Světozor 1883, str. 407.; uvádí pouze letopočet 1726.

³⁰⁾ O těchto monogramech není v literatuře vůbec zmínka.

³¹⁾ Mádl l. c. uvádí tento nápis. Na pravé straně sedadla pod andělíčkem u sochy sv. Jana Nepomuckého vysekáno: R. K. Vlačička.

³²⁾ Oskar Pollak, Johann und Ferdinand Maximilian Brokoff. Forschungen zur Kunstgeschichte Böhmens. V. Prag 1910. Seznam literatury otištěn tamže na str. 75—76.

³³⁾ Pollak l. c. Str. 57. I zde uvedeny signatury pouze dle článku Mádlova.

³⁴⁾ Pollak, l. c. Str. 57. praví: Dodnes nezdařilo se zjistiti jméno sochaře, který zde pracoval s Brokoffem. J. Herain, Karlův most v Praze (Prémie Umělecké besedy na rok 1909) str. 47, popírá. sice autorství Brokoffovo, věří však v pravost signatury K. B. Nápis na štole sv. Karla B. pokládá za falsum.

³⁵⁾ Viz Pollak l. c. Takto signovány jsou: sousoší sv. Markety, Barbory a Alžběty na Karlově mostě (1707), sousoší sv. Františka Xav. tamže (1711), sousoší sv. Vincence z Ferrary a Prokopa tamže (1712), sousoší sv. Jana z Mathy, Felixe a Ivana tamže (1714), sv. Vít tamže (1714), sv. Jan Křtitel v Praze-III., Maltézské nám. (1715). Pouze socha sv. Vojtěcha na Karlově mostě (1709) je signována: »Joan. Brokoff fecit« a výzdoba portálu Morzinského na Malé Straně: »Hos Mauros A° 1714 Fecit Brokoff«.

³⁶⁾ Náhrobek hr. Vratislava z Mitrovic signován je: »Hae statuae factae a Brokoff 1716«, oltář v kurfirstské kapli ve Vratislavi (1722): »Brokoff« a socha sv. Jana Nep. v Hořině (1725): »Brokof«.

SLOUP NA HRADČANSKÉM NÁMĚSTÍ. SEVERO-ZÁPADNÍ STRANA PODSTAVCE.

Signatury jsou však vždy na místě méně význačném, pravidelně po straně podstavce. Pravopis jména je zcela příznačný pro dobu zdvojením písmeny f.³⁷⁾ Proti těmto zvyklostem Brokofovým byl by nápis na štole nepochopitelnou odchylkou, takže musí vzbuzovati vážné podezření pravosti, podezření, jež stane se jistotou, zkoumáme-li nápis po stránce epigrafické. Srovnáme-li písmena tohoto nápisu s podobnými na jiných pracích Brokofových v Praze, pak jasně vystoupí charakter latinské majuskuly druhé poloviny 19. stol., odchylné od barokní majuskuly první poloviny 18. století. Stejná falsa jsou i oba monogramy na sochách sv. Petra a Pavla, proti nimž vedle uvedených důvodů mluví i v 18. stol. naprosto neobvyklá forma jich ligatury. Zcela rozdílný charakter epigrafický nejlépe vystupuje při signaturách na soše sv. Alžběty a Immakulaty. Oba letopočty vysekány jsou do kamene formou téměř kursivní, lehce a svižně pevnou rukou, kdežto písmena provedena jsou mnohem těžkopádněji, se zřetelnou snahou po čitelnosti, avšak se zřejmě menší schopností technickou. Dobu, kdy tyto signatury byly na sloupu provedeny, nelze zcela přesně určit. Mádl v r. 1883 uvádí pouze jméno na štole,³⁸⁾ nikoliv však ostatní signatury na dolních sochách. Signatura na soše Immakulaty byla však určité provedena před zlacením v r. 1883, ježto toto je viditelné i v rýhách písmen. Je tudíž dosti pravděpodobná domněnka, že jméno na štole a snad i písmena na soše Immakulaty byla vysekána při opravě v r. 1867, z kteréžto doby, stále ještě prosáklé romantismem, snad bude objeveno více podobných píse fraudes; nedostatečné vědomosti historické vysvětlovaly by i mylné užití písmeny K. Ostatní signatury spadaly by pak na vrub dalších oprav, kdy autor jich znal již správně křestní jméno mladšího Brokofa.

Pollak věřil pravosti signatury a zařadil tudíž sloup hradčanský a priori do vývoje Brokofova. Popřením tohoto čistě zevního argumentu vzniká ihned otázka, kdo byl pravděpodobně autorem sloupu. Detailním rozborem a srovnáním s ostatními pracemi Brokofovými nutno však uznati jeho autorství i zde. Celková dispozice hradčanského sloupu je pokračováním typu sloupu staroměstského. Socha Immakulaty stojí na sloupu vyrůstajícím z podstavce, zde bohatěji členěného půdorysně i výškově. Celek řešen stále ještě centrálně a zcela odchylně od Alliprandiho³⁹⁾ sloupu malostranského, kde vše vypočteno na hlavní pohled s komunikace od kostela sv. Mikuláše do ulice Nerudovy, a kde aspoň při hlavní skupině je zřetelná snaha sloučiti architekturu s plastikou v jediný celek. S tohoto hlediska je hradčanský sloup vývojově opožděné dílo, kterýžto nedostatek nevyváží ani rytmické stoupání a klesání obrysových linií sedících a stojících soch v dolní části podstavce. Naproti tomu kvalita jednotlivých plastik je mnohem větší než při Mayerových a Gayerových sochách sloupu malostranského.

Ze známých prací Brokofových, určených pro volný prostor, je hradčanský sloup téměř poslední. Při nich nutno počítati s materiálem, pískovcem, který vynutil si často jiný formový výraz než materiál posledních prací jeho, štuk a dřevo.

³⁷⁾ Pouze hořínská socha vykazovala by odchylku (Dr. A. Podlaha, *Soupis VI.*, str. 34.), ač-li zde nejde již o formu transkribovanou.

³⁸⁾ Dle sdělení p. V. Brože, člena Soupisné komise a kuratoria musea král. hlav. města Prahy byl tento nápis na sloupu již v r. 1874.

³⁹⁾ Jan Herain, *Stará Praha*. II. vyd. Str. 213—214.

Immakulata, objevující se poprvé a naposled v díle Brokofově, je pouze odličkou běžného typu současného. Ani sochy sv. Víta a Václava nebudí schematickou formulací zvláštní pozornosti.⁴⁰⁾ Zajímavější je již sv. Vojtěch, který, srovnán se sochou na Karlově mostě z r. 1709, neliší se od ní značně. Význačný pro onu je jen větší klid, jeví se v celé postavě. Mnohem více Brokofa prozrazují sochy v dolní části podstavce. Při sv. Florianu nápadný je pouze skalnatý podstavec, který právě jako u druhých dvou stojících soch nahrazuje archaickou desku. Za to ze sv. Karla B. a sv. Alžběty mluví Brokof. Jediná socha vystřídána je skupinou soch, schematické a hagiograficky diktované gesto nahrazeno je dějem. Tím dostává se světec do pohybu zevně zdůvodněného a celá skupina nabývá plastičtější i malebnější výraz. Dokladem stačí uvést sv. Alžbětu ve skupině světic na Karlově mostě (z r. 1707) a sousoší na hradčanském sloupu.⁴¹⁾ V prvním případě sv. Alžběta podává sice také žebračku klečícímu peníz, avšak chybí zde úplně vnitřní poměr svěťice, pečující o nuzné ku těmto. Sv. Alžběta zobrazena je pouze v pose, která vyvažuje posu sv. Markety na druhé straně stojící a má akcentovati zevně, proč byla kanonisována. Postava žebračka je pak degradována na pouhý emblem. Naproti tomu skupina na hradčanském sloupu zachycuje přímo výjev ze života svěťice, jež pojata je zde mnohem citověji a lidštěji, a kde i postava žebračka má své dramatické zdůvodnění jako druhá osoba v ději súčasněná. Podobně komponováno je sousoší sv. Karla Borom.⁴²⁾ Stejně citově, avšak méně dramaticky pojat je sv. Jan Nepomucký, adorující kříž. Zcela jiný ton talentu Brokofova ozývá se v sochách sv. Petra a Pavla. Měkčí a citovější Petr, sedící na kraji lavice, obrací hlavu k nebi, kdežto energický Pavel, široce usazen na sedadle, píše do knihy. Při tom výrazové prostředky jsou zjednodušeny na minimum. Brnění a bohaté obřadné roucho ostatních soch nahrazeno zde pouze jednoduchým volným šatem příčně drapovaným, na nohou připaty sandály, krásně modelované vousaté hlavy jsou holé. Monumentální charakter Brokofův, jeví se již v obou sochách zakladatelů jezuitského řádu, stoupající při sousoší sv. Vincence z Ferrary a při náhrobku Vratislavově, dosahuje zde svého vrcholu a vytváří nejmonumentálnější sochy nejen v tvorbě Brokofově, nýbrž v celé současné produkci plastické. Analogii možno naléztí jen v některých freskách Reinerových, ku př. v postavách evangelistů v křížovnickém kostele. Hradčanský sloup ukazuje vrchol uměleckého vývoje Brokofova. Práce posledních pěti let jeho života v kostele sv. Karla Borom. ve Vídni, v cisterciáckém kostele v Grüssau ve Slezsku a u sv. Tomáše v Praze jsou toho jen dalším dokladem.

K. G.

⁴⁰⁾ Ikonograficky je při soše sv. Václava zajímavé užití posy vojevůdce s maršálskou holí místo typické korouhve.

⁴¹⁾ I ikonografické srovnání je zajímavé. Sv. Alžběta na Karlově mostě je v královském rouše s žezlem v ruce a korunou barokního typu na hlavě, kdežto svěťice na sloupu má kožíšek se sňurovým přepínáním a uherskou korunu na hlavě.

⁴²⁾ Postavy, ležící u nohou sv. Karla i sv. Alžběty, mají své předchůdce v obdobných postavách, klečících na jiných pracích Brokofových, ku př. na sousoší sv. Františka Xav., sv. Jana z Mathy, sv. Vincence Ferrarského na Karlově mostě a sv. Jana Nepomuckého na Janském nám. v Praze.

Zprávy o sochaři Josefu Malinském.

Dodatek ku článku Herainově v V. svazku »Zpráv«. Sděluje Dr. K. Chytil.

Jelikož poslední dobou obrácena jest pozornost ku pražské plastice klassicistické z rozhraní XVIII. a XIX. věku, a ježto Josef Malinský patří ku předním z řady tehdejších plastiků, mohou býti vítány ještě další zprávy o jeho životě a díle, jako doplněk ku článku Herainově.¹⁾ Zprávy tyto podávají se dílem na základě práce, kterou se zabývala v semináři dějin umění na české universitě sl. *Božena Polívková*.

Hlavní data ze života Malinského, jenž původně se nazývá Maličský (Maliczský, Malitzky, Maletzky), obsažena jsou v článku Herainově (str. 126—133). Narozen r. 1756 (pokřtěn 10. července) v Brňanech na panství kláštera Doksanského, vyučil se u litoměřického sochaře Ant. Witkupa v letech 1775—1780 dle výučného listu ze dne 6. února 1780, uveřejněného Herainem; r. 1786 27. ledna nabyt měšťanského práva v Praze, oženiv se před tím 11. května 1785 s Barborou rozenou Šafránkovou. Bydlel v domě Kajetánském (III.—193) na Malé Straně a sice již r. 1800, kdy uvádí jej »Kais. kön. Schematismus für das Königreich Böhmen auf das gemeine Jahr 1800« (II. 15) mezi sochaři: »Malinský im Laubwerk u. Figuren; wohnt im Kajetankloster.« O jeho řezbářských pracích ve dřevě a slonové kosti pochvalně se zmiňuje Dlabač, jenž osobně se s ním znal.

Kdy Malinský přišel do Prahy, není známo, jest však pravděpodobno, že se to stalo záhy po jeho vyučení. Možno-li věřiti tradici a umělecké anekdotě, byl zde již r. 1782, kdy konána dražba zbytků sbírek Rudolfa II., které Malinský prý byl přítomen. Jméno jeho jest skutečně spojeno s osudy jednoho z nejvýznamnějších předmětů sbírek Rudolfských, totiž torsa antické sochy Ilionea. Osudy tohoto díla líčí podrobně, ale v mnohém nesprávně, známý starší kulturní historik Josef Svátek v »Kulturhistorische Bilder aus Böhmen« 1879 v článku »die Rudolfinische Kunstkammer in Prag« (str. 271) a v »Obrázech z kulturních dějin českých« (1891) I. v článku »Poslední dnové sbírek Rudolfových v Praze« (str. 64.) Poslední den licitací 14. května 1782 přišlo na řadu torso, jež toliko jako kus kamene zakoupil prý při aukci za nepatrný obnos (51 krejcarů) pražský antikvář jménem Helfer, známý tehda pod přezdívkou »Laudon«. Od něho odkoupil je »malostranský kameník a sochař« Malinský, jenž při aukci byl přítomen za 4 zlaté, aniž si byl vědom vysoké jeho ceny a uchoval je ve svém atelieru. Dle jiné zprávy koupil Malinský torso z pozůstalosti prof. Ehemanta, jenž je po aukci

¹⁾ Viz též časopis »Za Starou Prahu« IV. (1910) č. 1. Str. 2. V. *Vojtěšek*: Příspěvky k dějinám a místopisu kr. hl. města Prahy. X. Sochař Josef Malinský; *Časopis společnosti přátel starožitností*. XX. č. 2. *Kuchynka*: Příspěvky.

získal. Další příhody a okolnosti, jež vylíčeny jsou v obou spisech Svátkových²⁾ ve versích naprosto rozdílných, spočívají na omylech a výmyslech, z nichž nejvýše bude asi to pravda, že v jednání měl jisté účastenství universitní profesor Frant. Lothar Ehemant, kterýž záhy na to zemřel 26. října 1782. Upozorněn byv prý Ehemantem (?), získal torso vídeňský oční lékař Dr. Barth, horlivý sběratel, jenž později za dob vídeňského kongresu r. 1815 je prodal Ludvíkovi, korunnímu princí bavorskému, pozdějšímu králi Ludvíkovi I. Od těch dob nachází se Ilioneus ve sbírkách mnichovských nynější glyptotheky.

Již z této události o Ilioneovi jest patrné, že Malinský si všímal aktuálních záležitostí uměleckých a že navázal styky s kruhy přátel umění. Mladý cechovní vyučenec sochařské dílny hleděl doplniti své vzdělání povšechné i umělecké. Dříve než založena byla v Praze umělecká škola, zvaná malířskou akademií, měli adepti umění jedinou příležitost k vzdělávání, kterou poskytla c. k. hlavní vzorná škola, r. 1775 dle školního řádu Marie Theresie zřízená. Na škole té vyučoval kreslení malíř Ludvík Kohl, associazovaný člen vídeňské akademie umění a vévodské akademie v Parmě. Vyučování jeho neobmezovalo se pouze na školní žactvo, nýbrž od r. 1783 vzdělával vedle toho i řemeslníky, továrníky a umělce v kreslení, měřictví a jakémisi konstrukterství strojů. Vychoval takto nepřehlednou řadu (7000) učitelů, gymnasistů a osob uměleckých a průmyslových povolání. Mezi jinými uvádějí se jako žáci jeho malíři Machek, Welleba, ryjci Koch, Gregori a Döbler, kameníci Kranerové a mezi uvedenými nacházíme také jméno: »sochař Malinský«. Doba jeho vzdělávání se pod vedením Kohlovým spadá asi do prvních let, počínajíc r. 1783, kdy zavedeno ono vyučování dospělejších osob různého povolání. Kohl zemřel 18. června 1821 ve věku 75 let. Byl o 10 let starší než Malinský.³⁾

V letech osmdesátých XVIII. st. počínají se v Praze čteněji a patrněji objevovati známky odklonu od umění rokokového ku směru klassicistickému, který šíří se jednak vlivem dekoratérů Ludvíka XVI., jednak působením Winckelmannovým a plastiků i malířů, vyšedších ze školy římské. Jednou z prvních plastických ukázek nového směru v Praze jest památník profesora Steplinga, jenž proveden od Ignace Platzera

²⁾ Líčení v německém vydání Svátkova spisu dí, že Ehemant přišel po brzké smrti Malinského do jeho atelieru a že Barth koupil torso od vdovy po Malinském. Malinský však zemřel teprve r. 1825 a Ehemant již toho samého roku 1782. V českém vydání jest vypravování pozměněno. Co se vypravuje ještě o hlavě Ilionea, která rovněž se měla nacházeti v atelieru Malinského, jest naprostý výmysl, jelikož Ilioneus již před tím hlavy neměl. Již Svátek sám pochyboval o věrohodnosti těchto historek, jež vyprávěli prý skladatel Tomášek i stavitel Kraner a jež zaznamenal Legis-Glückselig a sděloval i Mikovec; v díle »Illustrierte Chronik von Böhmen. Prag 1852. I. B.«, jehož hlavním spolupracovníkem byl Legis-Glückselig, jest ve článku »Bruchstücke von der Kunst- und Wunderkammer Kaiser Rudolfs II.« str. 186, zaznamenáno »Der Prager Professor der Literaturgeschichte, Franz Ehemant († 26. Okt. 1782) kaufte damals den antiken Rumpf des Ilioneus, der zu der Gruppe der Niobe gehörte und nun, nachdem ein schlichter böhmischer Steinmetz, *Joseph Malinsky*, denselben gerettet, die Glyptothek in München ziert.« V tom bude podstata pravdy. Pozdější článek téhož spisovatele: »Fragmente über Kunstleben und Kunstvandalismus alter und neuer Zeit« v »Kritische Blätter für Literatur und Kunst« 1858, jež vydával bibliotekář Hanuš, opětuje týž sled, dle něhož koupil Malinský torso po Ehemantovi, mimo to však obsahuje další domysly a legendy.

³⁾ *Wilfling Ignaz Rich*. Nekrolog Ludwig Kohls Prag 1821. Str. 11.

dle návrhu pražského malíře Jana Quirína Jahna r. 1780 a postaven zprvu v místnostech knihovny universitní.⁴⁾

Nebyl sice určen pro hřbitov, ale má úplně ráz a úkol plastiky sepulkrální. Práce slaveného vlášského sochaře Canovy působí v tomto oboru postupem času neodolatelným příkladem. Doba, nakloněná sentimentalismu, staví na hřbitovech, osázených truchlícími vrbami, pomníky s genii, anděli, personifikacemi, skloněnými v smutku nad vásami, urnami a popelnicemi, přejatými z antického umění. V Praze vznikají za obvodem města, dle ustanovení Josefa II., hřbitovy ve Vošanech, Košířích a vojenské hřbitovy v Karlíně a za Strahovskou bránou. Tyto hřbitovy vyvolaly nový druh plastiky a staly se pravou školou našich sochařů.

V oboru tomto rozvinul značnou činnost i Malinský.

Soudíme-li dle toho, v kterých oborech se Malinský vyučil a zdokonalil, a v kterých i později působil, tu možno si představit, že to byly práce jednak řezbářské, jednak kamenické, zejména pomníkové, jež v prvních letech svého pobytu v Praze prováděl. Leč teprve z r. 1793 známe doposud první jeho pověřené a datované dílo — náhrobek Erazima Dionisia Kriegera, biskupa tiberiádského a probošta kapituly v Staré Boleslavi, vně tamního poutnického chrámu Panny Marie.⁵⁾ Krieger zemřel 27. prosince 1792 a náhrobek mu dali postavit, dle nápisu, jeho přátelé a ctitelé (amici et cultores). Na podstavci vytesána signatura: *Jos. Malinsky fecit M. Pragae*. Na čtverhranném podstavci stojí urna, přes níž přehozena rouška, po levé straně sedí truchlící ženská postava, opírajíc hlavu svou levicí, spočívající na tumbě náhrobní, na pravo sedící postava žebráka opřena jest o tumbu; hlava jeho teskně obrací se vzhůru k urně — nápisem označen jest Krieger jako otec chudých (»pauperum patri optimo«).

Leccos na pomníku Kriegerově dokumentuje umělce, který zachoval mnohou reminiscenci na starší směr; zejména naturalisticky pojatá postava žebráka a tvar urny, který jest vpravdě méně antickým než vása na památníku Steplingově, o tolik starším. Umrličí hlavy na horním okraji urny jsou ještě ohlasem barokních nápadů. Jen truchlící žena v široké říze, klidně splývající v úzkých řasách, jest provanuta duchem antiky, jež stěží bychom zde mohli vysvětliti již nějakým vlivem Canovovým — vždyť první monumenty jeho, Klementa XIII. a Klementa XIV. pocházejí z r. 1787—1795.⁶⁾

⁴⁾ (*Born-Pelzel*) Abbildungen böhmischer und mährischer Gelehrten und Künstler. IV. Theil. Prag 1782. Str. 109 a tabulka s vyobrazením. Signatura: J. Q. Jahn invenit. Johan Balzer sc. — Památník postaven nyní v předsíni, vedoucí ku zrcadlové kapli v Klementinu. Srovnej *Chytil*, Doba klasicismu a empiru v Praze. Dílo. 1908 a zvláštní otisk. — *Hanslik*, Geschichte und Beschreibung der Prager Universitätsbibliothek, Prag 1851, S. 258.

⁵⁾ *Podlaha a Šittler*, Soupis XV. Politický okres karlínský. Str. 144. Obr. 116. — *Chytil*, Doba klasicismu a empiru v Praze. Str. 12. — *Wirth-Štenc*, Poklady I. 62. T. 99.

⁶⁾ Vnikání antických motivů pod patrným vlivem Piranesiho lze sledovati u Jana Kleinhardta. Ale v jeho sborníku z r. 1772: »Verschiedene Beywerke zu Auszierung deren Rissen und Plans mit und ohne Allusionen auf verschiedene Künste und Wissenschaften inventirt und gezeichnet von *Johann Kleinhardt* in Prag, verlegt und gestochen durch Johann und Mathes Gebrüdere Baltzer Kupferstecher in Prag und Lissa 1772«, jest ornamentika ještě úplně rokoková. Ruinové motivy v plastice jeví se nejprve u Ignáce Platzera. Od let osmdesátých podléhá i figurální část antikisujícímu směru; mimo Malinského a Ign. Platzera ml. v pracích Ledererových.

Příchod Malinského do Prahy spadá v dobu umělecké stagnace, již přivodila doba Josefinská. Obrát k lepšímu, jež pro umělecké kruhy nastává v Čechách v posledním desetiletí XVIII. století a který vedl ku založení Společnosti vlasteneckých přátel umění, neostal také bez účinku na tvorbu Malinského. Řady příznivců umění rostou a s nimi i objednávky. Společnost zřizuje skutečnou uměleckou školu, která záhy si osobuje titul akademie. V čelo postaven malíř Josef Bergler z Pasova, po delším jednání r. 1800 zvolený na doporučení biskupa pasovského, Leopolda hraběte z Thunů. Mírem lunevilským r. 1803 zrušeno samostatné knížectví biskupství passovského a Pasov sám přivtělen k Bavorsku. Biskup Leopold přesídlil do Prahy, kdež ztrávil poslední léta svého života.

Přebýval v paláci Thunovském na nároží ulice Široké a nových alejí (č. p. 36-II.) upraveném r. 1806 a pro letní pobyt zřídil si za Košíří dvorec se sadem, zvaný Cibulka. Zemřel na Cibulce r. 1827 a pochován na nově založeném hřbitově malostranském v Košířích.

Bergler sám byl synem sochaře a jevil zvláštní smysl pro práce sochařské, pro něž poskytoval často návrhy. Jeho oblíbenost v kruzích uměnímilovných přišla takto i sochařům vhod. Jeho doporučení lze přičísti, že Malinský byl zaměstnán při plastické výzdobě obou uvedených stavebních objektů biskupa pasovského. Pro něho pracuje mimo Malinského též mladší plastik, Václav Prachner, jež Bergler pak obzvláště si oblíbil. Prachner patří již k žákům nově založené akademie, a jako odchovanec a přítel Berglerův provádí rovněž některé plastické práce dle jeho návrhu.

Kresba Berglerova byla také podkladem pozoruhodného a nákladného díla, jehož též Malinský se účastnil — náhrobku sv. Norberta, jež zříditi dal v kostele strahovském r. 1811 opat Milo Grün. Dle kresby Berglerovy, která dosud se zachovala, zhotovil nejprve Malinský malý dřevěný model, jehož součástky rovněž se zachovaly (v depositáři kláštera), takže porovnání jak s kresbou, tak i s provedeným dílem jest umožněno. Hlavní částí návrhu jest sarkofág antického tvaru, na nohou zdobených maskami a rosetami; na něm klečí andělé k sobě obrácení držící pochodně ve tvaru rohu; mezi nimi a nad nimi jest svatozáře s hlavami andělskými, po stranách sarkofágu stojí velké postavy andělů pozvedající lampy s plameny, před sarkofágem jest menší sanktuarium polokruhem zakončené, s krucifixem ve vnitřním poli a s podobami andělů na nároží. Na čele sarkofágu jest reliéf: sv. Norbert klečí před oltářem, na pravo od světce klečí kněz držící infuli, kdežto jiný s berlou opatskou stojí vedle něho. Přenesení a překomponování návrhu v model vyřezávaný jest velice zdařilé; vyniká delikatesou a krasocítem. Postavy velkých andělských postav, zejména levého pozvedajícího v lehkém, vnaďném pohybu nádoby, jsou půvabné ve svém širokém rouchu, spola halícím, spola odhalujícím ušlechtilé formy. Kadeřavé hlavy andělů, sličné a prostoduché, a masky na sarkofágu jsou jemně propracovány a zároveň odchylny od typu Berglerovského.

Reliéf na sarkofágu jest volně a lehce komponován do plochy, z níž jen mírně vystupuje; pozadí a prostor, až na oltářní tumbu s monstrancí, nejsou označeny. Při provedení reliéfu došlo ku podstatným změnám, jimiž zřetelný reliéfní styl Malinského byl porušen. Při díle samotném účastněno bylo několik umělců a řemeslníků, nad nimiž, patrně pod vrchním vedením Berglerovým Malinský měl dohled, za něž se mu

dostalo zvláštní odměny sto zlatých; od něho samého provedeny toliko andělé po stranách tabernakulu a hlavy andělů a svatozář nad sarkofágem. Náhrobek v původní své podobě stál na hlavním oltáři až do roku 1873, kdy rozebrán; vlastní sarkofág přenesen do kaple sv. Voršily, kdež upraveno proň zvláštní okolí a pozadí. Tabernakul s anděly od Malinského umístěn v domácí kapli strahovského kláštera.⁷⁾

Třetí obvod činnosti, jež Bergler sobě a spolu Malinskému získal, bylo nové pevnostní město Josefov. Pevnost založená císařem Josefem II. pojmenována císařem Františkem I. na jeho pamět; do jeho doby spadá teprve vlastní rozvoj města R. 1805 položen zde základní kámen ku kostelu Nanebevstoupení Páně, jež dohotoven r. 1810 a 8. září 1811 od biskupa králohradeckého Marie Tadyáše hr. z Trautmannsdorfu vysvěcen. Pro nový kostel objednan oltářní obraz od Berglera, jež patrně při této příležitosti seznámil se s komandantem pevnostním, polním zbrojmistrem Ludvíkem svob. pánem z Vogelsangu. Portraitem zachoval Bergler jeho podobu, zjev bodrého zavalitého muže, vzezení spíše mírumilovného než martiálního. Bergler častěji se zdržoval v Josefově a na jeho tamní působení upomíná kašna na náměstí na němž kostel postaven.⁸⁾ Kašna skládá se z bassinu (o průměru 5 m.), jež spočívá na stupních a z dvou postav mužských stojících uprostřed na sloupovém podstavci a nesoucích ellipsoidní mísu; podstavec ozdoben jest čtyřmi maskami, jež chrlí vodu. Na okraji sloupce jest nápis:

JOSEF BERGLER INV. JOS. MALINSKI FECIT.

Z četných náhrobků, jež Malinský provedl, neb takových, jež dle stylu a okolností lze mu připisati, budtež uvedeny dva, jež týkají se jeho rodiny a příbuzenstva. Dcera jeho Antonie (viz Herain str. 128), rozená r. 1791, provdala se r. 1816 za Kajetána Nádherného, ředitele guberniální registratury.

Tím přichází Malinský v příbuzenský poměr ku zámožnému měšťanu pražskému a obchodníku železem Janu Nádhernému, jež zakoupil si na venkově četné statky, jichž vzornou správou se vyznamenal.⁹⁾

⁷⁾ Podrobnější zprávy uveřejnil C. A. Straka v »Památkách archaeologických XXVI. (1914 Str. 15 a násl.): Historický vývin a výzdoba náhrobku sv. Norberta v chrámu strahovském«. K tomu na tab. II. návrh Berglerův a tab. III. návrh reliéfu (druhý) a na obr. 11. pohled na nynější náhrobek. Druhý návrh pro reliéf doznal v kovovém díle vídeňského sochaře Josefa Kuchla ještě dalších změn; zajímavost jest, že v postranních pilastrech na pravo objevují se gotické motivy. Mezi zaměstnanými umělci jest také Ludvík Kraner (Graner), jež dodal pro oltář práci kamenickou.

Stručná zpráva Dlabačova v Slovníku jest správná. Dlabač sám popsal náhrobek a slavnost přenesení sv. Norberta obsírně v annalech klášterních a stručněji ve »Vlastenských novinách«. V annalech (str. 64) se praví: »To ale všecko, co tento slavný hrob sv. Norberta představuje, podle vůbec váženého a znamenitého malíře a rytce a kunstovní pražské akademie direktora a nebolížno ředitele p. Josefa Berglera vyřezováno nákladem vysoce důstojného pana opata kanonie strahovské Milona Grüna« a pak »Dva malé při schránce velebné svátosti stojící a v rukou svých lampičky držící andělé p. Josef Malinský, měšťan a řezbář pražský výborně vypracoval... (Excerpt sl. Polívkové.)

⁸⁾ Podobizna Vogelsangova vystavena byla na XXXVIII. výstavě Manesa: Starý portrét v Čechách. Viz katalog (1911/12) č. 8. Podobizna jest majetek p. císař. rady J. Vejdělka. O kašně viz: Dr. Vojt. Paul, Josefovská kašna: Č. Hradecký kraj. 1908 č. 6.

⁹⁾ Jan Nádherný povýšen byl majestátem dne 6. září 1838 do stavu šlechtického. Zemřel v Praze 7. března 1860 v stáří 94 let. Viz Sedláček, Ottův Slovník Naučný XVII. S. 973.

Mezi statky těmi byly od r. 1806 Chotoviny u Tábora, jež se staly hlavním sídlem jeho rodu. V tamním kostele sv. Petra a Pavla umístěn náhrobek Antonie, choťi Jana Nádherného, v podobě úmrtního lože s mrtvolou zesnulé a skupinou truchlících. Lože jest antického tvaru, s dvěma opěrami, jež zdobeny jsou antickými maskami; u nohou před ložem sedí truchlící manžel, za ložem stojí ruce spínající syn a dcera. Za nimi vypíná se jehlanec, opatřený čtverhrannou deskou s nápisem:

Antonya Nádherný rozená John
Umřela ve Vidni 7^{ho} Cervna 1816
v 42^{em} roce věku svého.
V květu sštěstí smrti sřlesla
K nebeskě se slawě vřnesla
Hořce pro Ni každou chvíli
Manžel, syn a dcera kvílí.

Na podvalu lože vytesáno v latinské majuskulí:

UXORI SUAE POSUIT
JOANNES NADHERNY
DOMINUS CHOTOV....

Signaturou: J. Malinsky fecit anno 1819 osvědčen tento pomník jako dílo našeho umělce. Celá skupina jest elegického tonu, klidná, volně rozčleněná; postavy dítek jsou téměř paralelní. Nejenom tvary lože, ale i kostym jest antický; sedící manžel, s individuální hlavou, opřenou o pravici, má pod širokým pláštěm, k zemi splývajícím, tuniku a nohavice, dole u kotníků sdrhnuté po způsobu galském (bracca), jež tehda pokládán byl i za kostym staroslovanský. V tom i v nápisu jest cítit dech doby národního probuzení. K přátelským kruhům Malinského přínáleželi tehda malíř Machek a bibliothekář Hanka, kteří tou dobou chystali se vydávati obrazy z dějin českých.

Dle svědectví Hanušova¹⁰⁾ pochází od Malinského náhrobek, vlastní osobě a rodině postavený na hřbitově v Košířích. Nachází se při zdi hřbitovní ve směru na levo od hlavního vchodu. Rozvrhem svým i stylem figur odpovídá úplně ostatním jeho pracím. Hlavní součástí jest reliéfní deska (94·5 cm. : 73·5 cm.), na níž po stranách lampy umístěny jsou dosti volně a souměrně čtyři postavy, dvě mužské vně, dvě ženské vnitř; v pozadí uprostřed vznášá se anděl s rozpiatými křídly. Nad reliefem jest deska s nápisem:

Josef Malinský, Bildhauer, geb. in Brnau 1756,
gest. zu Prag am 9. Juli 1827.

V dolní části náhrobku umístěny později nápisy o úmrtí Antonie Nádherné roz. Malinské, Rosiny Nádherné roz. Schabe a Kajetána Nádherného, c. k. rady.

Jakožto vnuk Malinského uvádí se také Josef Kraner, stavitel domu pražského, ale v tom bude omyl.¹¹⁾ Otcem jeho byl Jan Ludvík Kraner, kameník, jež zaměstnan byl také při díle náhrobku sv. Norberta.

¹⁰⁾ V dodatku ku článku Legis-Glückseligova v Kritische Blätter I. c. praví Hanuš: Malinský würden wir nicht für einen einfachen »Steinmetz« halten, das verbietet schon der Grabstein, den er für sich selbst verfertigte (Kleinseitner Kirchhof), er bildete Sculpturen, die sich wenigstens den neuen Statuen auf der Prager Brücke würdig zur Seite stellen könnten, obwohl wir diese, dadurch nicht für vollendete Kunstwerke erklären wollen.« Choť Hanušova byla po rodu Nádherná.

¹¹⁾ Dle excerptů arch. J. Heraina (nyní v archivu městském) Jan Ludvík Kraner narodil se v Praze r. 1766, zemřel 14. listopadu 1828. U manželky jeho Anny jméno rodové se neudává; dle roku narození 1777 nemohla býti dcerou Malinského, jež oženil se r. 1785. Zemřela r. 1817. Josef Kraner narodil se r. 1801.

Josef Malinský, vyšeší z kruhů cechovních, vyšnul se ku pozoruhodné výši umělecké i společenské.

Náhrobek, oltář, socha světce, kašna, výzdoba domu a sadu, domovní štít, to jsou objekty, které Malinský, podobně jako většina plastiků z konce XVIII. a počátku XIX. stol. provádí; k tomu přistupují práce řezbářské ze dřeva i slonové kosti, jež v jeho době byly velmi ceněny, jež však nyní, dostavše se do různého majetku, nejsou, mimo model strahovský, známy. Jest to činnost dosti pestrá, třebaš ne bohatá a také ne vždy vynikající nad současné prostřední niveau. Klassické formy i antické motivy, jež si osvojil, podržely u něho vždy cosi vnějšího, naučeného a často uloženeho návrhem umělce jiného. Kde nemá úkolu klassicistického, jak ho vyžadovala doba, ozývá se u něho vrozený naturalismus, zejména v těch lidových figurách, a právě ty patří k nejšťastnějším výsledkům jeho pozorovacího talentu. Oproti hluboké tragice žebráka na pomníku Kriegerově, vyňatého téměř z cest a schodišť poutnického města, mají jeho typy v domě Thunovském, v dvorci »na Cibulce«, na domě »u sedláků« nádech i humoristický. Shledáváme-li cos podobného i v rytinách Berglerových, nesmíme zapomenouti, že Bergler přišel téměř o dvacet let později do Prahy. Ostatně »kaprice« a různá extempore jsou jistou dobovou protiváhou antiky i u vyznavačů klassického směru. Na podobizně Machkově vyobrazen jest s odznakem svého umění — kladívkem — v ruce. V pozadí jest antická soška a relief.¹²⁾

¹²⁾ Dle sdělení prof. Dra Vysokého jest soška na portrétu Malinského replika typu Heraklea Farnese; levá ruka schází.

Radnice podskalská.

Napsali Dr. Karel Guth a Dr. Václav Vojtíšek.

Plavci podskalští, jimž náležel výhradný monopol obchodu dřevního v Podskali a právo svážeti dále dříví dolů po řece, opírajíce své výsady o vlastnictví domu v obci a kusu břehu vltavského, seskupili se již před r. 1524 v cech pod vrchností a správou konšelů Nového města pražského. V cechu starší plavci, počtem osm, pečovali o řád i kázeň mezi plavci, tovaryši i pacholíky a pobřežnými, ale jim byla radou městskou svěřena i nižší jurisdikce ve všech sporech, jež vznikaly z obchodu dřevního, ať šlo o neshody s venkovany, přivážejícími dříví na trh nebo je v lesích prodávajícími anebo o rozepře s překupníky a měšťany pražskými samými. Starší plavci scházivali se k vykonávání práva dvakrát do týdne, obyčejně v pondělí a ve čtvrtek, majíce k ruce písaře, později dva, i služebníky úřední. Zprvu byl konán soud práva pořičního buď v soukromém obydlí starších plavců, snad předního z nich, nebo v hospodě cechovní, kde byla pořádána shromáždění pořádku, neboť pořádek plavecký se neodhodlal, nejspíš pro značný náklad, aby zakoupil pro své potřeby vhodný dům některý, jako učinila jiná bohatá řemesla pražská. Teprv r. 1582 Jan Nigellus Lito-měřický, ze susedů podskalských, v nemoci morní citě konec života učinil památný kšaft,¹⁾ kterým odkázal dům svůj plavecký pořádku plavců, řka: »Duom svuoj, v kterýmž sem a kterýž mám zapsaný sobě knihami městskými, odkazuji a mocně dávám starším plavcuom i všemu pořádku plaveckému, aby s ním činili a řídili podle své libosti; však jestliže by jej prodali, duověruji se jim toho, že také chudší plavce fedrovati budou podle náležitosti; to proto činím, že mi má nevěsta, Šimona Polta manželka, v nemoci mé příkoří veliké činila i také mou starost v zlém připomínala.«

Plavcům přišel odkaz vhod, přijali jej a dům zděděný starodávný plavecký, jež byl Jan Nigellus vyženil r. 1574 sňatkem s vdovou Salomenou po Bartoloměji Poltovi, uzpůsobili pro své účely. Je pravděpodobno, že již tehdy byla v něm provedena přestavba k zařízení síně prostranější, aby v ní byl konán soud práva pořičního i schůze pořádku, a také šenk piva zaveden a pronajímán hospodářům domu radního výsadního nebo radnice i rychty, jak se mu říkávalo²⁾, a také břeh k domu náležitý byl dáván susedům v nájem. Ale není zpráv dostatečných ze staršího období, jakou péči měli o dům starší plavci i všechen pořádek, který volíval k dozoru za inspektory domu výsadního dva z vážených susedů, neboť knihy úřední práva

¹⁾ Kniha testamentů novoměst. č. 2. rkp. arch. m. Prahy č. 2208, fol. A 253'.

²⁾ Přehled majetníků domu čp. 383-II. sestavil jsem v článku »Podskalská radnice« v »Národních Listech« ze dne 27. VII. 1910 č. 205, kde jsem ukázal na nesprávnost mínění, že by byl přestavěný kostel sv. Mikuláše, jenž stál do roku 1789 na místě pozdějšího domu čp. 379-II.

poříčnického nezachovaly se až do poloviny století 17. a teprv od té doby zbyly v několika málo kusech. Proto není možno si představit, který měla radnice podskalská prvotně vzhled, a jen se dovídáme, že v 2. polovině století 17. měla štít, na němž byl někdy r. 1676 vymalován umělý obraz nejspíš sv. Mikuláše, patrona sousedního kostelíka i pořádku plaveckého.

Roku 1702 byl však štít domu práva poříčnického větrem a deštěm tak poškozen, že bylo jej potřeba snést, i zřízen byl štít nový a z kamene zdělán i pěkně ozdoben, a do výklenku byla postavena kamenná socha sv. Mikuláše, která byla posvěcena.³⁾ Před sochou hořelo světlo, a plavci majíce patrona svého ve veliké úctě pamatovali na jeho udržování jako měli péči i o kostel sv. Mikuláše. Nad domkem byla vížka, patrně se zvoncem, jímž bylo dáváno znamení, když soud práva poříčnického začínal, a na ní byly hodiny; o nich je zachována zpráva z roku 1711, a z ní se poznává, že jejich natahování a správa bývala svěřována některému ze sousedů podskalských nebo služebníkovi úřednímu, jenž obýval v domě radním.⁴⁾ Vnitřek byl zařízen asi zcela jednoduše, a teprv roku 1713 usnesli se⁵⁾ soudcové práva poříčnického na tom, aby se dal pro zasedání jejich vyhotoviti pulpit, u něhož by, jako při jiných instancích právních, »in medium sessionis directorium se vedlo a páni soudcové rozdělíce se in dimidium pro qualitate ordinis jak na pravé, tak na levé ruce svůj possess měli.«

Ale dům radní byl už velice sešlý, a proto se usnesl pořádek plavecký r. 1727, aby byl znova a zgruntu stavěn.⁶⁾ Poněvadž v ten čas nabyt právě kteréhos domu jiného, do něhož bylo možno přeložit sezení práva poříčnického, záleželo jen na tom, aby byly k stavbě opatřeny prostředky. Za tou příčinou mělo se dbáti, aby řádně

³⁾ Listina nalezená ve štítu při bourání domu r. 1911 v cínové krabičce s reliquiemi — jsou to: svíčka svěcená na svátek Očištění P. Marie, kousíček kostí sv. Kandida a Felixu mučovníků, vosk svěcený Inocence XI., zrno sv. Jany a květy korálové, jimiž byla ověncena monstrance na svátek Božího Těla — je pergamenová o rozměrech 28 × 38 mm a zní:

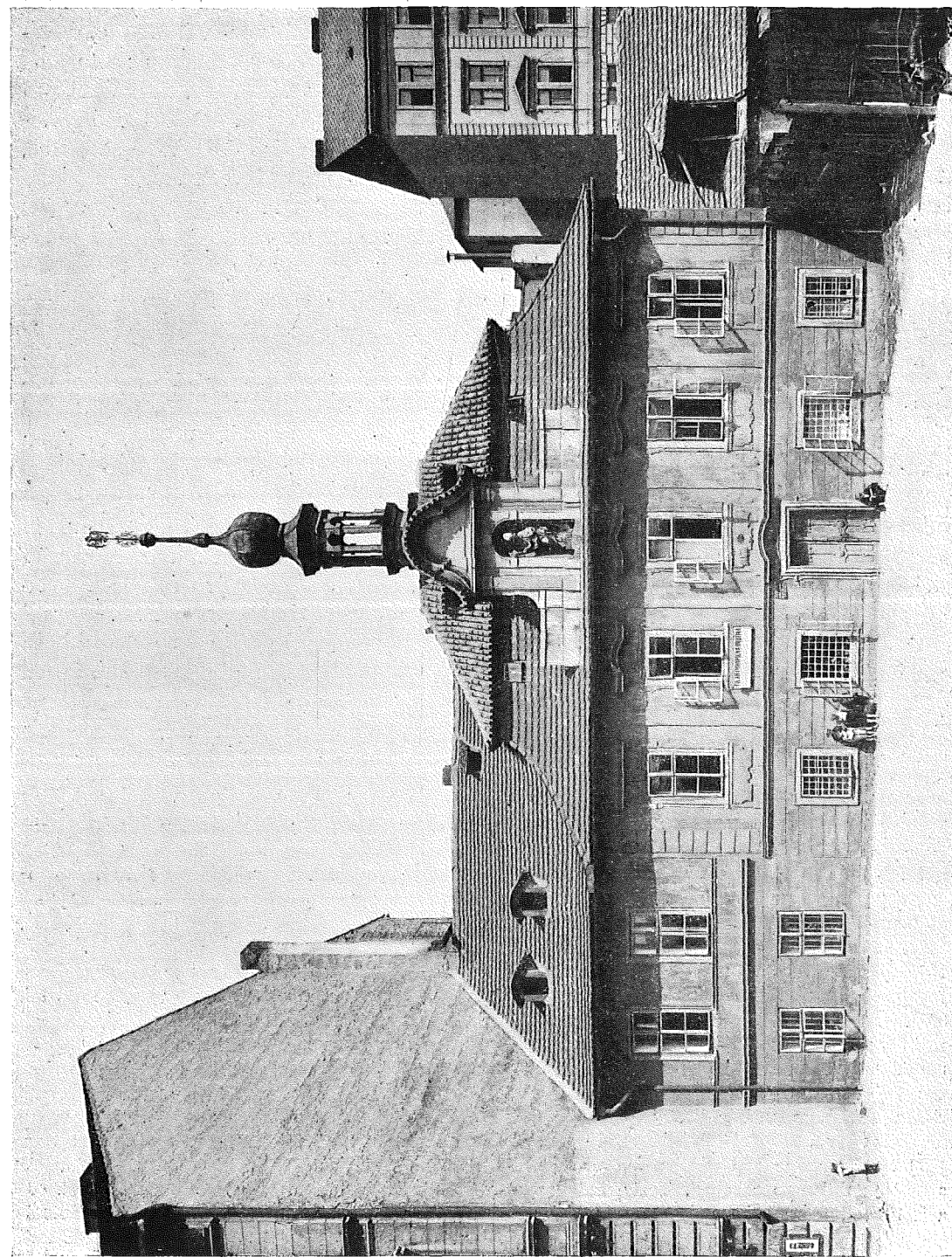
† Et Verbum Caro Factum est. IHS. Laudetur SSsm Sacramentum †

Adverte, amice lector, in monumentum hoc, cujus exemplar ante spatium vigesimum sextum arte parrhasia tabulae coloribus animatum floruit, nunc vero ventorum furis nimbisque labefactum vigori suo debet pristino restitui, quod et noviter de saxo cum conspicuis decoribus et splendore praecipue vero impositis praesentibus sacris reliquiis monumentoque benedicto aeternae memoriae conditum et constructum est anno, quo a MagistratV CIVitatis Neopragense officio ConstitVt fVerant Inspectores Viri ConsVLares generosi ac consultissimi dominus Daniel Reichknecht caesareus iudex, dominus Nathaniel Franciscus Perlenetz de Perlsbach urbis primator, dominus Mathias Benedictus Linek de Lintok, et hls seqVntibVs Viris eiVsDeM officii senioris titVLVs trlbVebatVr Wenceslao Kubice, Andreae Niemecz, Danieli Dworski, Francisco Hambrle, Paulo Witek, Benjamin Fibrík, Antonio Worel, Wenceslao Linek, notarij Vero titVLo IVssV MagistratVs provide fVnctVs fVIt Franciscus Antonius Dworzak nec minus quo fideLis aManvensis fVncti one potit fVerVnt et eX Ista honores habVerVnt Ignatius Kubant et Mathias Zima.

⁴⁾ Manual práva poříčnického od r. 1705, rkp. arch. m. Prahy č. 67, fol. 70'.

⁵⁾ Tamtéž, fol. 112.

⁶⁾ O stavbě zmiňuje se stručnou poznámkou manual při vedení pánův starších soudců práva poříčnického od r. 1612, rkp. arch. m. Prahy č. 129 v zadu v seznamu podskalských domů plaveckých pod čís. 17, a více zpráv má manual práva poříčnického od r. 1719, rkp. arch. m. Prahy, č. 68, fol. 205', 207', 216', 226', 227', 243', 251', 254', 255', 259', 261', 264', 265', 285', 313, 329', 342'. Do nového štítu byla vložena listina z r. 1702.

RADNICE PODSKALSKÁ. POHLED OD ZÁPADU.

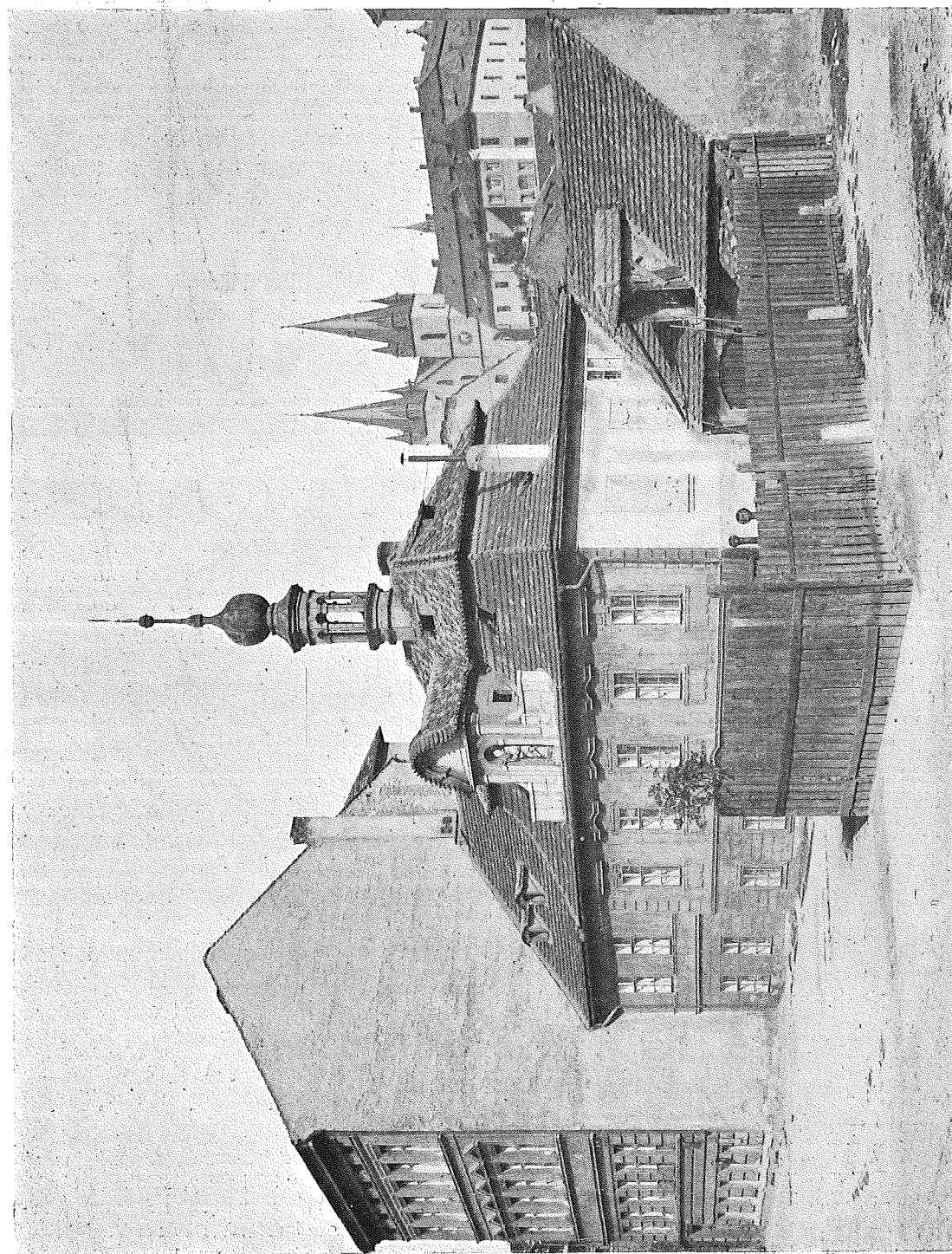
bylo placeno z plaveb městských i dolejších, a také tovaryšský pořádek byl vyzván k příspěvku z pokladnice. V květnu pak byl už starý dům úplně zbořen a stavba domu nového byla v proudu. Není však o ní podrobnějších zpráv, než to je povědomo, že dům radní stavěl stavitel staroměstský *Jan Hrdlička*⁷⁾, kterému za to byla staršími plavci pro r. 1727 povolena daro živnost napeněžnická a ponechána i pro léta příští za plat 15 zl. ročně. Dne 8. listopadu 1728 byla pak konána v dohověném domě radním první právní sesse práva pořičního, jehož členové se starali, aby vzhled i vnitřní úprava byly k cti veškerému pořádku plaveckému. Tak Jakub Haut daroval čistotný krucifix na stůl a 1. července 1728 usneslo se právo pořiční, aby místo nové stříkačky koupilo se zatím zelené sukno na sedadla v sednici radní.

Tak vznikl barokní dům jednoposchoďový se štítem, do něhož byla zase vstavena do výklenku kamenná socha sv. Mikuláše z r. 1702, a s věží, na jejímž hrotě císařský orel byl znamením výsady práva pořičního. V domě vedle hlavní síně byly ještě jiné místnosti; když bylo jednáno v právu pořičním o pronájem domu výsadního s šenkem pivním, počítaly se k tomu pokoje dolejší a jeden pokoj nahoře, kde dle všeho byla také sednice radní. Pronájem domu výsadního měl přispěti k uhrazení dluhů, jež pořádku plaveckému vznikly ze stavby domu radního. Všechn náklad na ni vynášel 2844 zl. 6 kr. mimo co tak dál a dál do něho děláno bylo, a pořádek plavecký vydlužil si proto od záduší sv. Michala v Opatovicích 1000 zl. a od Tomáše Vítky 150 zl. a z pokladnice starších tovaryšů plaveckých 100 zl.; na ten dluh bylo uplaceno do září 1729 z troniků, k nimž se uvolili plavci z plaveb městských, a z jiných peněz jen 582 zl. 6 kr. 3 den., a proto bylo i pro rok 1730 ustanoveno, aby plavci platili z plaveb městských k uhrazení dluhu po troníku.

Třebas radnice podskalská byla i v dobách příštích opravována, není o tom archivních zpráv. Jen to je známo, že dům práva pořičního, jenž obdržel při číslování domů pražských r. 1770 čp. 350 v Novém městě pražském a od r. 1805 čp. 383-II., byl po zrušení cechu plavců podskalských i práva pořičního, když bylo r. 1783 dovoleno každému vésti obchod dřevný a plavití dříví, prodán magistrátem pražským Petrovi Walcherovi za 1500 zl.⁸⁾ Od roku 1839 stal se jeho majetníkem František Dittrich, potomní primátor pražský, dřevař podskalský, jenž dům r. 1846 rozšířil přístavkem

⁷⁾ Jan Josef *Hrdlička*, stavitel průčelí kláštera Milosrdných bratří v r. 1751, nejspíše sám provedl i návrh domu práva pořičního. Byl syn Daniele Hrdličky, stavitele, jenž pojal 3. července 1683 za manželku Veroniku, dceru po Křištofovi Pekarovi, a byl pokřtěn 9. března 1687 v kostele sv. Štěpána Větš. (kniha oddaných str. 100 a křtěných str. 74 fary sv. Štěpána). Daniel Hrdlička 21. června 1690 vykonal přísahu věrnosti v Starém městě pražském (manual radní č. 1312, fol. 13.) a také syn Jan Josef, obdržev právo městské, složil tam přísahu 13. prosince 1714 (manual radní č. 1317, fol. 337). R. 1727 dne 22. září koupil s manželkou Terezií rozenou Neumannovou dům spustlý, jenž byl za kůlnu užíván, v osadě sv. Haštala vedle haldy šrotýřské za domem »u tří králíků«, zaplativ za něj Tomáši Hlavovi 470 zl. (kniha kontraktů č. 5. Starého města praž., fol. 210); později stal se přísežným předním starším místrem pořádku zednického, 20. února 1767 slavil s manželkou Terezií zlatou svatbu v kostele sv. Haštala (kniha oddavek č. 5. str. 135), 10. prosince 1768 umřela mu manželka v stáří 78 let (matrika zemřelých fary sv. Haštala z let 1748—1771, str. 134) a 19. března 1771 zemřel Jan Josef Hrdlička sám ve stáří 84 let v domě svém čp. 793 [později čp. 858-I.] (tamtéž str. 156); dítě nezanechal. Testamenty zapsány jsou v knize testamentů staroměst. č. 9., fol. 400 a č. 10, fol. 13. Z odkázaných 100 zl. zřízena byla při kostele sv. Haštala fundace na mše.

⁸⁾ Kniha kontraktů novom. č. 64, fol. 298.

RADNICE PODSKALSKÁ. POHLED OD JIHOZÁPADU.

na severní straně,⁹⁾ kde bývala ulička. Poněvadž pak vížka na domě časem mnoho utrpěla, dal ji Dittrich r. 1858 opravit »z lásky k svému rodišti, z úcty pro tuto památku předkův našich, by tak zachoval svým sousedům okrasu bývalého radního domu podskalského«. Uchoval si tedy dům práva poříčního v zevnějšku až do naší doby starobylý ráz, a jen přístavek po straně severní, ač byl znatelný, porušil něco jeho obraz. Ale nová doba neměla porozumění pro zajímavou památku, která vyjadřovala minulost Podskalí i práva poříčního a nebyla bez ceny umělecké. Přes všechny snahy o její záchranu obec pražská, která nabyla domku trhem s ohradami a zahradou za 113.500 K od sl. Zdenky Dittrichové, prodala jej r. 1911 k zboření. Socha sv. Mikuláše, uložená v lapidariu musea království Českého, dvě listiny, nalezené při boření ve štítu a vížce, a krabička s ostatky jsou jedinými památkami, jež po domě zbyly. Majetník domu nového, na místě radnice podskalské vystavěného, z piety dal vymalovat obraz její nad vchodem. V. V.

Při založení Nového města pojal regulační plán Karlův do něho i osadu ležící na břehu vltavském mezi vrchem slovanským a vyšehradským. Půdorysně tím ovšem nová čtvrť nebyla nijak dotčena a vyvíjela se i nadále jako část města, žijící svým životem, diktovaným zvláštním životním povoláním. Mezi dvěma ulicemi paralelně s řekou běžícími — pod Emauzy a na kraji břehu — klikatily se menší uličky, lemované s obou stran zahradami, dřevařskými ohradami a po různu roztroušenými domy, jež zřídka kde tvořily poněkud souvislou prostorou uliční. Tento zvláštní charakter zachovalo si Podskalí až do 19. století a z části až do svého zániku ve století 20.

Je pochopitelné, že tato čtvrť nemohla se chlubití nádhernými stavbami jako ostatní Praha, přece však i zde bylo několik objektů ze 17. a 18. století, jež měly nejen svůj historický význam, nýbrž i své určité místo ve vývoji pražské architektury. K nejvýznačnějším budovám toho druhu patřila podskalská radnice. Půdorysně jednoduchá, obdélníková stavba, stojící čelem ku řece, měla hlavní, jednopatrovou fačadu o pěti osách. V přízemí z podélné rustiky vystupovaly jednoduché chambrany téměř kvadratických oken a mezi nimi ve středu poněkud plastičtější vystupoval z plochy fačady obdélníkový portál, jehož římsa ve středu mírně vzepjatá přecházela v římsu kordonovou. Bohatěji vytvořeno bylo již I. patro. Nároží sesílena plochou rustikou, plochy mezi okny členěny lesenami, upomínajícími na motivy arkádové. Obdélníková okna s plochými chambranami a parapety pokrytými plochým, různě vykrajovaným dekorem maltovým, ozdobena byla značně vyloženými nadokennými římsami rovnými nebo segmenty po případě v tupém úhlu vypjatými. K výzdobě horních rohů chambran užito motivu volutového, který při třech středních oknech tvořil podporu nadokenných říms. Krajní, rovné nadokenné římsy vzepřeny ve středu velkým, plošným klenákem. Nad hlavní římsou mansardová střecha vyvrcholena byla dřevěnou věžičkou typu sanktusníkového s cibulovou bání, zakončenou plechovým dvojhavým

⁹⁾ V listině pamětní sepsané Josefem Rankem, tehdy písařem městského archivu, později městským registrátorem a lexikografem, 14. září 1858, která byla nalezena v bání vížky, děje se o té přístavbě zmínka, jako o opravě věže r. 1858. Listina ta obsahuje stručné dějiny radního domu podskalského, životopisná data Františka Dittricha i něco o kostelíku sv. Mikuláše. Viz článek V. Vojtíška, »Nález ve štítu a vížce radnice podskalské« v »Samostatnosti« XV. č. 1., 18. března 1911.

orlem. Střed spodní části mansardy maskoval mezi atíkovými křídly vyrůstající velký vikýřový štít s výklenkem se sochou sv. Mikuláše mezi dvěma pilastry, nesoucími římsu, podpírající segmentový zalomený štít.

Prameny zcela přesně datují stavbu radního domu r. 1727—8 a jmenují i stavitel, aniž by se zmiňovaly — ač manuály zachovaly se až do zrušení plaveckého cechu — o jakékoliv pozdější opravě. A přece poslední vzhled domu před zbořením zřetelně prozrazoval změny z druhé poloviny 18. století. Celá západní fačada, její horizontální a vertikální členění, jednotlivé architektonické motivy, zvláště u oken nadokenní římsy, klenáky a parapety ukazují na 60tá až 70tá leta 18. století. Stejně je tomu i při vikýři s charakteristickými vypouklými hlavicemi pilastrů a při štítu, kombinovaném z půlkruhu a segmentů kruhových¹⁰⁾. Nezbývá, než s popřením platnosti právní dikce »quod non est in actis, non est in mundo« klásti změnu celého zevnějšku domu plaveckého práva do doby kolem r. 1770¹¹⁾. Ze staré fačady zachovala se jen socha sv. Mikuláše¹²⁾, dobrá barokní plastika neznámého sochaře, komponovaná pro pohled zdola. Z opravy Dittrichovy pocházely na domě plaveckého práva pouze domovní vrata¹³⁾, zajímavá ukázka truhlářské práce z let 1840tých kombinací různých stilových motivů, z nichž příraznice měla ozdobu barokisující, střed ploch zdoben byl empirovými rosetami, kdežto vrchní část členěna byla detaily gotisujícími. Další doby nepřičinily ku vzhledu domu již ničeho nového. K. G.

¹⁰⁾ Ve štítu byl nebo mohl být umístěn číselník hodinový, jak nasvědčovala štuková výplň dolních jeho rohů. Věž v poslední své formě nepřipouštěla umístění hodin.

¹¹⁾ Zdánlivě odporovalo by tomu stereotypně se opakující epitheton »nový« dům v pramenech (na př. v rkp. arch. m. Prahy č. 251, fol. 48, 77, 85, 183 z let 1754—1767), což dá se však vysvětliti vžilostí názvu jistě bez ohledu na vlastní stav domu. Konečně doba 40 let je pro naše podnebí, zvláště při domě vystaveném přímým vlivům povětrnostním se strany západní, dosti dlouhá, aby vynutila opravu fačady.

¹²⁾ Socha z jemnozrného pískovce, 156 cm vysoká, ve značně špatném stavu vlivem olejového nátěru. Světec v biskupském rouchu, levicí držící knihu s třemi jablky a cíp pluvíálu. V pravici má fragment peda, jehož horní část z olověného plechu byla silně zlacená, tyč dolní z plechu železného z velké části chybí.

¹³⁾ Uložena v lapidariu na výstavišti.

ní úředně posudek, ale i proto, že žádost její za prostudování plánů zamítnuta. Za okolností tak neutěšených vzal podepsaný na sebe obtížný úkol posoudit tento projekt. A to již proto, že měl příležitost i jinak s tímto projektem se seznámit a jej důkladně prostudovat a také zcela objektivně posoudit.

Malostranské pobřeží a jeho upravení.

Napsal Dr. Luboš Jeřábek.

Když v lednu v r. 1902 k vyzvání starosty Dra Vladimíra Srba »Soupisná komise král. hlav. města Prahy« podávala velký pamětní spis »Upravení Malé Strany«, obsahující posudek užšího výboru této komise o návrzích cenou poctěných v konkursu král. hlav. města Prahy, tu věru se nenadála a s ní zajisté žádný z těch, kdož tehdy perem i slovem bíli se za nesmírnou a jedinečnou krásu Malé Strany, že ještě po celých dvanácti letech budeme znovu státi před problémem úpravy nejdůležitější její části, pobřeží malostranského.

Vypracování projektu zatím svěřeno stav. odboru III., konána nová řada studií pohledových i výškových, odbývána řada enquet a porad. Zřízena zvláštní komise pro regulaci Malé Strany — zástupcům Soupisné komise ovšem nepopráno v ní místa — plány z části znovu přepracovány, zejména pokud se týče nábřeží Malé Strany. Ale vyjímaje střední část tohoto pobřeží, stojíme opět před projektem nepracovaným a nehotovým. Stejně jako před lety. Prostě proto, že veliký a svižný tento problém nenalezl dosud řešení a při vši snaze a dobré vůli i autora talentu úměrného a rovnocenného obtížím a míře zodpovědnosti i velikosti úkolu, jež obsáhnouti není prostě dáno každému. Není tu silné, při tom šetrné a jemné ruky, která by vlekoucí se tuto otázku přes dosavadní nezdary a po nich dovedla skoncovati. A to tak, jak vroucně si toho všichni přejeme!

Jestliže tedy po letech opět nutno vrátiti se k nerozřešené této otázce, děje se tak proto, aby znovu upozorněno bylo na chyby, které se tu staly. Třeba opět znovu a zase zdůrazniti, jak právě zde každé opomenutí, každá chyba, každé prohřešení na rázu a vzhledu divukrásného pobřeží Malé Strany může státi se činem přímo osudným, nedohledných důsledků. Jdeť vskutku o obraz křehké krásy, jež každým drsným dotekem, každou nežádoucí změnou na vždy ztratit by svůj peť a mlžný nádech dochované své svěžesti a tím i kouzlo nevystihlého svého půvabu, jímž dnes na každého působí, a jež mohli bychom ztratiti nenapravitelně a snad na vždy!

Ovšem valně se změnilы poměry, které i dnes nutkají otázkou touto opět se zabývati a k ní znovu se vrátiti. Před lety byl to úředně praesidiem rady městské vyžádaný posudek *korporativní*, jímž svého času pro řešení této otázky bylo mnoho vykonáno. Letos však jde o posudek čistě spontanní. Dala k němu popud jediné snaha o nápravu všude tam, kde dosud při dobré vůli — je proveditelná a možná. Bohužel však nebylo tentokráte možno, aby dobrozdání své a sice opět jako posudek korporativní podala »Soupisná komise« sama. Prostě proto, že nejen nevyžádan od

To, co tu právě uvedeno a z počátku této stati alespoň naznačeno, zbavuje mně podružného již jaksi úkolu vylíčiti všechny stanice vleklé a trnité cesty, kterou palčivá a stále nerozřešená otázka tato dosud se ubírala a dovoluje mi zabývati se výhradně jen — zajisté ne poslední — fází upravení pobřeží malostranského. A sice tak, jak jeví se v úředním projektu obce pražské, popsaném také v místodržitelské vyhlášce ze dne 25. ledna 1915 č. j. 7—637-1 ai 1914 M. č. 214.451 ai 1914. Projekt pak stal se i předmětem vodoprávního řízení, provedeného dne 24. února 1915. Úřední text vyhlášky seznamuje nás tudíž mimo popis upravovaných částí i se směrodatnými zásadami vůdčími, jež zde vzhledem k veliké jich důležitosti slovně uvésti dlužno:

»Rada král. hlav. města Prahy předložila sem podáním ze dne 10. června 1914 č. 2988-IA k vodoprávnímu projednání a schválení projekt na úpravu levého břehu Vltavy uvnitř Prahy od nábřeží Ferdinandova až k novému mostu arcivévodы Františka Ferdinanda, pokud se týče až k občanské plovárně.

Pro vypracování projektu toho byly po dohodě se zemským výborem král. Českého stanoveny následující zásady:

1. Nábřežní komunikace a zabezpečení Malé Strany proti velké vodě provedou se nikoliv stavbou spojitou, nýbrž způsobem, přimykajícím se spíše nynějšímu její stavu.

2. Nábřeží při domech Jechenthalových zůstane zakončeno způsobem dosavadním.

3. Královská třída smíchovská spojí se s ulicí Všeřdovou a s hlavní komunikací na Kampě.

4. Nábřeží po obou stranách Karlova mostu, od paláce Lichtensteinského až k usedlosti Hergetově, vypustí se a hlavní komunikace převede se z Kamy přes Čertovku do ulice Lužické.

5. Čertovka uzavře se vraty mezi domem Pinkasovým na Kampě a domem č. p. 91-III. v ulici Lužické.

6. Ulice Lužická se zachová.

7. Nábřeží mezi usedlostí Hergetovou a novým mostem arcivévodы Františka Ferdinanda upraví se tak, aby se docílilo větší členitosti pohledu.

Zásady ty došly uplatnění v projektu, dle kterého navržená úprava vztahuje se tedy skoro k celému pobřeží Malé Strany a sahá od nábřeží Ferdinandova až k Občanské plovárně pod Letnou, v úhrnné délce více než 1200 m. Úpravy břehové navrhují se na tuto celou délku spojitě, nýbrž jen v některých tratích samostatných a více méně od sebe oddělených. Trať tyto jsou *tři* a rozděleny jsou jednak bývalým palácem Liechtensteinským, jednak usedlostí Hergetovou.

Potud vůdčí zásady stanovené Zemským výborem.

Je pak předním úkolem této stati sledovati pokud a jak projekt úřední nejen těmito zásadám, ale vůbec požadavkům, jež v zájmu krásy města musí býti kladeny,

dostál čili nic, a jaká náprava byla by tu žádoucí. Z důvodu pak lepšího přehledu je záhodno i zde přihlížeti k výše uvedenému, zcela praktickému a přehlednému rozdělení projektu na tři oddělené části (trati), k níž ku každé zvláště podrobně bude přihlíženo.

TRAŤ I.

Od nábřeží Ferdinandova až k č. p. 506-III. (bývalý palác Liechtenšteinský).

POPIS:

1. *Říční ulice*, jež sprostředkuje zde spojení s třídou Královskou na Smíchově, s ulicí Všehrdovou a s navrženou hlavní komunikací pobřežní, vedenou dále po Kampě, sestupuje s cōty 191·80 u kostela sv. Jana na Prádle ku cōtě 191·50 u vtoku Čertovky. U kostela sv. Jana zřizuje se ohradní zeď kolem původního terainu, k němuž u nároží ulice Všehrdovy vede schodiště. U č. p. 539-III. (est. bezcenná budova u Čertovky) ponechává se rovněž nynější terain v rozloze as 3 m. K užší této části ulice vedou schody z obou stran.

2. *Nábřeží při podbřeží u domů Jechenthalových* zůstává zakončeno způsobem dosavadním. V jeho podbřeží vedena napájecí stoka k Čertovce. Od pobřeží na nároží bloku domu Jechenthalových navrženo dvojité schodiště. A sice jednak z podbřeží na nízký břeh u Sovových mlýnů (cōta 188·50) a dále ku nově upravené a zvýšené ulici Říční na cōtu 191·50 a odtud konečně o něco (proti nynějšímu) zkráceným ramenem dosavadního schodiště na nynější vysoké nábřeží u domů Jechenthalových.

3. *Partie od vtoku Čertovky k Sovovým mlýnům* (u Odkolků) s novou komunikací přes zahradu Zbrojnice. Od cōty 191·50 (výše zmíněné) vedena nově navržená hlavní komunikační třída přes zahradu Zbrojnice, podél zachovaných objektů č. p. 450-III., 502-III., 503-III. a 504-III. tak, že míří na jihozápadní čelo Liechtensteinského paláce č. p. 506-III. a vedena je v stejnoměrné úrovni o cōtě 191·50.

Před nynějším podbřežím od Sovových mlýnů až k nábřeží u Jechenthalových domů navrhuje se *náplavka* a sice po celé délce pobřeží v šíři 12·37, čímž úplně mizí dosavadní malebná zátočina, v zimě v letě oživená pivozy i loděmi. Náplavka tato stoupá poněmhu o 50 cm (z cōty 185·00 na 185·50) a končí u Sovových mlýnů na cōtě 188·20 a vychází podél jižní fronty Sovových mlýnů na nově navrženou rampu, která se zde rozvětňuje, při čemž opět stoupá z cōty 189·00 na levo na cōtu 191·40 (k č. p. 450-III.) a na pravo na cōtu 191·40 k severnímu křídlu Sovových mlýnů (č. p. 503-III. a 504-III.), čímž ulice u Sovových mlýnů zde značně nejen se sужuje, ale i v rázu svém podstatně se mění.

4. *Sovovy mlýny* (mlýn dříve Odkolkův č. p. 503-III. a 504-III.), vyčnívající nyní výstupkem svým značně do řeky, kdež tvoří zakončení staroměstského jezu, nahraží se v projektu novým objektem (blíže neoznačeného určení), situovaným nikoliv kolmo, jako dosaváde, nýbrž paralelně k toku řeky.

5. *Ulice u Sovových mlýnů. Zahrada Odkolkova.* Ulice u Sovových mlýnů, vedená z počátku v stejnoměrné výši o cōtě 191·50 směrem na jihozápadní čelo bývalého Liechtensteinského paláce (č. p. 506-III.), snižuje se poněmhu a sice u tohoto paláce na cōtu 190·50, s níž ob roh klesá spádem ještě větším na cōtu 188·80 (v po-

měru 1:18), čímž dosaženo téměř niveau severní polovice ostrova Kamy, jež bude zvýšeno pouze o 30 cm.

Za účelem nutného rozšíření této ulice, jako nové tepny komunikační, reguluje se zde a sice po pravé straně zahrada dříve Odkolkova (o celých 2·80 m) — totiž o celou obloukovitě vyčnílou část — zdánlivě bez poškození starého stromoví, k němuž těsně nově navržená zeď sahá. Pobřežní zeď této zahrady se zpevňuje bez porušení její vzhledu proti řece.

POSUDEK:

ad 1. *Rampa u Říční ulice.* Stěžejní myšlenkou navržené zde regulace jest vedení hlavní komunikace pobřežní a to nikoliv více po nábřeží řeky, nýbrž pokud možno dále od pobřeží. Hlavně proto, aby tak zachován zůstal dosavadní jeho útvar i členitost. Jde tedy o konečné uplatnění myšlenky, která původně téměř ve všech komunikačních projektech na upravení Malé Strany podrobněji již byla naznačena, v úředním projektu Balšánkové přejata a dále vybudována v projektu regulační kanceláře. Že nikoliv způsobem právě šťastným, přesvědčí nás jediný pohled do plánu. Bije tu zrovna do očí skutečnost, že důležitá komunikační tato linie na samém jejím počátku hned dvakrát je lomena, vždy téměř v pravém úhlu. Poprvé u kostela sv. Jana na Prádle — kde po pravdě jiné řešení není dobře možno — po druhé u nároží domu č. p. 539-III., kde téměř v pravém úhlu vede přes tok Čertovky na zahradu bývalé Zbrojnice.

Vada tato, přímo křiklavá, volá po radikální nápravě, již možno bez velkých poměrně nákladů docílití především rozšířením Říční ulice při domě č. p. 539-III. tak, aby hranici stavební tvořila pokud možno nynější hranice vysokého zastavení domu toho 539-III. A to rozšířením ulice v místech těch, nejlépe o celý přízemní trakt domu č. p. 539-III. (dílna). Rozšíření to je nutné nejen z důvodů bezpečnostních a komunikačních, tedy z důvodů docílení příznivějšího a měkčího spojení a vyvedení komunikace z Královské třídy a z ulice Všehrdovy přes Čertovku na zahradu Zbrojnice, ale je nutno i z důvodů estetických, za účelem rozšíření pohledu ke kostelu sv. Jana na Prádle a na nově projektovanou budovu gymnasia za ním a dále i na straně Petřínské. Tím ovšem není řečeno, že úprava tato měla by se provésti otrocky dle nynějšího stavu. Naopak má být zdůrazněn zde především požadavek a přání po *umělečtějším* vyřešení této partie za účelem dosažení pokud možno největší prostoty pohledové i komunikačně výhodné a žádoucí.

Je nutným proto, že na parcelle č. p. 539-III., bez šetrného ohledu na nízký kostelík sv. Jana na Prádle a na budovu střední školy nestanoveno značnější *omezení výškové*, a to v rozporu s nynějším, daleko příznivějším stavem, který přes nízké budovy domu č. p. 539-III. nebránil výše uvedeným pohledům. Opatření to je však žádoucí i z důvodů hygienických, aby umožněn byl volný přístup vzduchu od řeky k celé této části Malé Strany, zastavěné poměrně vysokými budovami. Zejména pak sluší trvat na tom, aby také novostavba domu č. p. 539-III. řešena byla s ohledem na protější cenný kostel sv. Jana na Prádle a budovu české střední školy, jež — jsouc dobře přičleněna k zjevu kostela — jako malebný celek plně musí býti respektována. Zachování, byť dočasné, původního niveau u domu č. p. 539-III. (s dvěma ma-

lymi schodišti) znamená tedy vzhledem k výše uvedenému jen další zbytečné súžení ulice a tedy i stížení komunikace bez jakékoli nutné potřeby. Vůbec pak celá partie tato jest řešena, byť neprakticky, přece jen čistě utiliterně, bez jakékoliv snahy o řešení architektonické a regulační. To platí jak o vyřešení schodiště na původní terrain u kostela sv. Jana na Prádle, tak i o schodišti vedeném z podbřeží na nynější břeh (côta 188'50), odtud pak na navrhovanou novou ulici Říční (na côtu 191'50) a dále skráceným ramenem nynějšího schodiště na nynější vysoké nábřeží Ferdinandovo u domů Jechenthalových.

ad 2. *Nábřeží a podbřeží u domů Jechenthalových. Náplavka.* Sama krása místa, malebnost scenerie celého okolí přímo volá po vkusnějším a účelnějším architektonickém vyřešení celé této partie při nároží domů Jechenthalových, odkudž otvírají se čarokrásné výhledy na zahradu Zbrojnice, Čertovku, přilehlou část Malé Strany s grandiosním zjevem král. Hradčan v pozadí, jež poskytují tu jeden z nejkrásnějších pohledů pražských.

Další a sice jednou z hlavních součástí navržených zde úprav jest *náplavka*, jež v rozsahu a formě, jak je navržena — zaujímá i s rampou celé téměř pobřeží — je zjevem v malebné této partii Malé Strany esteticky nežádoucím a potřebou v tomto rozsahu neodůvodněným. Ve skutečnosti však úprava tato prostě změnou daných poměrů, o níž regulační kancelář opomně a se informovati, je valně znemožněna. Neboť nepočítá se tu s úplným přepracováním projektu na kanalisaci Vltavy uvnitř Prahy, který v místa tato situuje návodní kanál pro vlakové plavidlo vedený od výstupku mlýna Odkolkova ku špici ostrova Židovského. Pouhá existence tohoto kanálu znemožní prostě vhodnost a účelnost této náplavky, nehledě k tomu, že značné její plochy bude vhodno užítí k rozšíření tohoto kanálu. Odpadnutím náplavky stávají se však rampy k ní vedoucí naprosto zbytečnými. Z čistě estetického stanoviska znemožnění náplavky v těchto místech lze jen vítati. Měla by tedy důsledně celá tato partie býti přepracována.

ad 3. *Partie od vloku Čertovky k Sovovým mlýnům.* Nově navržena hlavní komunikace, vedená v mírném oblouku přes zahradu Zbrojnice, zařezává se hluboce do krásného tohoto útvaru Malé Strany. A to jedině proto, aby zachována zůstala méně cenná budova č. p. 450-III. a zcela bezcenné budovy č. p. 502-III. a 503-III., což má za důsledek úplně zbytečné zabránění plochy zahradní, aniž by tím bylo dosaženo na druhé straně jakéhokoliv podstatnějšího estetického zisku. Je prostě nepochopitelnou tato úzkostlivá ochrana a zachovávání objektů, kteréž, vyjímaje budovu č. p. 450-III., ani umělecky, ani silhouetově, ani pohledově (502, 503) nemají prážádného významu pro obraz Malé Strany. S trvalým zachováním těchto budov úřad stavební zajisté nepočítá — takže jich zachovávání nezdá se býti ani tak špatně pochopenou snahou konservační, jako spíše výrazem rozpaků a nepromyšleného řešení, jemuž tu za oběť padá značná část zahrady Zbrojnice, která by vedením ulice směrem na nároží domu č. p. 503-III. ve větším rozsahu mohla býti zachována.

Tím vším, co zde uvedeno, plně odůvodněn jest požadavek, aby celá tato partie znovu byla řešena a zachována byla také větší plocha zahradní, což v zájmu krásy města nejvýš je žádoucí.

Také obě schodiště, vedené se silnice k nižšímu niveau zahrady Zbrojnice architektonicky lépe měla by býti vyřešena. Stejně i další úprava této partie. Neboť dříve či později vynutí si ojedinele krásná poloha tohoto místa i celého půvabného jeho okolí architektonicky účinnější řešení, jímž obraz místa jen ještě získá.

ad 4. *Sovovy mlýny.* Přímo osudně navržena jest nová budova, jež má nahraditi v novém tvaru svém — vedeném nyní podélně na tok řeky — dosavadní útvar Odkolkova mlýna, jež výstupkem a hřebenem svým, vedeným dříve kolmo na tok řeky, byl důležitým bodem obrazu malebného pobřeží Malé Strany. Neboť dělil jej pohledově ve dvě stejně krásné části. Třeba pak zvlášť důrazně upozorniti na skutečnost, že právě architektonicky citěně situování tohoto mlýna *kolmo* k řece mělo důležitý svůj význam, neboť obmezovalo pohled na Malou Stranu s Karlova mostu, jako krajní jeho bod. Naopak s mostu Františkova jeví se hřeben tohoto mlýna jako důležitý stupeň k obrazu Hradčan, tvořící vodorovnou kulisu a nejvýš účinné jeho popředí. Odstraněním důležitého tohoto bodu splynuly by obě pohledově v jediný, daleko méně půvabný a méně rázovitě vytvářený, monotónně rozplynulý celek. *Zachování výstupku* v podobě, již nutno ovšem teprve vyšetřiti, je pro dochovaný obraz celé této partie kardinálním požadavkem, od něhož nemožno ustoupiti, nehledě k tomu, že výstupek ten umožňuje i malebnější navržení budovy, jež dříve či později zde vznikne a jejíž jedinečně krásné místo přímo volá po uměleckém, ba přímo monumentálním vyřešení.

ad 5. *Ulice u Sovových mlýnů. Zahrada Odkolkova.* Proti rozšíření ulice této, jež nutno z důvodů komunikačních o 2'80 m., ovšem na úkor bývalé zahrady Odkolkovy, není v zásadě námitek. Ale nová zeď, navržena zde těsně u stromů, jak z řezu vidno, zejména sešíkmením svým do zahrady Odkolkovy, musí porušiti jich kořeny. Doporučuje se proto buď odsunutí zdi o něco dále do ulice aneb jiné účelné opatření, nejlépe překlenutí kořenů pod úroveň ulice tak, aby krásná tato skupina stromová, jež je přední ozdobou jak zahrady, tak i ulice, také ve skutečnosti zůstala zachována. Stejně i na druhé straně v zahradě Nosticově padá rozšíření ulice za oběť řada krásných stromů, stojících poblíže ulice při zdi zahrady. Není nemožným, aby alespoň některé ze stromů těchto, zejména krásný starý platán i po rozšíření zůstaly zachovány.

TRAŤ II.

Od domu č. p. 506-III. až za usedlost Hergetovu č. p. 458-III.

POPIS:

1. *Severní část Kampy.* Hlavní komunikační linie, několikrát již zmíněná, vedena od č. p. 506-III. po dosti prostranném náměstíčku na Kampě, jež proti velké vodě chráněno hradidlovou uzavírkou mezi domy č. p. 506-III. a 508-III., jakož i domem č. p. 514-III. a Karlovým mostem. Všechny nynější ohradní zdi při dvorech a zahradách domů č. p. 508, 509, 510 a 512-III. (domy na Kampě u řeky) nahradí se novými plnými zdmi ohradními, tak založenými, aby tlaku vodnímu bezpečně mohly vzdorovati. Plnou zdi uzavře se také úzká ulička mezi domy č. p. 510 a 511-III. na Kampě. Stejně i otvory sklepní a otvory v domech č. p. 506, 511, 512, 513, 514

a 515-III. zabezpečí se proti velké vodě a na návodní straně sklepů provede se iso-lační zeď betonová do hloubi 2·10 m. pod terrainem, aby i proniknutí vody do sklepů se znemožnilo. Komunikace vede pak dále do ulice Lužické. Zeď pobřežní u ohrady při býv. domě Pinkasově zpevněna podobně jako při zahradě Odkolkově a sice při úplném zachování stromoví. Jinak nevykazuje tato část žádných podstatnějších změn proti nynějšímu stavu.

2. *Ústí Čertovky* uzavřeno vraty, jež posunuty značně k její ústí a umístěny na místě velmi nápadném u č. p. 91, tedy na nejužším místě Čertovky, při čemž domy č. p. 93 až 101-III. proti velké vodě zůstávají nechráněny.

3. *Partie od severního cípu Kamy až za usedlost č. p. 458-III.* navržena odchylkou od všech projektů předešlých rovněž zcela konservativně. Upuštěno definitivně od vedení komunikace přes severní cíp Kamy — dále mostem přes Čertovku a přes usedlost Hergetovu a odtud dále nábrežím směrem k mostu arciv. Františka Ferdinanda. Také celá usedlost Hergetova se všemi budovami v ní se nalézajícími nezměněně zachována.

POSUDEK:

ad 1. *Severní polovice ostrova Kamy.* Právem třeba vytýkati, že nevyřešeno tu dosti patrně vedení komunikace náměstíčkem na Kampě. Neboť není dobře možno, aby ubírala se její středem — alejí vzrostlých akátů — jež místu dodávají nevy- stihlého půvabu, až k samému mostu Karlovu a zde teprve v dosti ostrém úhlu zatáčelo se pod most Karlův. Nicméně i tu jest žádoucím pokud možno neztenčené zachování této stromové skupiny, která jest podstatnou ozdobou a důležitým činitelem v obraze místa, zejména i v pohledu s mostu Karlova.

ad 2. *Ústí Čertovky.* Je nespornou vadou projektu, že vrata, jimiž uzavřen výtok Čertovky, nebyla pošínuta o něco níže ku výtoku Čertovky. A sice až asi ku roz- hraní domu č. p. 97-III. a 98-III. Tím by i další řada domů v ulici Lužické, do ma- lebné Čertovky vedoucí, zůstala před zátopami chráněna. Stejně třeba vytýkati, že neučiněno v projektu ani jiné vhodné opatření, aby domy pod těmito vraty před zátopami byly chráněny.

Již vzhledem k tomu bylo by posunutí vrat mezi domy č. p. 97-III. a 98-III. opatřením v zájmu domů těchto nejen prozřavým, ale i z hygienických důvodů velmi vhodným a žádoucím, nehledě ani k tomu, že z estetických důvodů a sice z ohledu na pohled s lávky nad Čertovkou i s Karlova mostu i s protějšího břehu přesunutí vrat na místo z obou bodů méně viditelné, ale přeci od ústí Čertovky tak vzdálené, že pohledu s druhého břehu nebude rušiti, bylo by velice žádoucí. Zbývalo by pak vhodným opatřením chrániti pouze tři domy před možnými zátopami tímže způsobem asi, jako se děje na Kampě.

Naproti tomu však přemístění vrat až i k samému ústí Čertovky, o němž rovněž bylo uvažováno, bylo by z estetických důvodů prostě nepřijatelným, nehledě ani k značnějším technickým obtížím i možným nepříjemnostem a sporům, jež by z toho vzniknouti mohly a na něž důrazně již předem musí býti upozorněno.

ad 3. *Partie od severního cípu Kamy až za usedlost č. p. 458-III.* Není námitek.

Povšechná úvaha o této části.

Traf střední, počínající usedlostí č. p. 506-III., sahající až za usedlost Hergetovu č. p. 548-III., vyhovuje zásadám stanoveným zemským výborem a vyhověno tu úplně námitkám, jež proti předchozím úpravám podal k zemskému výboru jak c. k. zemský konservátorský úřad pro král. České, tak i protestům, jež v důležité otázce této několikrát podal klub »Za Starou Prahu«.

Znamenat řešení zde navržené nesporně značný pokrok k lepšímu a je milou skutečností, že navržené zde úpravy vykazují nejméně viditelných změn, i při zcela účelném zabezpečení této partie města před zátopami způsobem, jenž v úřední vy- hláše zcela podrobně a vystižně jest uveden. Skutečnost tuto lze s radostí tím větší konstatovati vzhledem k tomu, že regulační kancelář ochotně, ale také zcela správně recipovala pro řešení této partie mnohé z myšlenek a návrhů uplatněných v řadě podání klubu »Za Starou Prahu«, což nemá býti nikterak výtkou, nýbrž právě na- opak činem, jenž zasluhuje plného uznání, neboť poslouženo tím jen dobré věci. Stejně třeba vítati, že upuštěno definitivně od projektu vedení hlavní komunikace přes usedlost Hergetovu, čímž zachován celý tento malebný útvar, obloukovitě do řeky vyčnělý. Zachována i budova pobřežní, malou vízkou zdobená, jež nejvíce při- spívá k oživení pohledu s pobřeží Kamy, tak i s mostu Karlova a protilehlého břehu, tvoříc vysoce efektní popředí panoramatu této části Malé Strany.

TRATĚ III.

Od usedlosti Hergetovy až k Občanské plovárně.

POPIS:

1. *Od usedlosti Hergetovy až k mostu Františka Ferdinanda,* má míti dle pro- jektu obvyklou podobu pražských nábreží s podbřežím. Z ulice Lužické vedena sem rampa stoupající z cōty 189·20 na nároží této ulice na cōtu 190·70, kdež pak v pra- věm uhlu (u usedlosti Hergetovy) se obrací a stoupá u mostu arciknížete Františka Ferdinanda na cōtu 192·70 a pokračuje odtud dále u Strakova nábreží, klesajíc zde na cōtu 191·00 u vojenské plovárny.

Část podbřeží pod tímto nábrežím upravena jako *náplavka*, která zaplňuje celou nynější zátočinu řeky mezi usedlostí Hergetovou a Schwarzenberskou ohradou (č. p. 111-III.). K náplavce této přilehá vlastní podbřeží, které stoupá z cōty 185·40 na náplavce u Hergetů na 186·40 u Schwarzenberské ohrady a odtud na cōtu 186·70 u mostu arciknížete Františka Ferdinanda, kdež probíhá pod mostem a vy- ústuje malou rampou proti ulici u Železné lávky při cōtě 190·80 v místech bývalého její pilíře resp. u domku c. a k. vojenské plovárny, kdež dosahuje cōty 191·00, tak že teprve odtud bude možno velikou oklíkou na náplavku sjížděti. Zeď nábrežní mezi usedlostí Hergetovou a mostem arciknížete Františka Ferdinanda má býti vy- zděna; ostatek má tvořiti zelený svah trávníkový.

2. *Pobřeží mezi bývalou Řetězovou lávkou a Občanskou plovárnou* jest vlastně pouhou adaptací stávajícího svahu (tarassu) pobřežního.

Zvýšení dosavadní úrovně a sice až do výše nynějšího chodníku u zahrady Strakovy akademie má být docíleno opěrnou zídou, navrženou při koruně tohoto tarasu pobřežního, při čemž dosavadní stromoví zde má být zachováno.

POSUDEK:

Jak z výše uvedeného popisu vidno, má prvá část této trati nad novým mostem arciknížete Františka Ferdinanda obdržeti obvyklou podobu pražských nábřeží s podbřežím, jehož část u Hergetů a Schwarzenberské ohrady má opět býti upravena k účelům náplavky. Jisté členitosti navrženého útvaru mělo pak býti docíleno rampou vedoucí k náplavce velkou oklikou.

Pro zcela objektivní posouzení navržené takto regulace je záhodno, ba nutno nejen míti na zřeteli, nýbrž i kriticky přihlížeti k vůdčím zásadám, které zemský výbor a to ještě po předchozí dohodě s obcí pražskou pro příští upravení *veškerých komunikací nábřežních vůbec* a pro důležitou tuto část pobřeží malostranského zvláště stanovil. Pro jich důležitost třeba zde znovu je uvést:

1. Nábřežní komunikace a zabezpečení Malé Strany proti velké vodě provedou se nikoliv *stavbou spojenou* nýbrž způsobem *přimykajícím se spíše nynějšímu stavu* (zásada všeobecná).

2. Nábřeží mezi usedlostí Hergetovou a novým mostem arcivévodě Františka Ferdinanda upraví se tak, *aby se docílilo větší členitosti pohledu* (ustanovení zvláštní jen pro tuto část pobřeží).

Oběma těmito direktivami dána *velmi určitá*, při tom jasně a zřetelně vyslovená směrnice pro žádoucí úpravu celé pobřežní části Malé Strany, zvláště pak této části, pro níž stanovena, zajisté velmi prozíravě, vůdčí zásada speciální a to úřadem k tomu zajisté povoláním.

Bude tedy při nejmenším zajímavým zjištění především, do jaké míry regulační projekt dbal těchto zásad, zejména pak zdaž a do jaké míry toto upravení stalo se skutečně *»způsobem přimykajícím se spíše nynějšímu stavu«*, s nímž ovšem třeba, byť co nejstručněji, čtenáře seznámiti.

* * *

Dosavadní útvar členitého tohoto pobřeží zvlášť jest nápadný hluboce vykrojenou, při tom rozlehlou, ale nehlubokou zátočinou mezi usedlostí Hergetovou a ohradou Schwarzenberskou, v pohledu s Karlova mostu téměř skrytou, ale také dobře chráněnou za mocně vyčnílým obloukem, kterým pobřeží malostranské v místech usedlosti Hergetovy do řeky vybíhá. Zátočina tato od nepaměti sloužila ledování a pískování, jež velmi tu usnadněno téměř kolmým, poněmáhu jen k řece se svažujícím, pohodlným příjezdem od ulice Lužické a Cihelné. K zátočině té dobře připojovaly se blízké ohrady s hojným stromovím, tvořice příznivě vytvářené popředí skupině pro tuto část pobřeží přímo typických, táhlých, nevysokých, až na jedinou výjimku jednopatrových domů. Za nimi nijak a ničím nerušeny, otevíraly se volné průhledy na vzdálenější již a také vyšší budovy malostranské, malebné střechy paláců a domů pod hradem, v rámci svěžích, amfiteatrálně vzhůru ku královskému hradu zvedajících

cích se zahrad, jež převyšeny majestátním, vše ovládajícím zjevem královského hradu. Takový je prostý, při tom však nejvyš malebný, věky vytvářený stav nynější.

Zbývá tedy posouditi, zdaž a do jaké míry zamýšlená zde úprava navržena *»způsobem přimykajícím se nynějšímu stavu«*. A tu bohužel nelze zatajiti:

že již pouhým disponováním nábřežního tělesa, ke všemu tvaru *tvrdě a bezohledně* k danému okolí napřiměného — tedy útvaru a zjevu v obrazu Malé Strany úplně cizorodého — byl by nejen porušen, ale úplně rozvrácen typický ráz místa, daný jeho bohatou členitostí, ale také táhlými rozložitými liniemi zde *nezbytně nízkých* budov, jež stereotypním útvarem pražských staveb nábřežních — a to i budovy nově sem navržené — nutně byly by zakryty. Ovšem třeba vzíti v úvahu i okolnost, zdaž snad disponování nábřežního tělesa, obvyklého pražského typu, není z jiných vážných důvodů, nanejmenším komunikačních, opatřením ne-li nutným, tož alespoň jinak výhodným a účelným. Sluší tedy uvažovati, zdaž jest *prostě praktickým* vedení komunikace náhle ostře z ulice Lužické v pravém úhlu odbočující, po nábřeží silně stoupajícím k novému mostu a dále kol Strakovy akademie vedené. A to tak, že odbočka tato nutně musí opět *vrátiti* se do hlavního komunikačního směru, vedeného nyní místo po dříve navržených nábřežích, přes Kampu, ulicí Lužickou k silnici Letenské. Je tedy nepochybně, že docíleno tu poměrně velikými náklady velmi značné *zajíždky*, které v praxi již pro značné stoupání, než zídka kdy povozy bude užíváno. Vedení odbočky této mělo by naopak jen tehdy praktický význam, kdyby bývalo jim docíleno alespoň jistého zkrácení cesty, a to alespoň na pobřeží řeky. Neboť hlavní komunikace tohoto nového mostu bude i na dále směřovati k Chotkově silnici a nikoliv k Malé Straně.

Další částí úpravy té jest *náplavka*, k níž jak výše řečeno přichod dnes jest pohodlný a krátký kolmým směrem od ulice Lužické k řece. V nynějším projektu navrhuje se však naopak dlouhý a klikatý přístup podél břehu, pomocí táhlého podbřeží stále stoupajícího k oblouku pod mostem a dále rampou, vedenou k vyústění býv. lávky. Odtud teprve buď k ulici u Železných lávek, aneb zpět po vysokém nábřeží či rampou u mostu bude možno jeti dále k Malé Straně, tedy velikou *zajíždkou* a oklikou. Také toto řešení, které je důsledkem vysokého, zbytečného nábřeží, je přímo osudné, neboť další měrou jest s to, aby rozrušilo krásný pohled s protějšího břehu od Rudolfiny. Především dalším zarovnáním členitého pobřeží a měrou daleko ještě větší prudce k mostu stoupající, přímočarou rampou. Je tedy řešení náplavky přímo křiklavě nepraktické. Ztěžuje mírou nebývalou snadný a pohodlný přístup k řece, pohodlné ledování a pískování a znamená novou velikou a naprosto zbytečnou *zajíždku* pro vozovou komunikaci. Tím i značné svízele pro všechny živnosti na náplavku tu odkázané. Uvážíme-li, že velmi problematický prospěch praktický, plynoucí z navrženého zde nábřeží a podbřeží má býti vykupován statisícovými náklady, značným ztížením přístupu k řece a ke všemu ještě velikými estetickými škodami, pak vidíme, že řešení to přinese městu pouze nepatrný skutečný zisk, ale veliké *passivum* zbytečných nákladů a jiných velikých nevýhod. Skutečností tyto bude lze velmi těžko vyvracet.

V důsledku všeho toho bude velmi těžkým úkolem usuzovati, proč vlastně tedy bylo sem disponováno toto nábřeží, tedy útvar, od něhož pro celou Malou Stranu

zásadně bylo upuštěno? A to tím více, že stalo se tak přímo v odporu k vůdčím zásadám, zemským výborem stanoveným, předem obapolně smluveným, jež tedy obec pražská v každém případě byla povinna respektovati? Záhadu tuto možno vysvětliti dvojím způsobem. Především čistě úřední setrvačností na projektech dávno již odbytých, neboť nábřeží zde opět navržené právě svojí *fragmentální existencí* není nic jiného, než pouhým přežitkem předchozí schematické úpravy celého pobřeží, pomocí vysokých těles nábřežních, jimiž by obraz Malé Strany stejně jako zde býval navždy rozvrácen. Anebo, což také není vyloučeno, mnoho tu vykonaly trapné rozpaky a myšlenková nemohoucnost každého jiného způsobu řešení.

A tak vše, co zde uvedeno, plně opravňuje k požadavku, aby *celá tato partie od základu byla převracována* již z ohledu na velmi pozoruhodný velkorysý projekt arch. Rozštlapila, který právě v těchto místech, ale v organickém spojení s budovou akademie hrab. Straky, projektuje řadu poměrně nevysokých budov úředních, organicky přechleněných k hlavní budově místodržitelské neb zemské, jež má disponována býti na místě řady činžáků v ulici u »Železné lávky«, jimiž trvale zhyzděn byl pohled na celou tuto část Malé Strany. Pro další pak možné a později také nutné rozšíření této skupiny budov úředních — monumentálně myšlené — vyhrazuje si projekt ten i plochy pobřežní u bývalé ohrady Schwarzenberské.

Přirozeně pak i část pobřeží mezi mostem Františka Ferdinanda až k Občanské plovárně, jehož značné zvýšení jest pouze přirozeným důsledkem navrženého nábřeží, souvisle bude musit býti přepracována.

ZÁVĚREČNÁ ÚVAHA O CELÉM PROJEKTU.

Jak ze souhrnu všech zde uvedených námitek a výtek vidno, docíleno *úplně uspokojivého výsledku* pouze při řešení *střední trati* od domu čp. 506-III. až k usedlosti Hergetově. Její upravení, pokud možno brzké a rychlé s malými jen změnami možno opravdu co nejvřeleji doporučiti a také uvítati.

Naproti tomu třeba dále se domáhati pronikavého, zejména architektonicky dokonalejšího přepracování projektu pro celou část *prvé trati* (od nábřeží Ferdinandova až k usedlosti č. p. 506-III. a přímo zásadního znovu navržení *celé trati třetí, právě posouzené*.

A to nejen v zájmu krásy a dochovaného obrazu města, malebností známých, všem nám tak drahých pohledů, ale jak dovedeno i z důvodů čistě praktických, ano i úsporných.

Nebude zajisté obtížno věnovati jim náležitý zřetel již proto, že všechny výtky zde uvedené daleky a vzdáleny jsou každé tendence osobní a byť někdy i ostré, přece byly diktovány jediné *nejupřímnějším zájmem a účinnou snahou prospěti zájmům města nade vše nám všem drahého*.

Ku článku „Dům Andělské koleje“.

(Zpráv svazek V.) Doplnky a opravy podává Dr. K. Chytil.

Ku otázce znaku se křídlem na svorníku koleje a na kapli radnice staroměstské (str. 88 a 89) poskytl mně p. prof. Augustin Sedláček v Písku zajímavé zprávy a pokyny, z nichž některé sděluji za účelem dalšího pátrání. Křídlo s pazourem, jakéž měli Soutičtí, vyskytuje se na pečeti Mikuláše Benešovského v archivu kláštera Teplského na listině ze 23. dubna 1335. Opis kol erbu zní:

S. nicolai d. bensau.

Nohu ptačí (bez křídla) má Hana z Benešova na pečeti listiny v Třeboní z 1. mart. 1360; na téže listině jest též »Nicolaus de Benschau«, ale s jiným erbem, v němž vidíme vodorovné břevno na štítě kolmo rozpúleném; na břevně jsou dva půlměsíčky. »Mikuláš a Hana nejmoují se tu bratřími, nýbrž jen měšťany Většího města pražského a kvitují pány z Rožmberka z peněz za sukna a j.« Ještě jinde Benešovští, z nichž pocházel Jan biskup litomyšlský, mají břevno na děleném štítu. Prof. Sedláček k tomu dokládá: »Podle toho byli asi v Praze *dvě rodiny* Benešovských a bylo by záhodno vykonati revisi Tomkova vývodu v Dějepisu Prahy (II. 457—460).«

Křídlo s pazourem měli kromě Soutických, dle sdělení prof. Sedláčka, Podolci z Podole a má po nich podnes městečko Zbraslavice. K tomu podotýkám, že křídlo ve znaku Zbraslavic jest postaveno na pazour kolmo, nikoliv vodorovně, jako na znacích v koleji a na radnici.

Co se obou znaků pražského rodu Beneschauerů, kteří patrně pocházeli z Benešova (de Benešov), týče, soudí prof. Sedláček, že nemohli oba různé erby patřiti jedné a téže rodině; moji domněnku, že Benešovští mohli míti vztah k rodu ze Soutic, jež leží s Benešovem v jednom kraji, nepovažuje prof. Sedláček za nepodobnou pravdě.

Hana či Hanza Beneschauer patřil k nejzámožnějším měšťanům pražským, měl několik statků na venkově mimo Prahu a vykonával na nich podací právo. Od r. 1364 byl rychtářem staroměstským, pak spojeného Starého i Nového města (do r. 1371). Syn jeho, Hana mladší, byl konšelem Starého Města (1379—1381), v době, kdy stavěno o kapli radniční.¹⁾

Tři bratřenci Hánovi (dle rodokmenu Tomkova) Mikuláš, Seiboth a Václav udělovali (1360) plat knězi při oltáři panny Marie v kostele sv. Mikuláše; při tomže oltáři měli r. 1384 podací právo Jakub a Mikuláš, synové (dle Tomka) Mikuláše, bratra Hánova. Seiboth svrchu zmíněný zřídil poslední svou vůlí (1361) jiné nadání k témuž oltáři a založil oltář Všem Svatých v kostele Týnském. Seiboth také zasedal

¹⁾ Tomek (II. 457) se domnívá, že Hána byl v členstvu bratrstva »obruče«, jež r. 1382 založilo kapli Božího Těla na rynku novoměstském. Na listině (Monum. univ. Prag. T. II. 265) přichází »Jesco Busschower«, o němž Tomek praví »tuším chybně a zkráceně místo Beneschower«. Při pásce s tímto jménem přivěšena na listině v archivu universitním pečeť s opisem: »S. Johannes de Bussowicz«; uprostřed jest helm s pěti péry. Tento člen »obruče« nepocházel tedy z rodu Benešovských, nýbrž z Bušovic.

1353 a 1361 mezi konšely Starého Města a byl také držitelem r. 1361 domu za sv. Mikulášem v Zlaté ulici (č. 30). Jiný z příbuzenstva, Prokop (1364—1382), měl v držení od r. 1364 mimo jiné dvůr řečený Stenhof (Steinhof?), o němž dí Tomek (str. 457) »polohy nám neznámé«.

Máme tedy u Benešovských jisté vztahy ku kostelu sv. Mikuláše a jeho okolí.

Erb s břevnem na děleném poli má Jan zvaný Železný, biskup litomyšlský, na své biskupské pečeti z r. 1413 (Nejedlý, Dějiny města Litomyšle, Tab.), a erb ten nachází se při jeho osobě v Richentálově kronice koncilu kostnického. V tištěném vydání z r. 1483 jest kombinován se znakem biskupství litomyšlského (kříž zlatý v černém poli). Znak označen jménem Dns Johannes episcopus lüdinschionensis in Moravia (!). V kolorovaném exempláři univerzitní knihovny (XLE 24) jest břevno modré v bílém a černém poli; leč tyto pigmenty nemusejí býti správné. Rovněž v Richentálovi vyobrazen znak Jana arcibiskupa Ostřihomského (Herr Johannes erzbischoff strigenensis nennt man von Granen in Ungern) — křídlo s pazourem.

Úloha, jakou hrál biskup Jan Železný na koncilu kostnickém a ve válkách husitských, jest s dostatek známá. Narodil se v Praze; dle mínění Sedláčkova pocházel, jak uvedeno, z rodu Beneschauerů; r. 1392 stal se biskupem litomyšlským, r. 1416 jmenován administrátorem arcibiskupství Olomouckého a za válek husitských působí hlavně na Moravě (tím by vysvětlil se omyl u Richentála) a zdržuje se při dvoře Sigmundově. Zemřel 9. října r. 1430 v Ostřihomě.

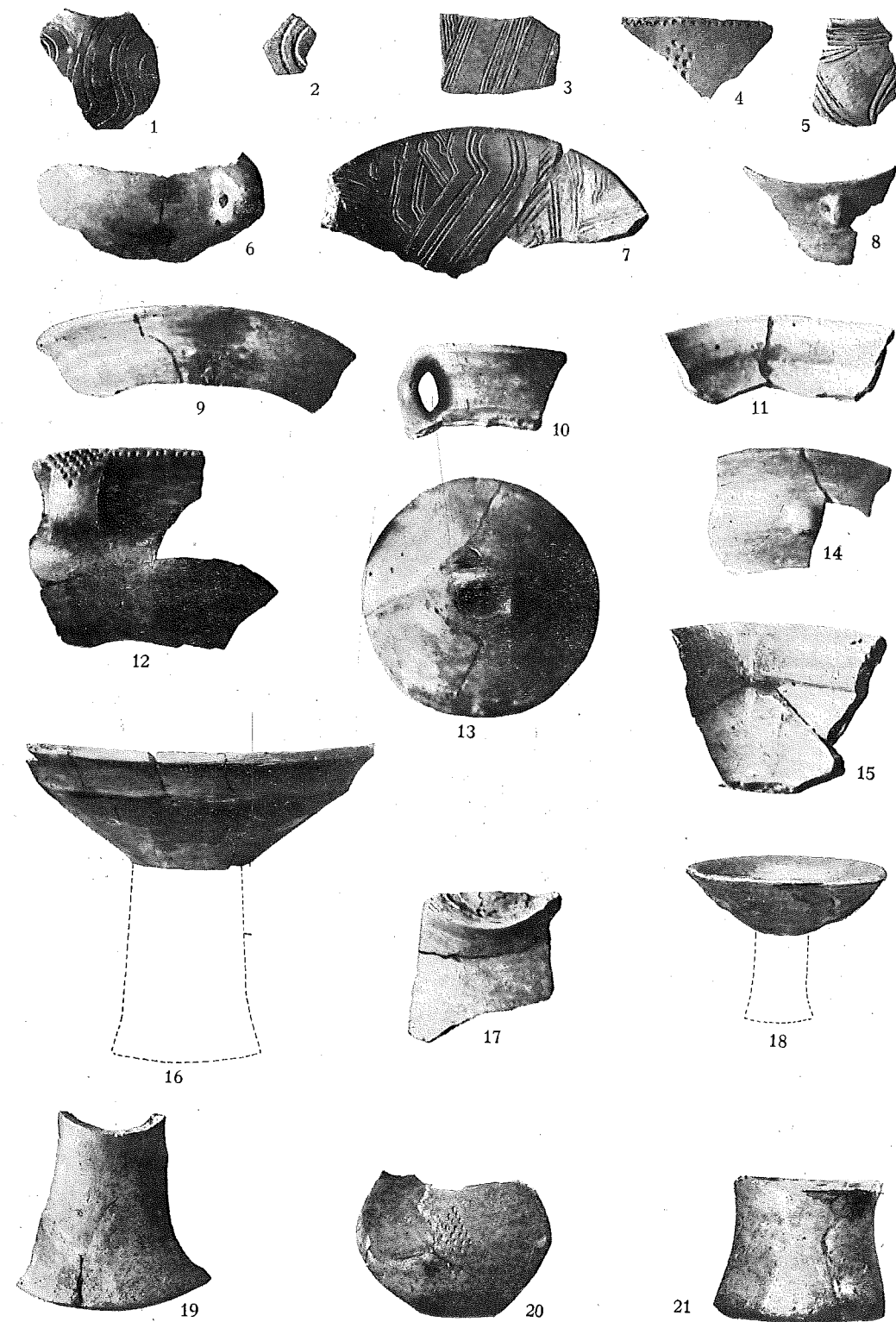
Mám za to, že znak Benešovských, jak ho užíval pak biskup Jan, nachází se na kapli radnice staroměstské vedle znaku s křídlem. (Zprávy V. str. 89, obr. 29.) Omylem dle barev, břevno zlaté v černém poli, měl jsem jej za znak kapituly pražské. Při bližším ohlednutí lze shledati, že štít není jednoduchý, nýbrž dělený kolmo, což patrno jest i z reprodukce. Dělení vyznačeno tím, že jedna strana (levá her.) jest vyšší než druhá. Pakliže křídlo patří Benešovským, měli bychom zde vedle sebe znaky obou rodů a zvláštní náhodou jsou to zároveň erby dvou osobností později v koncilu kostnickém vystupujících — Jana arcibiskupa Ostřihomského, vězňatele mistra Jeronýma, a Jana Železného, úhlavního nepřítele Husitů. Rodina Beneschauerů patřila k německým rodům pražským. Bližší studium znaků a rodokmenů, jež budiž přenecháno mladším heraldikům a genealogům, přispělo by k osvětlení záhady o jednom z nejstarších rodů pražského měšťanstva, jenž, jak se podobá, pozdějšími svými odnožemi zasahuje do světových dějin.

Pokud se týče osobností významných ve funkci proboštské v koleji Všech Svatých, budiž toliko zmínka o Jiřím Píseckém (str. 104) doplněna tím, že v *Pramenech Dějin českých*, Díl VI., str. 346–362, uveřejněny jsou listy a kronika jeho a že vydavatel díla *prof. Dr. V. Šimák* v Úvodu (str. XXXIII) o jeho osobě pojednává. O nastoupení svého předchůdce praví Písecký (str. 359): »Magister Thomas Wlassinensis post obitum magistrí Wenceslai Wachkonis ad collégium Omnium Sanctorum ante Elisabeth invitus et cum conviciis e magno collegio discessit« (tedy před 19. listop. 1523.)²⁾

²⁾ Z chyb tiskových buďtež opraveny: na str. 119, 3. řádka shora, stůž Dusterwald místo Austerwald, na str. 123 v poznámce 80 stůž Plau místo Plaň, tamže v téže poznámce Pausch či Pauh místo čti.

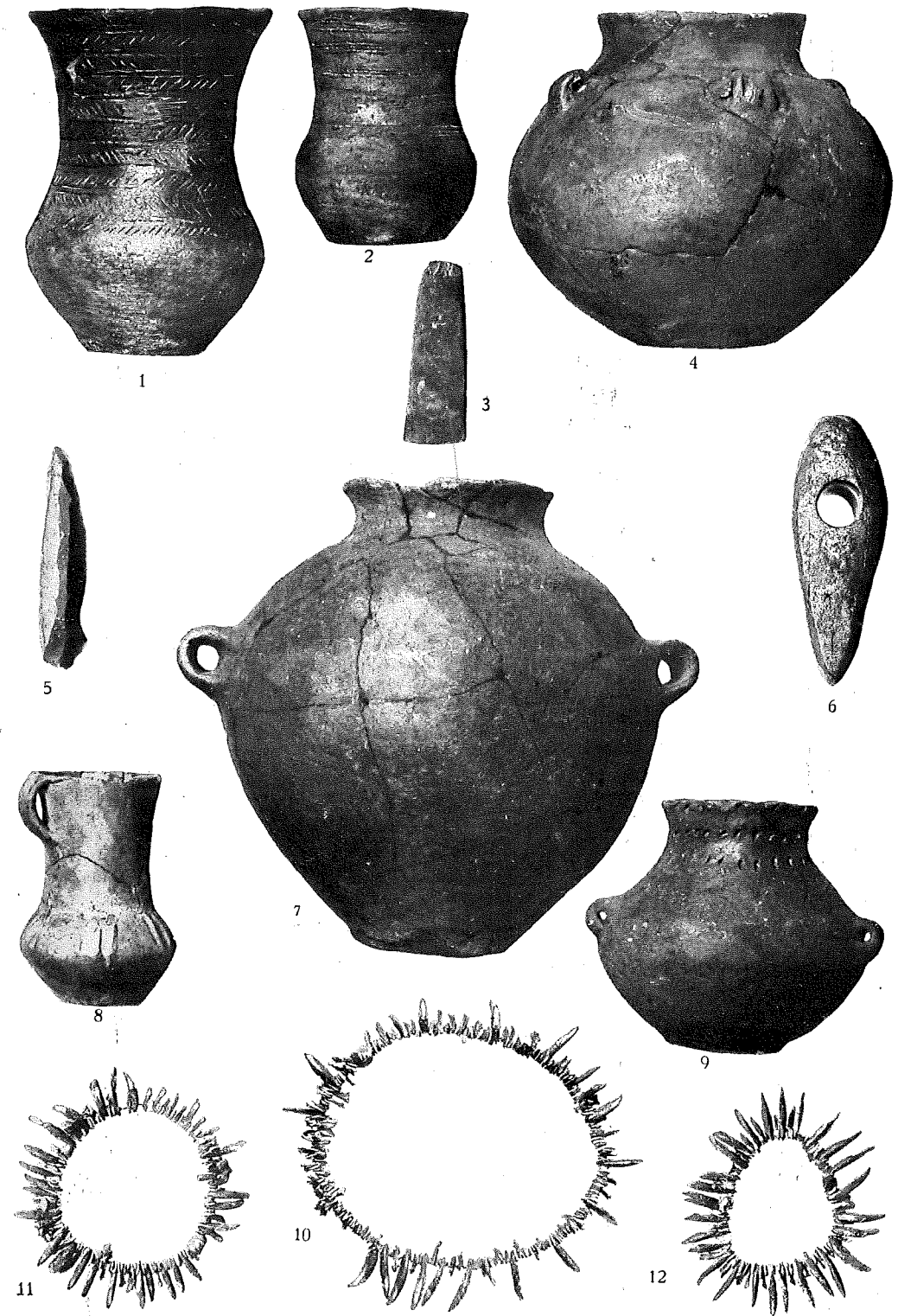

TAB. I.

Kulturní jáma ve Sřešovicích.—Céramique de „Sud-est“ trouvée dans un fond de cabane à Prague-Sřešovice. (1/4)

TAB. II.

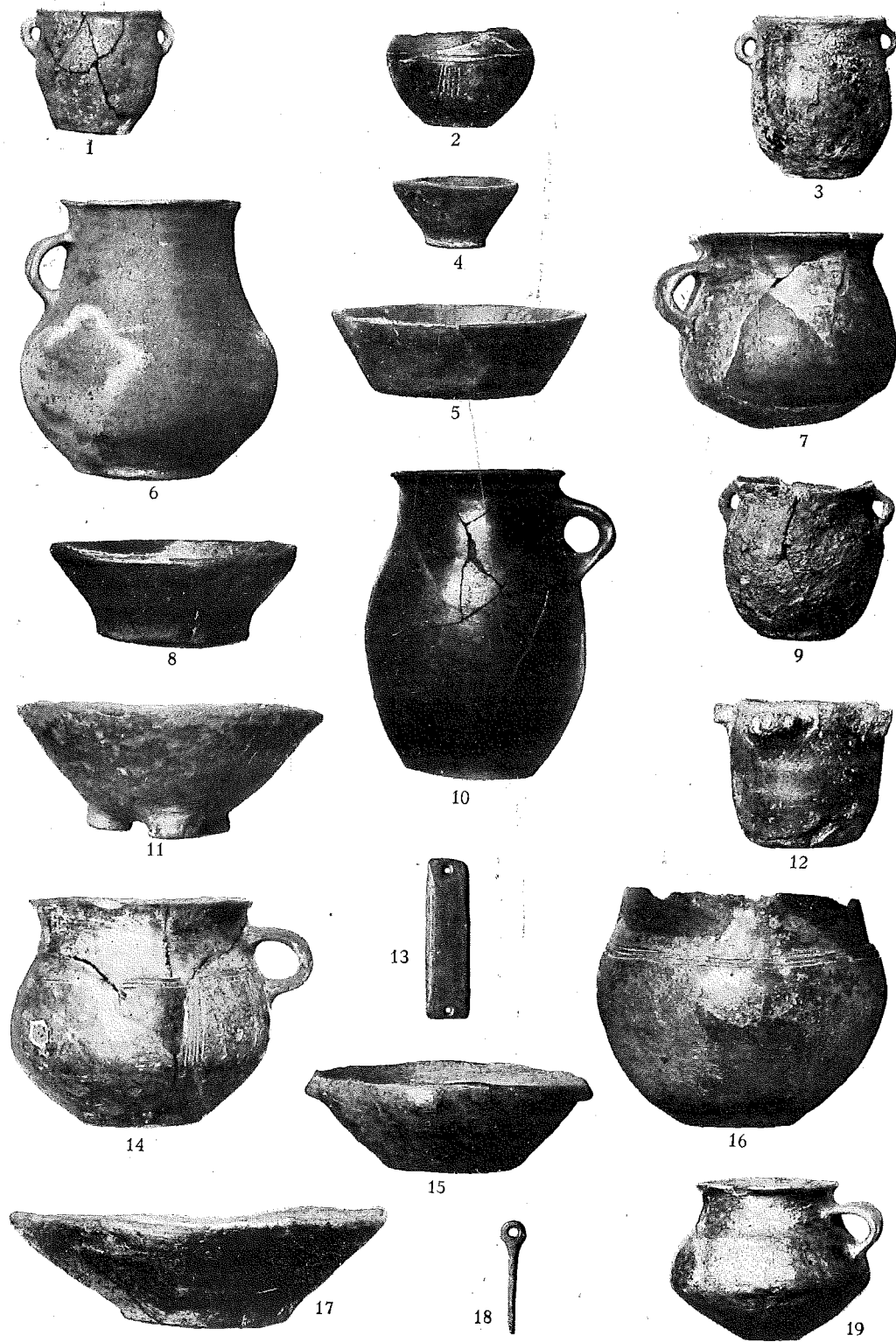
Hroby se šňůrovou keramikou z Velké Prahy.—
Céramique cordée des tombeaux à Prague. (1/4)

TAB. III.

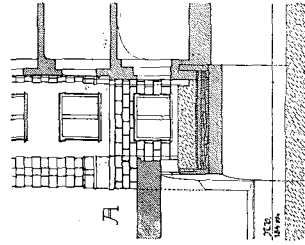
Hroby se skrčenými kostrami: A, Bubeneč (1/3); B, Střešovice (1/3); C, Bubeneč (1/4)
 Tombeaux à squelettes accroupis à Prague.

TAB. IV.

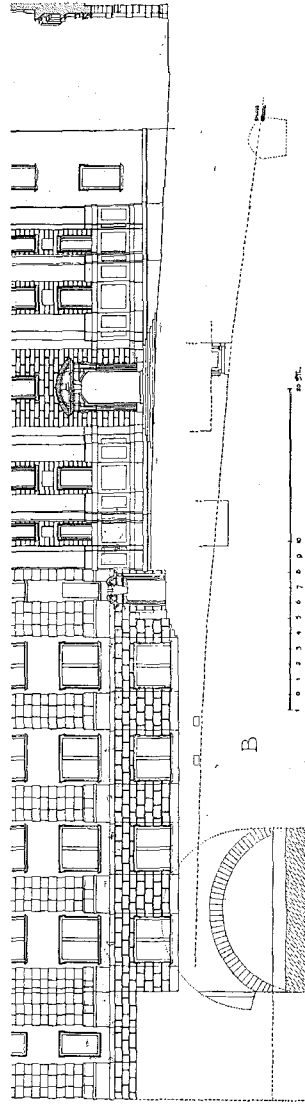

Nádoby z předúnětických hrobů v Bubenči.—Céramique des tombeaux de la période antérieure à cette d'Únětice, trouvée à Prague - Bubeneč. (1/3)

JUDITIN MOST

TAB. VI.

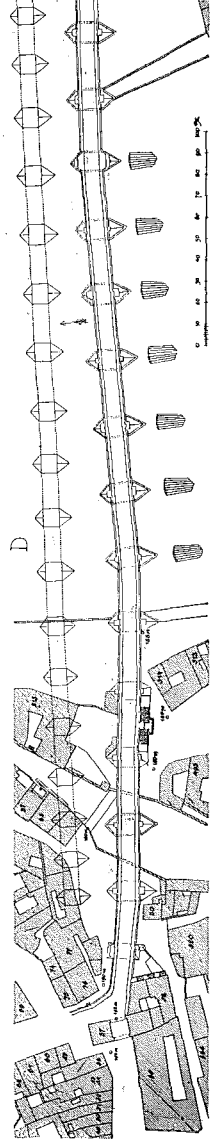
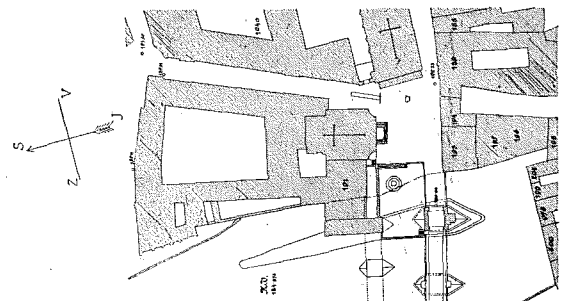
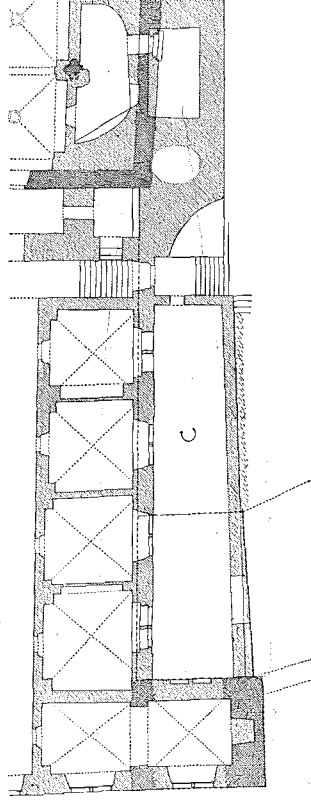

A REZ ZBYLÝM OBLOUKEM MOSTU.

B POHLED NA ZBYLÝ OBLOUK MOSTU. REZ OBEVENOU DLAŽBOU MOSTU A ULICE K MOSTU VEDOUcí S PORTÁLEM PŮVODNÍHO KOSTELA.

C PŮDORYS POHLEDU B S OBJEVNYMI ZBYTKY MOSTEG KĚ VĚŽI.

D SITUACE MOSTU JUDITINA A KARLOVA S KONVENTEM A KOSTELEM SV. RÁDU KRÍŽOVNÍKŮ S ČERVENOU HVĚZDOU.

ČERVENÝ I P 803 SUPRŠNOU KONEC

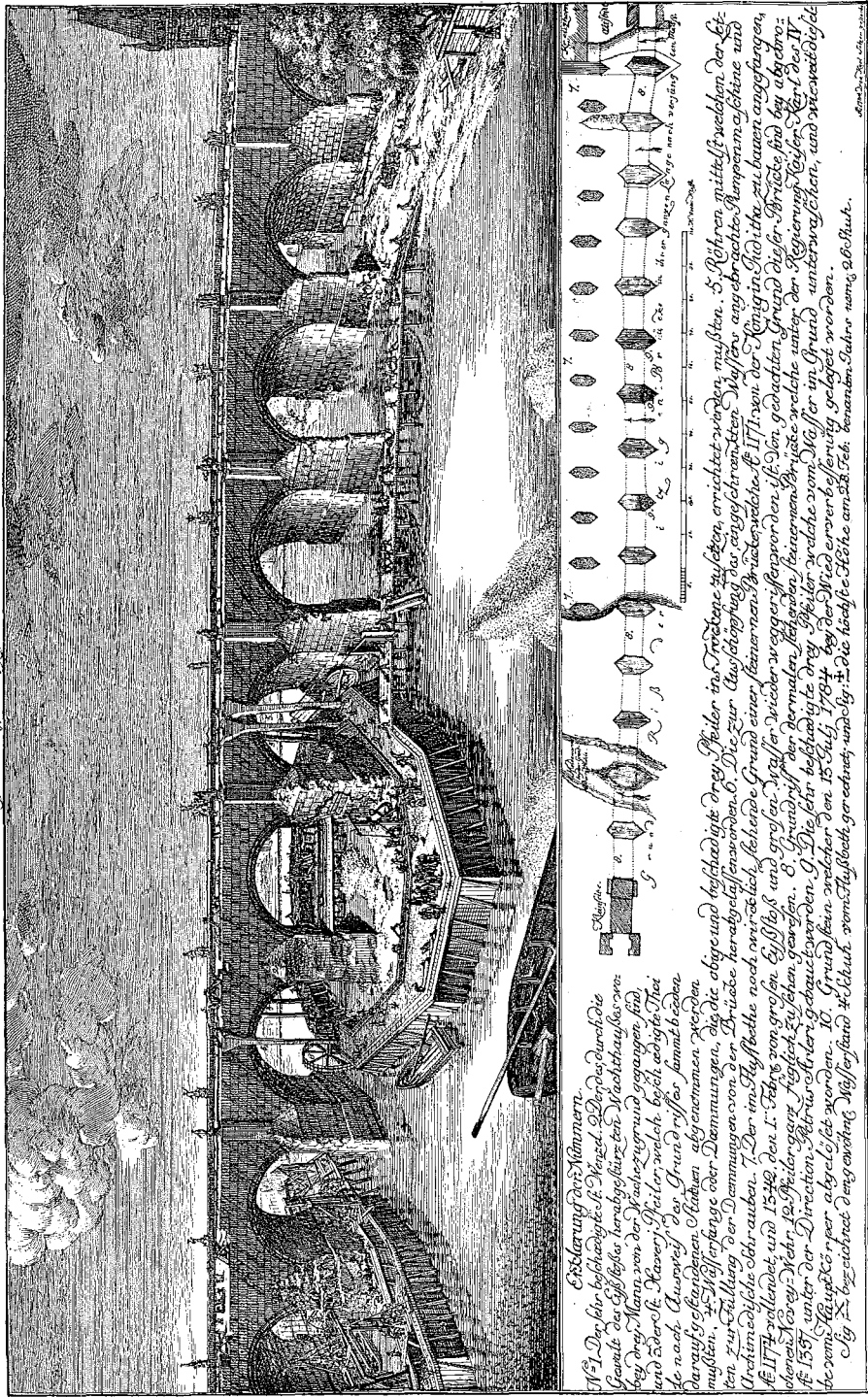
Jan Hoffmann
Prof. Dr. Ing. Jan Hoffmann

Zbytky Juditina mostu a jeho situace. (Měreno r. 1903.)
 Restes du pont Judith et sa situation. (Mesures prises en 1903.)

HÉLÉNARESCA

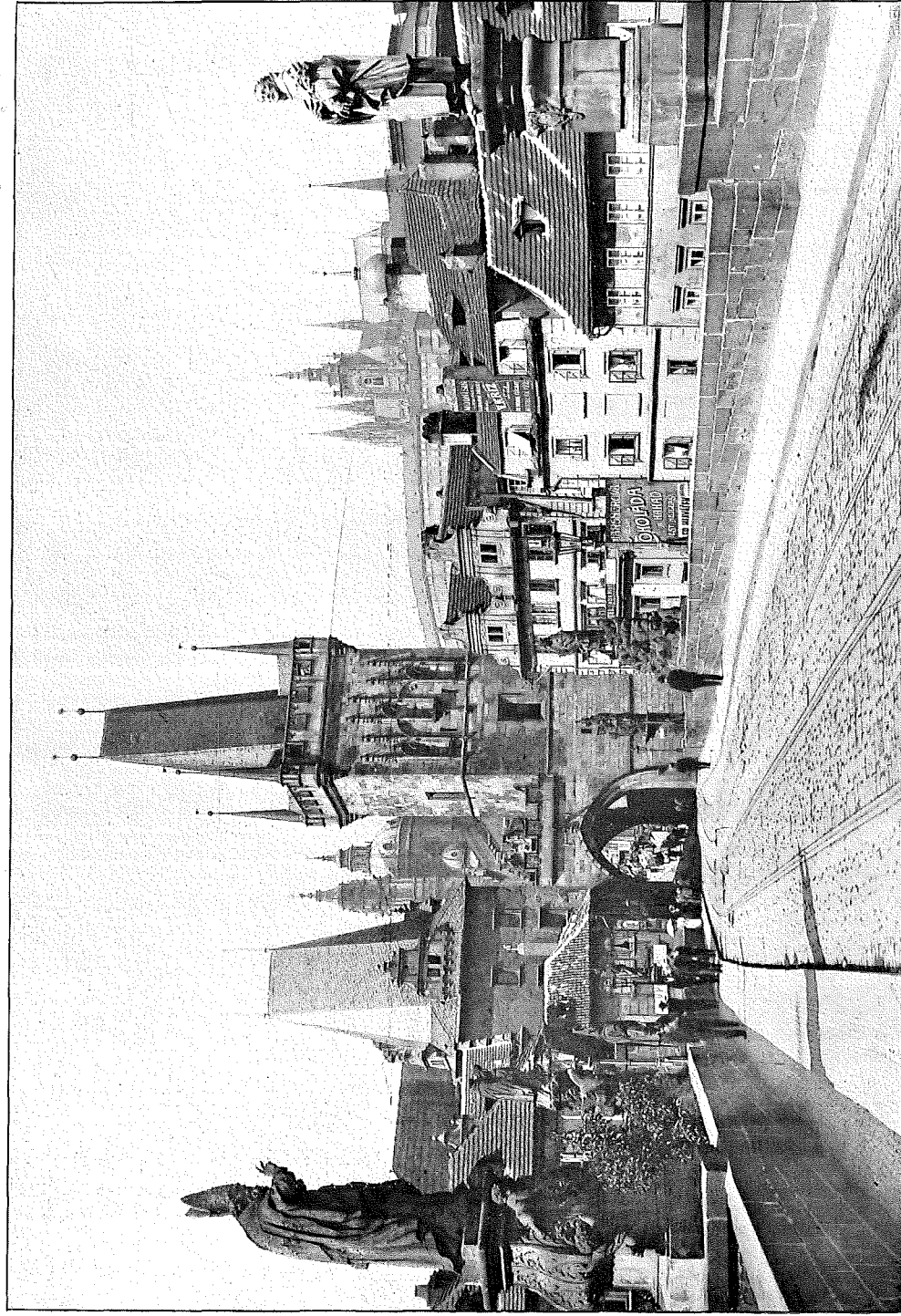
Repräsentative Darstellung desjenigen Theils der Brücke, welcher den 28. Februar d. J. 1784 von dem großen Eyßthum sehr hoch angebrochen worden ist, und auf allerhöchste Anordnung unter der glorreichen Regierung Sr. Kaiserl. Königl. Majestät Cas. I. d. II. wieder herabgebaut worden ist.

TAB. VII.

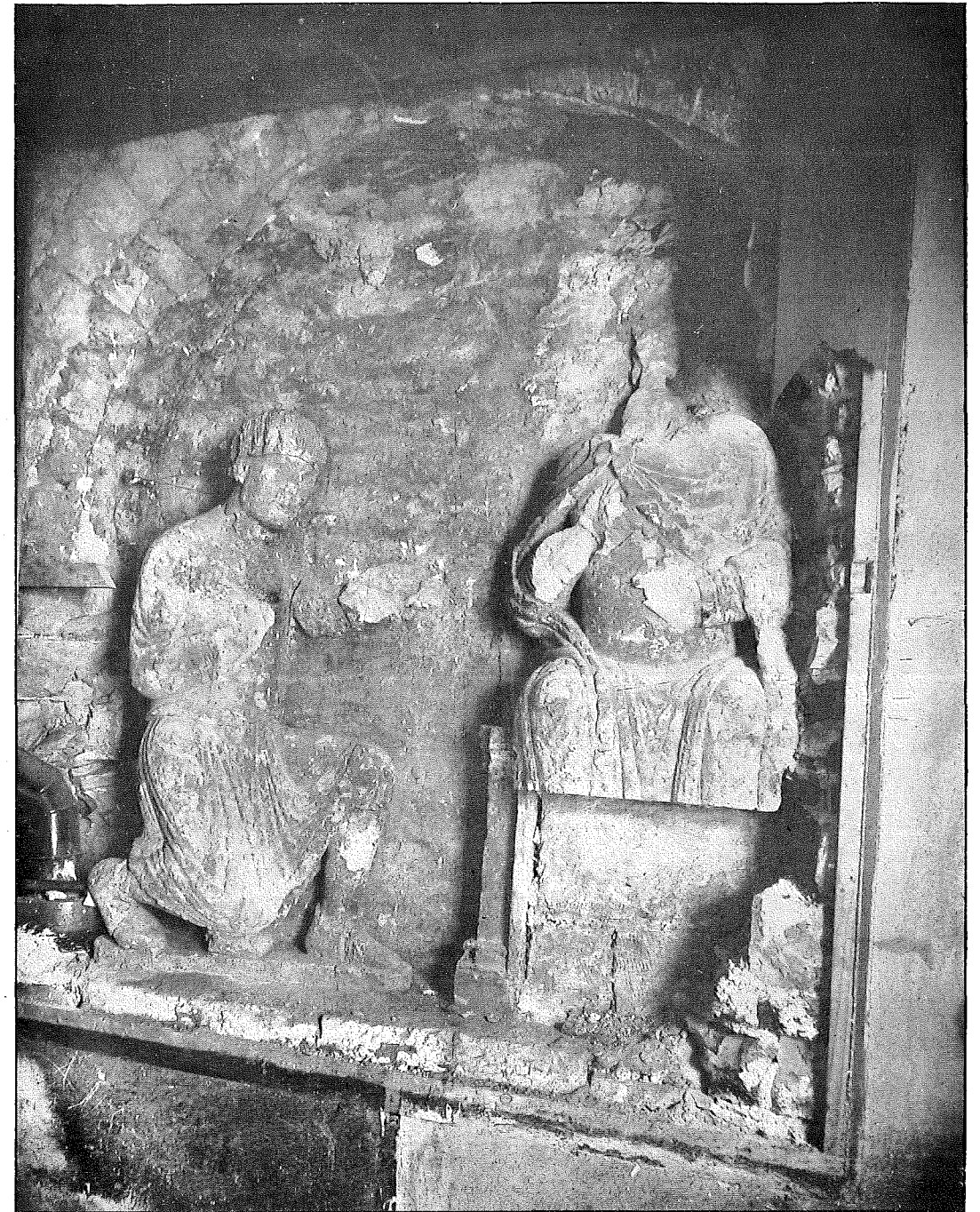

Oprava Karlova mostu r. 1784 (Rytina K. Salzera) se situaci zbytků Juditina mostu.
 Restauration du pont Charles en 1784 (Gravure due à K. Salzera) avec situation des restes du pont Judith.

TAB. VIII.

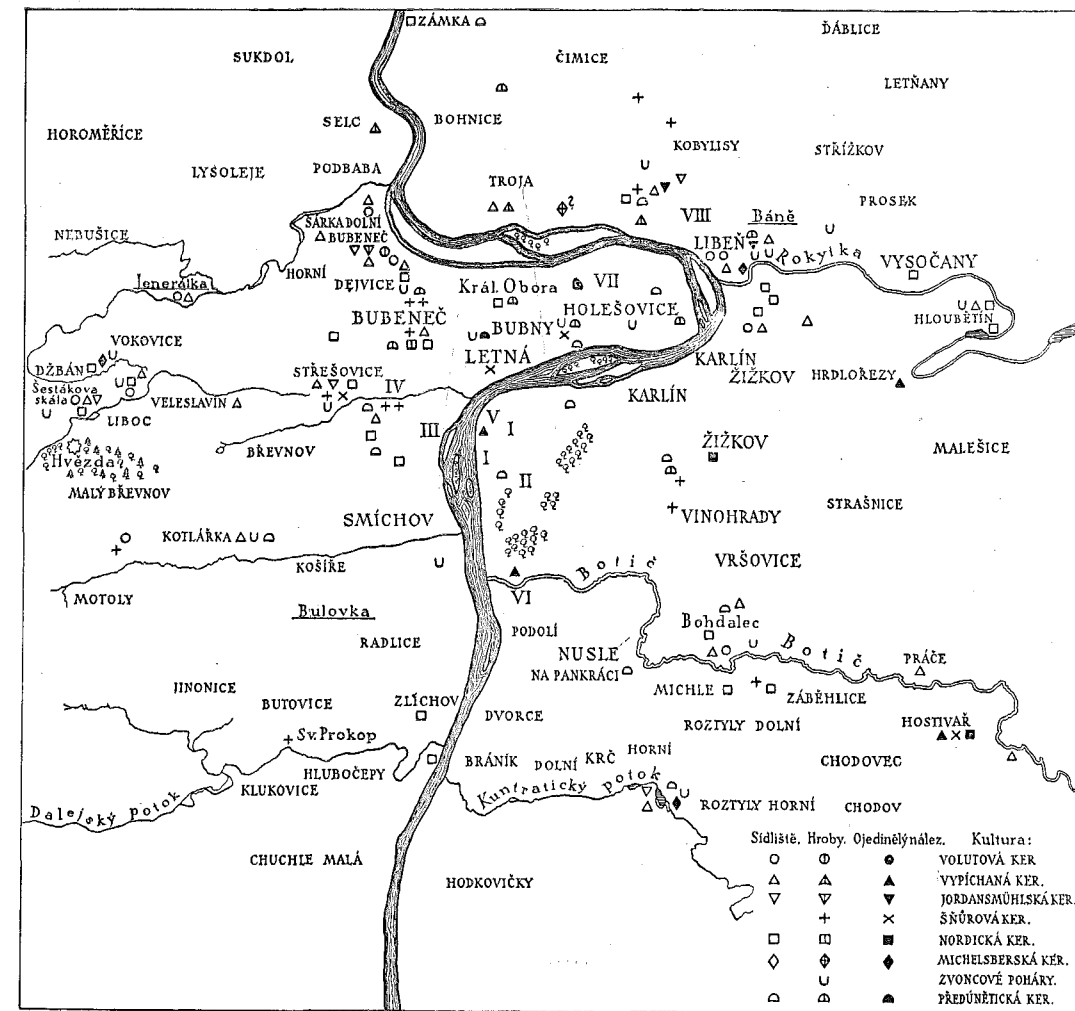

Malostranské mostecké věže.
Les tours du pont Charles du cote de Malá Strana.

Relief z Juditiňá mostu v malostranské mostecké věži (2 čtvrti 13. stol.)
Relief du pont Judith conservé sur la tour de pont de Malá Strana (2ème quart du XIIIe siècle).

TAB. V.

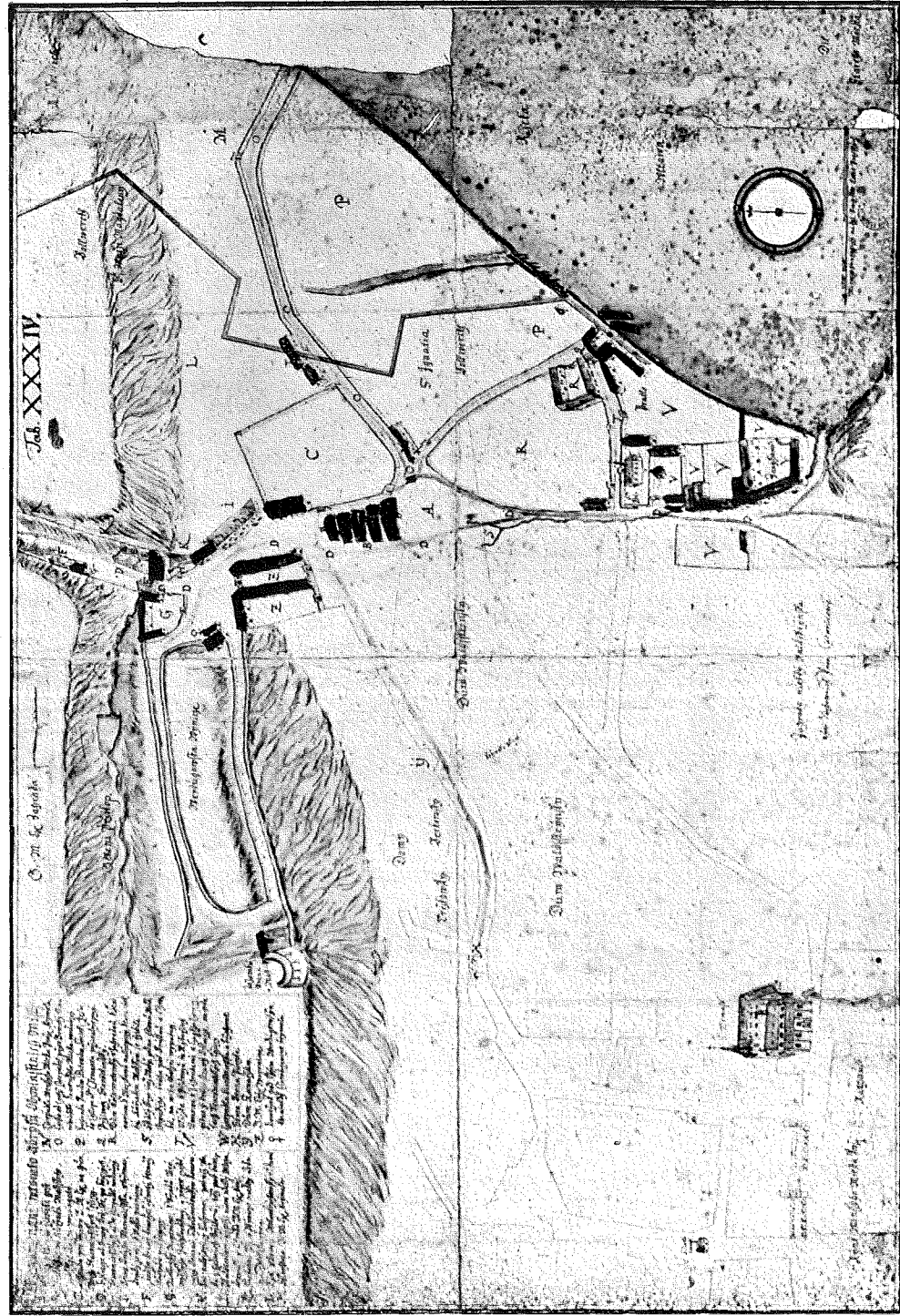

Měřítko: 1000m 500 0 1km 2 3 4 5 km

Nález z mladší doby kamenné ve Velké Praze.

Trouvailles datant de la période néolithique et faites dans le sol de la Grande Prague.

TAB. X.

Plán Malé Strany v okolí valdštynského paláce od Samuela Globice z r. 1678. Značka X. Stará písecká brána. Proti domu valdštynskému domy trčkovský a berkovský. Z. Z. Král. cíhejna; výše na levo vinice verdugovská.

Plan du Petit-Côté aux alentours du palais Valdštejn (dressé par Samuel Globicz en 1678).

TAB. XI.

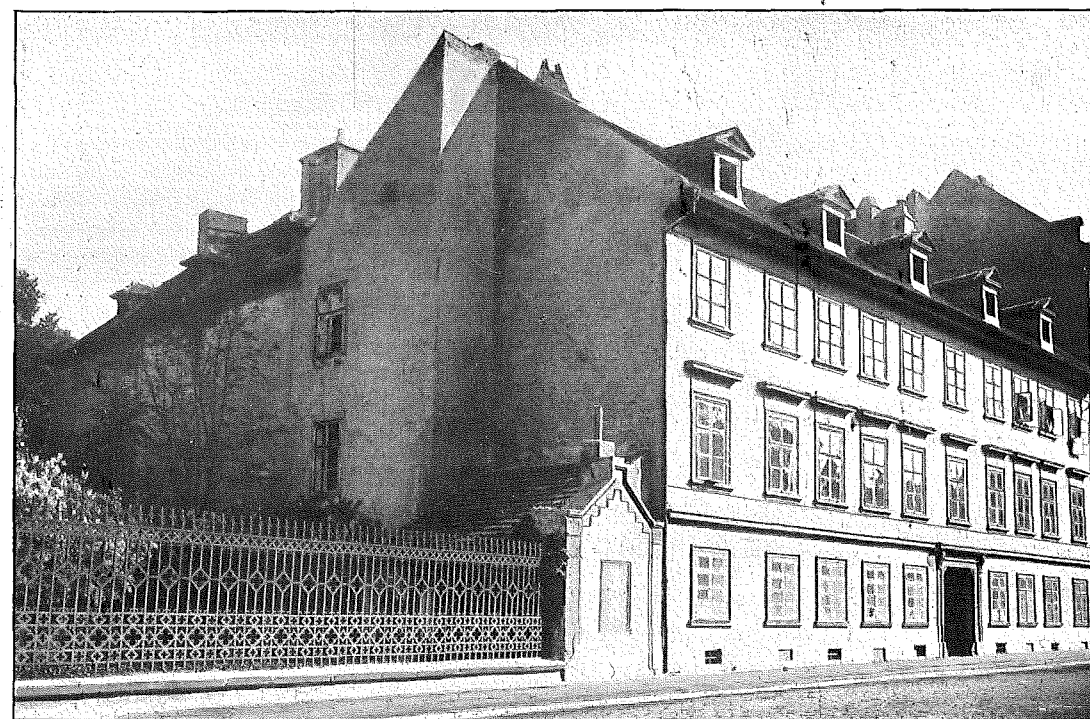

Zahrady domů „U bílého a černého beránka“ (čp. 152, 151-III). Pohled z roku 1860.
Jardins des maisons „à l' agneau blanc“ et „à l' agneau noir“ (nos 152, 151-III). (La vue date de 1860.)

TAB. XII.

Svah se zahradou fürstenberskou, staré zámecké schody a Opyš.
Le jardin Fürstenberg (à gauche de coteau), le „Vieil escalier du Château“ et l' „Opyš“.

Dům někdy Brustův (čp. 152-III) před zbouráním.
L' ancienne maison Brust (no 152-III) avant sa démolition.

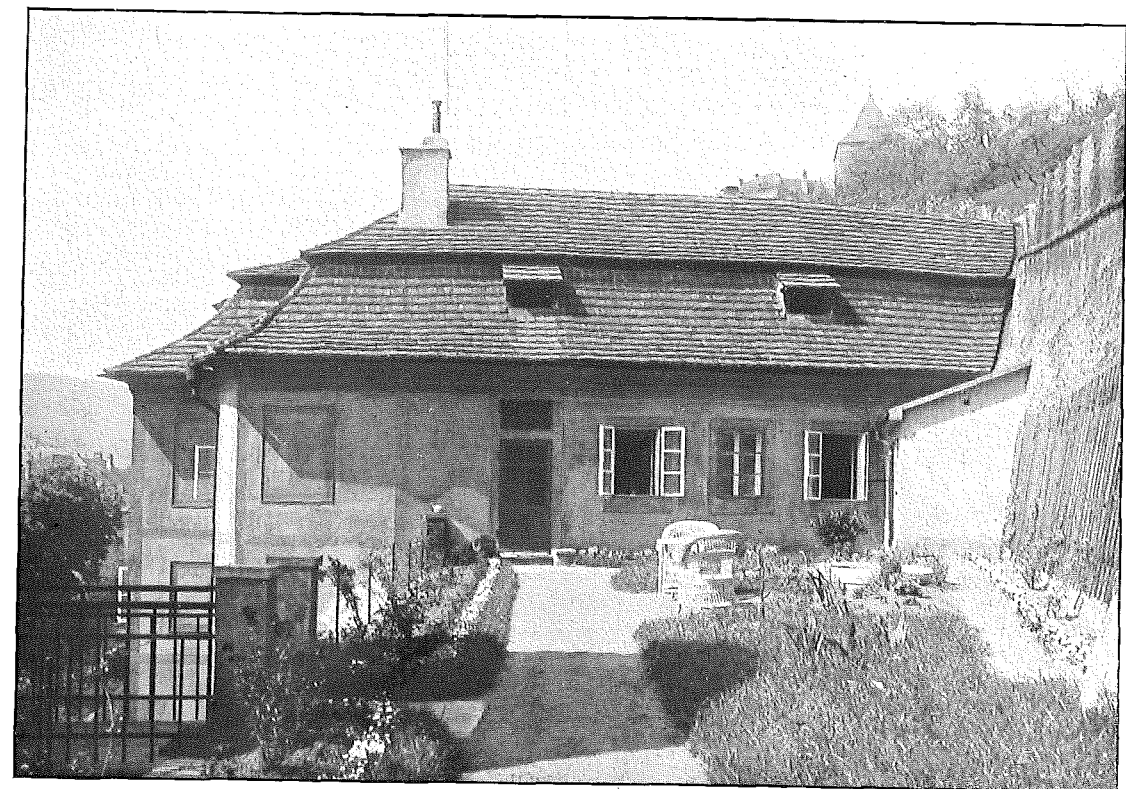

Zahradní domek „U bílého beránka“, od západu a východu (starší pohled).
La maison de jardin „A l'agneau blanc“, côtés ouest et est (vue déjà ancienne).

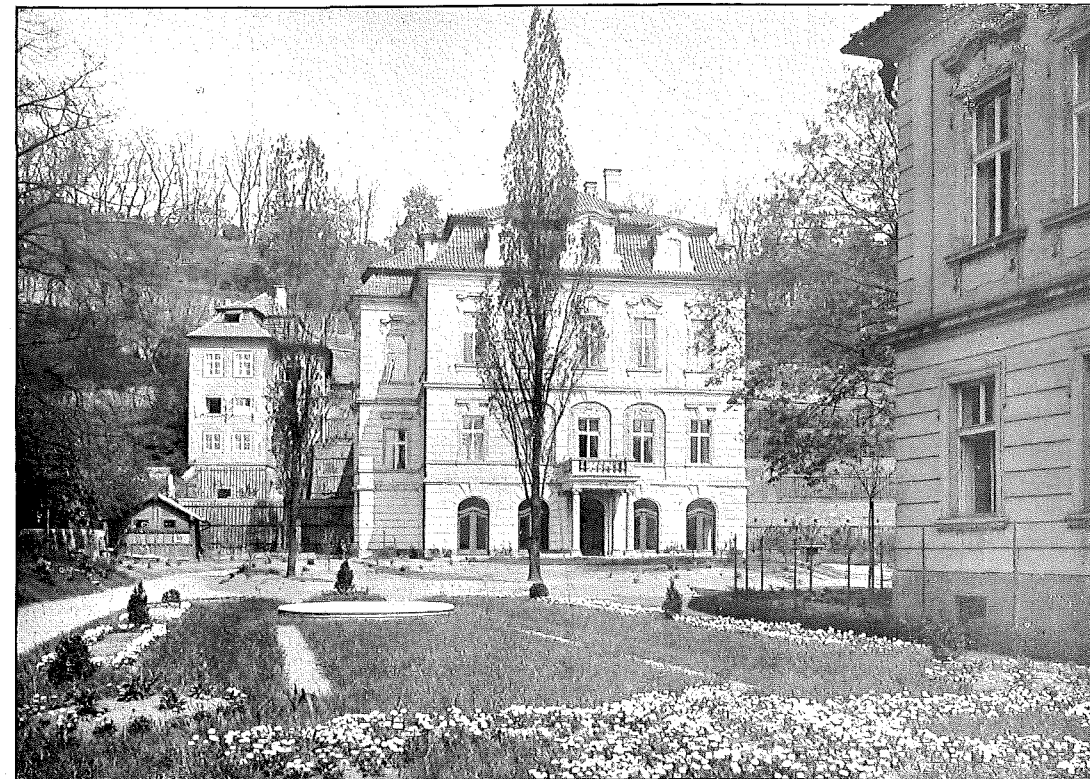
TAB. XIII.

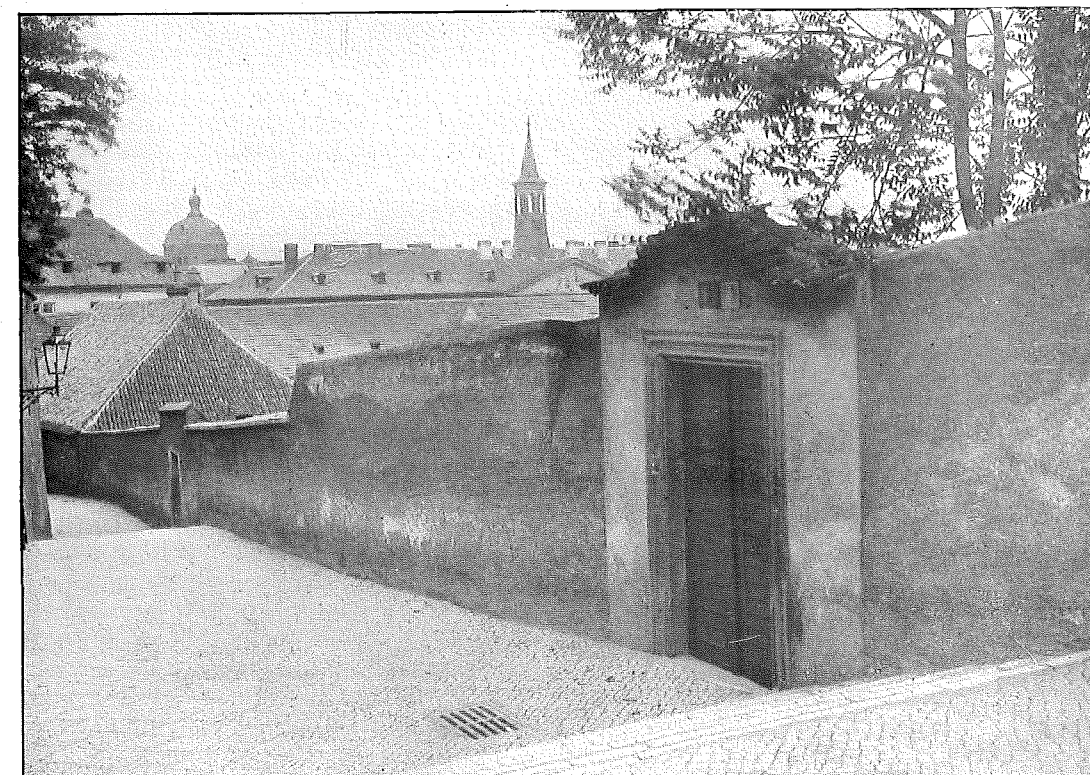
TAB. XIV.

Zahradní domek „U bílého beránka“. (Vchody do sklepa a na schody. — III. posch. s terasou.)
La maison de jardin „A l'agneau blanc“. (Entrées donnant sur la cave et sur l'escalier. —
Le 3ème étage avec la terrasse).

Domy Velflikovy. V pozadí na levo starý zahradní domek.
Les maisons Velflik. Au fond, à gauche, vieille maison de jardin.

Vchod ze zámeckých schodů (č. 3) do zahrady „U bílého beránka“.
Entrée donnant, de l'escalier du Château (no 3), sur le jardin „A l'agneau blanc“.